

Janusz Korczak

(tikr. Henrykas Goldszmitas, 1878/79–1942) – gydytojas, pedagogas, rašytojas, visuomenininkas. Našlaičių namų žydų vaikams direktorius, vienas iš *Mūsų namų* lenkų vaikams įkūrėjų. Šiose vaikų prieglaudose jis įgyvendino asmeninę auklėjimo programą. Daugelio visuomeninių, švietimo įstaigų narys, teismo pranešėjas ir ekspertas vaikų klausimais, dėstė seminaruose ir aukštesiose mokyklose.

Parašė daugiau kaip dvidešimt knygų (tarp kitų *Kaip mylėti vaiką*, *Gyvenimo taisyklės*, *Karalius Motiejukas Pirmasis*, *Burtininkas Kaitušis*) ir per tūkstantį keturis šimtus publicistinių tekstų, kurie buvo išspausdinti beveik šimte leidinių.

„Vaikas šeimoje“ yra pirmoji tritomo „Kaip mylėti vaiką“ dalis (pirmasis leidimas Lenkijoje 1918 m.). Tai – vienas svarbiausių J. Korczako pedagoginių kūrinių. Jis buvo rašomas per Pirmąjį pasaulinį karą ir jame kalbama apie pačius paprasčiausius ir universaliausius žmogaus gyvenimo klausimus. Šioje knygoje Korczakas rašo apie vaikų gimimą, auginimą, auklėjimą, apie protinę meilę vaikams. Jis moko žvelgti į vaikus taip, kad pastebėtume ir suprastume jų poreikius. Maitinimas krūtimi, dantukų dygimas, vaikų ligos, fizinis vaiko vystymasis, – tai tik dalis jo analizuojamų problemų. Knyga unikali, parašyta paprasta, vaizdinga kalba, daugybė samprotavimų joje iš paties Korczako, kaip gydytojo, patirties. Ją būtina perskaityti jaunoms mamoms, tėveliams, globėjams ir visiems, kuriems rūpi vaiko gerovė.

JANUSZ KORCZAK

Kaip mylėti vaiką. Vaikas šeimoje

JANUSZ KORCZAK

Kaip mylėti vaiką Vaikas šeimoje

JANUSZ KORCZAK

Kaip mylėti vaiką

Vaikas šeimoje

JANUSZ KORCZAK

Kaip mylėti vaiką

Vaikas šeimoje

© Birutė Jonuškaitė, 2018
© Marija Smirnovaitė, 2018
© Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos Martyno Mažvydo
bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).
ISBN 978-609-95856-2-8

Ižangos žodis

Pristatome vieną ryškiausių ir žinomiausių Januszo Korczako kūrinį „Kaip mylėti vaiką. Vaikas šeimoje“. Ši knyga nėra nei odė vaikystei, nei smagus pasakojimas apie stebuklingą tėvystę, tai – nuoseklus, kryptingas mentoriaus kūrinys. Keturiasdešimtmetis gydytojas, auklėtojas, vaikų bylų teismuose ekspertas, studijavęs Šveicarijoje, Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, susipažinęs su europietiška vaikų gydymo ir auklėjimo metodika, mąstysena, vadovaujantis vieniems pažangiausių globos namų Varšuvoje, dalijasi sava patirtimi. „Vaiko auklėjimas – tai ne smagus žaidimas, o užduotis, reikalaujanti daug pastangų bemiegėms naktims išverti, sunkių išgyvenimų kapitalo ir daug minčių“, – atveria akis Korczakas. Jis pabrėžia individualių, specifinių patirčių reikšmę ir pedagoginės minties vaidmenį. Rašytojas tiki praktiška išmintimi, tėvų dėmesingumu stebint savo vaiką bei protinga parama jo vystymuisi. J. Korczakas skatina, drąsina mamą, o drauge ir tėtį, nuo kūdikystės stebėti savo vaiką, pajusti, išmokti skaityti vaiko siunčiamus ženklus, kodus, ilgainiui pasitikėti savimi.

Knygoje „Vaiko teisė į pagarbą“ (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga lietuvių kalba išleido 2016 metais.) J. Korczakas be priekaištų ir moralų mums tiesiog sakė: „Vaikas yra protinga esybė, gerai žino savo gyvenimo poreikius, sunkumus ir kliūtis.“ Galbūt dėl savo amžiaus ir nebrandumo vaikai negeba įvertinti kliūčių ir sunkumų, galbūt dėl suaugusiojo dėmesio trūkumo ar tiesiog netinkamų aplinkybių, o galbūt dėl sveikatos ar raidos sutrikimų jie

maištauja, elgiasi netinkamai arba ne taip, kaip norėtų ir tikėtusi suaugusieji. Pripažinkim, priežastys dažniausiai žinomos, bet, pasak J. Korczako, tėvai nenori žinoti to, ką žino, ir matyti to, ką mato. Autorius paaiškina skirtumą tarp gero ir patogaus vaiko, tarp palusnumo ir despotiškai išreikalautos vergystės, tarp asmenybės formavimo ir primetamų standartų atitikimo.

Keista ir nejauku tik tai, kad knyga parašyta daugiau nei prieš šimtą metų, per kuriuos pasiekta milžiniška mokslo, technologijų, pramonės pažanga, tačiau žmonių tarpusavio santykiuose, jausmuose, bendravime, pagarbos paieškoje išlieka tie patys iššūkiai. Autorius mus kviečia kurti vaikų vystymuisi palankias sąlygas, kuriose būtų gerbiamas jų orumas, teisės ir pilietiškumas.

Nuoširdžiai dėkojame Lenkijos vaiko teisių apsaugos kontrolieriui Marekui Michalakui ir Tarptautinės Januszo Korczako asociacijos pirmininkei Batiai Gilad už pagalbą išleidžiant šios knygos vertimą lietuvių kalba.

Edita Žiobienė

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Ižanga antram leidimui

Praėjo penkiolika metų, padaugėjo klausimų, prielaidų ir abejonių, išaugo nepasitikėjimas esamomis tiesomis.

Auklėtojo tiesos – tai subjektyvus patirčių vertinimas, tik vienas, paskutinis svarstymų ir nuojautų momentas. Jo turtingumas – nerimą keliančių klausimų kiekis ir svoris.

Užuot taisius ir prirašius, verčiau pažymėti (smulkiu šriftu), kas pasikeitė aplink mane ir manyje.

*Juk gimti tai ne tas pat, kas prisikelti iš
numirusiųjų; karstas mus atiduos,
bet nepažvelgs į mus taip kaip motina.*

*Anhelli*¹

1. Kaip, kada, kiek – kodėl?

Nujaučiu daug atsakymų laukiančių klausimų, paaiškinimų ieškančių abejonių.

Ir atsakau:

– Nežinau.

Kiek kartų, padėjęs knygą, pradėsi pats austi savo mintį, tiek kartų knyga pasieks savo numatytą tikslą. Jeigu, greitai versdamas lapus, ieškosi nuorodų ir receptų, nepatenkintas, kad jų mažai – žinok, kad, jeigu yra patarimų ir pasiūlymų, jie atsirado ne nepaisant, o prieš autoriaus valią.

Nežinau ir negaliu žinoti, kaip mano nepažįstami tėvai man nežinomomis sąlygomis gali auginti man nepažįstamą vaiką, – pabrėžiu, – gali, o ne – trokšta, o ne – privalo.

„Nežinau“ – moksle yra virsmo ūkas, naujų, tiesai vis artesnių minčių atsiradimo ūkas. „Nežinau“ moksliskai mąstyti negalinčiam protui yra kankinanti tuštuma.

¹ Citata iš Juliuszo Słowackio poemos *Anhelli* (pirmas leidimas, 1838 m.)

Noriu išmokyti suprasti ir mylėti stebuklingą, kupiną gyvasties ir akinančių staigmenų, kūrybingą šiuolaikinio mokslo „nežinau“ vaiko klausimais.

Noriu, kad suprastumėte: jokia knyga, joks gydytojas neatstos budrios asmeninės minties, akylų asmeninių pastebėjimų.

Dažnai galima išgirsti nuomonę, kad motinystė sutaurina moterį, kad ji, tik tapusi motina, dvasiškai subręsta. Taip, motinystė aistringais žodžiais sukelia klausimų, apimančių visas išorės ir dvasinio gyvenimo sritis, tačiau jų galima nepastebėti, bailiai nustumti į tolimą ateitį arba pasipiktinti, kad atsakymų neįmanoma nusipirkti.

Liepti kam nors pateikti gatavus atsakymus – tai įsakyti svetimai moteriai pagimdyti tavo vaiką. Yra minčių, kurias reikia pačiam per skausmus pagimdyti, ir jos yra pačios vertingiausios.

Jos sprendžia, ar tu, mama, paduosi kūdikiui krūtį ar spenį, auklėsi jį kaip žmogus ar kaip patelė, ar rodysi jam kryptį, ar tempsi ant prievartos pavadžio, ar tik žaisi juo, kol jis bus mažas, jo glamonėmis užpildydama šykščių arba nemielių vyro glamonių trūkumą, o kai jis ūgtelės, paleisi jį vieną „ganytis“ arba trokši jį nugalėti.

2. Sakai: „Mano vaikas.“

Kada, jeigu ne būdama nėščia, turi tam didžiausią teisę? Mažos kaip persiko kauliukas širdutės dūžiai yra tavo pulso aidas. Tavo kvėpavimas suteikia deguonies ir jam. Bendras kraujas teka tavyje ir jame, ir nė vienas raudono kraujo lašas dar nežino, ar liks tavo, ar bus jo, ar ištekės ir mirs, paaukotas prasidėjimo ir gimimo paslapčiai. Tas duonos kąsnis, kurį kramtai, tai – statybinė medžiaga jo kojoms, kuriomis jis bėgios, odai, kuria jis „apsivilks“, akims, kuriomis žiūrės, smegenims, kuriose užsidegs mintis, rankoms, kurias ties į tave, šypsenai, su kuria sušuks: „Mama!“

Kartu privalote išgyventi svarbiausią akimirką: bendrą skausmą turėsite bendrai iškęsti. Suskambės varpas – šūkis:

– Atėjo laikas.

Ir tada jis pasakys: „Noriu gyventi savo gyvenimą“; tu pasakysi: „Dabar gyvenk savo gyvenimą.“

Stipriais gimdos susitraukimais jį išstumsi, nepaisydama jo skausmo; jis ims veržtis stipriai ir ryžtingai, nepaisydamas tavo skausmo.

Brutalus aktas. Ne – ir tu, ir vaikas – atliksite šimtą tūkstančių nepastebimų, subtilių, stebuklingai vikrių virpesių tam, kad, pasimdami savo gyvenimo dalį, nepaimtumėt daugiau, nei priklausau pagal visuotinę, amžiną teisę.

„Mano vaikas.“

Ne, net ir nėštumo mėnesiais, ir gimdymo valandą vaikas nėra tavo.

3. Vaikas, kurį pagimdei, sveria apie tris su puse kilogramo.

Tai sudaro du su puse kilogramo vandens ir saują anglies, kalcio, azoto, sieros, fosforo, kalio ir geležies. Pagimdei du su puse kilogramo vandens ir vieną pelenų. O kiekvienas tavo vaiko lašelis buvo garo debesėlis, sniego kristalas, migla, rasa, versmė, miesto kanalų drumzlės. Kiekvieno anglies ar azoto atomo sąveikos sudarė milijonus jungčių.

Tu tik surinkai visa tai, kas buvo...

Žemė, sustojusi begalybėje.

Artima draugė – Saulė – už 50 milijonų mylių.

Mažytės Žemės skersmuo – tai tik 35000 kilometrų ugnies su plona 35 kilometrų atvėsusia pluta.

Ant plonos, ugnį dengiančios plutos, tarp vandenynų – tik saujelė žemyno.

Žemyne, tarp medžių ir krūmų, vabzdžių, paukščių, žvėrių – žmonių skruzdėlynas.

Tarp tų milijonų žmonių pagimdei dar vieną – ir kas? – šiaudelis, dulkelė – niekas.

Jis toks trapus, kad jį gali užmušti bakterija, kurią vos įžiūrėtu me tik tūkstantį kartų padidinę...

Bet tas niekas yra jūros bangos, viesulo, žaibo, Saulės, Paukščių Tako kūno ir kraujo brolis. Ta dulkelė yra varpos, žolės, ažuolo, palmės ar paukščiuko, liūtuko, kumeliuko, šuniuko brolis.

Jame jau yra tai, kas jaučia, tyrinėja, kenčia, trokšta, džiaugiasi, myli, pasitiki, nekenčia, tiki, abejoja, priglaudžia ir atstumia.

Ta dulkelė viską aprėps mintimis: žvaigždes ir vandenynus, kalnus ir prarajas. O kas gi yra sielos turinys, jei ne visata, tik be matmenų?

Štai prieštaravimas, kad žmoguje – iš dulkės kilusioje būtybėje – apsigyveno Dievas.

4. Sakai: „Mano vaikas.“

Ne, tai – bendras vaikas, mamos ir tėčio, senelių, prosenelių.

Kažkieno tolimas aš, miegojęs kurių nors protėvių gretose, tavo vaiko lūpomis staiga prabyla sudūlėjusio, seniai pamiršto kars-to balsas.

Prieš tris šimtmečius, karo ar taikos metu kažkas kažką pavergė, besikryžiuojančių rasių, tautų, klasių kaleidoskope – savo valia ar per prievartą, siaubo ar liepsningos meilės akimirką – išdavė ar paviliojo, niekas nežino, kas, kada, bet Dievas į likimų knygą įrašė, o antropologas iš kaukolės formos ir plaukų spalvos nori atspėti.

Kartais vaikas jautriai fantazuoja, kad jis yra pamestinukas tėvų namuose. Taip būna: jo tėvas mirė prieš šimtą metų.

Vaikas yra glaustai smulkiais hieroglifais užrašyti pergamentai, tau pasiseks jų perskaityti tik dalį, o kitus sugebėsi tik ištrinti arba perbraukti ir užpildyti savo pačios turiniu.

*Kartais tėvai nenori žinoti to, ką žino,
ir matyti to, ką mato.*

Baisi teisė. Ne, graži. Per kiekvieną tavo vaiką suteikia tau pirmą jungtį nemirtingoje kartų grandinėje. Paieškok savo svetimame vaike snūduriuojančios savo asmeninės dalelytės. Gal pastebėsi, gal net išauginsi.

Vaikas ir begalybė.

Vaikas ir amžinybė.

Vaikas – dulkelė erdvėje.

Vaikas – akimirka laike.

5. Sakai: „Jis privalo... Noriu, kad jis...“

Ir ieškai pavyzdžio, koks jis turi būti, ieškai jam trokštamo gyvenimo.

Nieko tokio, kad aplinkui – menkystų ir vidutinybių liūnas. Nieko tokio, kad aplink pilka.

Žmonės trepsi, bruzda, stengiasi – smulkūs rūpesčiai, menki siekiai, žemiški tikslai...

Sudužusios viltys, nuolatinė graužatis, amžinas ilgesys...

Karaliauja skriauda.

Šaltas abejingumas kausto kaip ledas, veidmainystė gniaužia kvapą.

Puola tas, kuris turi iltis ir nagus, kas tylus – į save įsikniaubia.

Ir ne tik kenčia, bet ir susinaikina...

Kas jis turėtų būti?

Kovotojas ar tik darbuotojas, vadas ar tik eilinis? O gal tik laimingas?

Kur laimė, kas yra laimė? Ar žinai kelią? Ar yra tokių, kurie galėtų žinoti?

Ar įstengsi...

Kaip numatyti, kaip apsaugoti?

Drugelis virš putojančios gyvenimo srovės. Kaip suteikti tvir-

tybės ir neapsunkinti skrydžio, užgrūdinti, bet nepakirpti sparnų?

Gal savo pavyzdžiu, pagalba, patarimu, žodžiu?

O jeigu atstums?

Po penkiolikos metų jis – žvelgiantis į ateitį, tu – į praeitį. Tau – prisiminimai ir įpročiai, jam – pokyčiai ir tvirta viltis. Tu abejoji, jis laukia ir pasitiki, tu nerimauji, jis nejaučia jokios baimės.

Jeigu jaunystė ir nesišaiपो, nekeikia, nereiškia paniekos, tai visada trokšta pakeisti ydingą praeitį.

Taip turi būti. O vis dėlto...

Tegul ieško, kad tik neklaidžiotų, tegul lipa aukštyn, tik kad nenukristų, tegul kerta, tik kad nesusikrūvintų rankų, tegul galynėjasi, kad tik atsargiai.

Jis pasakys: „Esu kitos nuomonės. Gana globos.“

Tai nepasitiki?

Tai aš tau jau nereikalinga?

Nepakeli mano meilės?

Neapdairus vaike, tu nepažįsti gyvenimo, vargšas, nedėkingas vaike.

6. Nedėkingas.

Ar žemė dėkinga saulei už tai, kad ji šviečia? Ar medis dėkingas sėklai, iš kurios išaugo? Ar lakštingalos jauniklis čiučia motinai už tai, kad savo krūtine jį šildė?

Ar atiduodi vaikui tai, ką pasiėmei iš tėvų, ar tik jam paskolini tam, kad atsiimtum, kruopščiai užsirašinėdamas ir skaičiuodamas procentus?

Ar meilė – tai nuopelnas, už kurį reikalauji užmokesčio?

„Motina varna blaškosi tarsi pamišusi, bando nutūpti berniukui ant peties, įsitveria snapu jo lazdos, kabo visai virš jo ir galva it kūju daužo per kamieną, nukapoja plonas šakeles, karkia užkimusiu, bejėgiu, sausu nevilties balsu. Kai berniukas išmeta jauniklį, ji puola

žemyn su iškėstais sparnais, atveria snapą, nori karksėti, – balso nėra, tada ima plakti žemę sparnais ir šokinėja kaip paklaikus, juokinga, straksi prie berniuko kojų. Kai jau visi jos vaikai užmušti, ji pakyla virš medžio, aplanko tuščią lizdą, o paskui suka ratus virš jo ir kažką svarsto.“ (Žeromskis)²

Motinos meilė – tai gaivalas. Žmonės ją savaip perkeitė. Visas civilizotas pasaulis, išskyrus kultūros nepaliestas jo mases, žudo vaikus. Du iš dvylikos galimų vaikų auginantys sutuoktiniai yra dešimties negimusių vaikų žudikai, nusprendę, kuris iš jų buvo kaip tik tas – „jų vaikas“. Tarp tų negimusių galbūt buvo nužudyti patys geriausi.

Tai ką daryti? Reikia auginti ne tuos – negimusius – vaikus, o tuos, kurie gimė ir gyvens.

Nesubrendęs purkštavimas.

Ilgai nenorėjau suprasti, kad privalo egzistuoti atsakomybė ir rūpinimasis gimusiais vaikais. Kęsdamas priespaudą okupuotoje šalyje, nebūdamas pilietis, abejingai buvau pamiršęs, kad kartu su vaikais reikia steigti mokyklas, dirbtuves, ligonines, sukurti kultūringą buitį. Neapdairų dauginimąsi šiandien suprantu kaip skriaudą ir atsakomybės stoką.

Galbūt esame eugenikos³ ir populiacinės politikos diktuojamų naujų teisių išvakarėse?

7. Ar sveikas?

Dar vis keista, kad jis jau nėra jos dalis. Dar visai neseniai buvo dvigubas gyvenimas: nerimaudama dėl vaiko, iš dalies nerimavo dėl savęs.

Taip labai troško, kad visa tai baigtųsi, taip norėjo, kad ta akimirka jau būtų praeityje. Manė, išsilaisvins iš rūpesčių ir nerimo.

O dabar?

Keistas dalykas: anksčiau vaikas buvo artimesnis, labiau jos, ge-

riau jį suprato, buvo tikresnė dėl jo saugumo. Manė, kad viską žino, kad sugebės. Tą akimirką, kai jį ėmė globoti svetimos, patyrusios, apmokėtos, patikimos rankos, ji pati – nustumta į antrą planą – jaučia nerimą.

Pasaulis jį jau pasiima.

Ir per ilgas prievartinio neveiklumo valandas atsiranda daugybė klausimų: ką jam daviau, koks jo kraitis, kaip jį aprūpinau?

Sveikas, tai kodėl verkia?

Kodėl toks liesutis, nemoka žįsti, nemiega, tiek daug miega, kodėl jo galvytė tokia didelė, kojytes pritraukęs, kumštukus suspaudęs, kodėl jo oda raudona, o ant nosies balti spuogeliai, kodėl žvairuoja, žagsi, nusičiaudėjo, springsta, užkimo?..

Ar taip turi būti? O gal jie meluoja?

Žiūri į tą mažą, bejėgį, nepanašų nė vieną tokį pat mažą, bedantį, kuriuos matydavo gatvėje, parkuose. Ar gali būti, kad ir jis po trijų, keturių mėnesių?

O gal jie klysta?

Gal jiems nerūpi?

Motina su nepasitikėjimu klausosi daktaro balso, seka jį žvilgsniu, nori suprasti iš akių, iš antakių kilstelėjimo, pečių krustelėjimo, raukšlių kaktoje, ar jis sako tiesą, ar nedvejoja, ar pakankamai atidus.

8. Gražus? Man tai nesvarbu. Taip sako nenuoširdžios, savo rimtą požiūrį į auklėjimą norinčios pabrėžti motinos.

Grožis, žavesys, laikysena, malonus balsas – tai gyvenimo kelią palengvinantis, tavo pačios vaikui suteiktas kapitalas, kaip ir sveikata, ir protas. Grožio nereikia pervertinti, jeigu jis nebus papildytas kitomis vertybėmis, gali pridaryti ir žalos. Todėl reikia jautraus budrumo.

Vienaip reikia auklėti gražų vaiką, kitaip – negražų. O kadangi

² Netiksliai Stefano Žeromskio novelės *Pamiršimas* citata (1903 m.)

³ Eugenika (iš graikų *eugenēs* – grynakraujis, kilmingas) – pažiūrų sistema, skelbianti, kad, sukūrus sąlygas, kuriose puoselėjami teigiami žmogaus bruožai, įmanoma pagerinti paveldimas žmogaus savybes ir apriboti neigiamų savybių paveldėjimo galimybę. Eugenikos autorius yra anglų gydytojas-gamtininkas Francis Galtonas (1822–1911)

auklėjime visada dalyvauja ir pats vaikas, nereikia gėdingai nuo jo slėpti grožio klausimo, nes kaip tik tai viską sugadina.

Ta tariama panieka grožiui yra viduramžių atgyvena. Ar žmogus, pastebintis gėlės, drugelio, peizažo grožį turėtų būti abejingas žmogaus grožiui?

Nori nusišėpti nuo vaiko, kad jis gražus? Jeigu jam apie tai nepasakys kas nors iš namiškių, pasakys svetimi žmonės, suaugę arba bendraamžiai, gatvėje, parduotuvėje, parke, visur – sušukdami, nusišypsodami, atsigręždami.

Pasakys apie negražių, neišvaizdžių vaikų trūkumus. Vaikas supranta, kad grožis suteikia privilegijų lygiai taip pat, kaip supranta, kad ranka yra jo ranka, kuria jis gali naudotis.

Taip kaip silpnas vaikas gali sėkmingai vystytis, o sveikas patirti katastrofą, taip gražus gali būti nelaimingas, o tas su bjauria kauke – neišvaizdus, nepastebimas – gali laimingai gyventi. Nes privalai. Privalai nepamiršti, kad gyvenimas, pastebėjęs bet kokią teigiamą, brangią vertę, užsimanys ją nupirkti, išvilioti arba pavogti. Ant šios tūkstančių virpesių pusiausvyros dažnai išnyra skausmingai auklėtojus stebinantys netikėtumai: kodėl?

Jeį sakai: „Grožis man nesvarbu!“, pradedi nuo klaidos ir veidmainiavimo.

9. Ar protingas?

Iš pradžių motina sunerimusi klausia, tačiau greitai reikalau.

Valgyk, nors esi sotus, kad ir bjaurėdamasis, eik miegoti, kad ir su ašaromis akyse, nors paskui valandą vartysiesi, kol suims miegas. Nes privalai, nes reikalauju, kad būtum sveikas.

Nežaisk su smėliu, nešiok aptemptas kelnytes, netaršyk plaukūčių, nes reikalauju, kad būtum gražus.

– Jis dar nekalba... Jis yra vyresnis už... o vis dar... Jis blogai mokosi...

Užuot stebėjus savąjį, kad pažintum ir žinotum, imamas pirmas pasitaikęs „vykusio vaiko“ pavyzdys ir keliami reikalavimai: štai pavyzdys, privalai būti panašus į jį.

Negalima leisti turtingų tėvų vaikui tapti amatininku. Geriau tegul jis bus nelaimingas ir demoralizuotas žmogus. Ne vaiko meilė, o tėvų egoizmas, ne asmens gerovė, o bendruomenės ambicijos, ne kelių ieškojimas, o šablono pavadis.

Yra aktyvūs ir pasyvūs protai, gyvi ir apatiški, išsvermingi ir kaprizingi, nuolankūs ir prieštaraujantys, kūrybingi ir imituojuantys, išradingi ir patikimi, konkretūs ir abstraktūs, tikroviški ir literatūriniai; atmintis puiki ir vidutiniška; sumanumas pasinaudoti įgytomis žiniomis ir sąžiningas abejojimas, įgimtas despotizmas ir polinkis svarstyti, ir kritiškumas; yra pernelyg greitas vystymasis ir lėtesnis, vienos srities arba visapusiškas susidomėjimas.

Bet ar tai kam nors rūpi?

„Kad nors keturias klases baigtų“, – skamba tėvų nusivylimas. Numatydamas puikų fizinio darbo renesansą, matau jam kandidatų iš visų socialinių klasių. Tuo tarpu tėvai ir mokykla kovoja su kiekvienu išskirtiniu, netipišku, silpnu ar nesubalansuotu intelektu.

Ne – ar protingas, o greičiau – kaip protingas.

Naivus kreipimasis į šeimą, kad geranoriškai sutiktų aukotis. Intelektu tyrimai ir psichotechniniai bandymai veiksmingai stabdys savimeilės kupinas ambicijas. Žinoma, tai – tolimos ateities darbas.

10. Geras vaikas.

Reikia saugotis, kad nesupainiotum gero su patogiu.

Mažai verkia, nežadina, pasitiki, geros nuotaikos – geras.

Blogas, kaprizingas, rėkia, be jokios priežasties sukelia motinai daugiau blogų nei malonių jausmų.

Nepriklausomai nuo savijautos, iš prigimties naujagimiai būna mažiau ar daugiau kantrūs. Vienam užtenka vieno nepatogumo, kad jis klyktų tarsi jų būtų dešimt, o kitas ir dėl dešimties nepatogumų tik šiek tiek paverkšlens.

Vienas mieguistas – sulėtinti judesiai, lėtai žinda krūtį, verkia tarsi nenorėdamas, be gyvybingos įtampos.

Kitas įsiau drinęs, judesiai energingi, miega budriai, žinda net springdamas, rėkia net iki pamėlynavimo.

Įsiklykia, ima dusti, reikia jį gaivinti, kartais sunkiai sugrįžta į gyvenimą. Žinau: liga, gydome ją žuvų taukais, fosforu, dieta be pieno. Tačiau ši liga leidžia kūdikiui išaugti ir tapti labai stiprios valios, gyvybingu, genialaus proto žmogumi. Napoleonas kūdikystėje irgi klykė.

Visas šiuolaikinis auklėjimas trokšta, kad vaikas būtų patogus, nuosekliai žingsnis po žingsnio siekia jį užmigdyti, nutildyti, sunaikinti viską, kas yra vaiko valia ir laisvė, jo dvasios tvirtybė, jo reikalavimų ir siekių stiprybė.

Mandagus, klusnus, geras, patogus, ir jokios minties apie tai, kad bus dvasios vergas ir nesugebės gyventi.

11. Skaudus netikėtumas, su kuriuo susiduria jauna mama, yra vaiko klyksmas.

Žinojo, kad vaikai verkia, bet, galvodama apie savąjį, tai pamiršo, tikėjosi tik užburiančių šypsenų.

Ji tenkins jo poreikius, protingai jį augins, šiuolaikiškai, laikydamasi patyrusio gydytojo patarimų. Jos vaikas neturi verkėti.

Tačiau ateina naktis, kai ji pasijunta priblokšta, kai gyvu aidu atsiliepia išgyventos sunkios, amžinybę besitęsiančios valandos. Vos tik pajuto saldžią nerūpestingo snūduriavimo palaimą, tingulį be jokių priekaištų, poilsį po atlikto darbo, po nežmoniškų pastangų,

atsiradus gležnam naujam gyvenimui. Vos tik pasidavė iliuzijai, kad jau baigėsi, nes tas – kitas – jau pats kvėpuoja. Ji nugrimzdusi į jausmingą tylą, sugebanti gamtai užduoti tik paslaptinę šnabždesių kupinus klausimus ir net nereikalaujanti atsakymų.

Tik staiga...

Despotiškas kūdikio riksmas, jis kažko nori, dėl kažko skundžiasi, reikalauja pagalbos, o ji nesupranta.

Budėk!

– Bet aš negaliu, nenoriu, nežinau.

Tas pirmas riksmas degant naktinei lempelei skelbia dvigubo gyvenimo pradžių: vienas subrendęs gyvenimas, verčiamas nuolaidžiauti, atsisakyti, aukotis, – ginasi; kitas naujas, jaunas, stengiasi išsikovoti savo teises.

Šiandien jo nekaltini, jis nesupranta, kenčia. Tačiau yra laiko rate valanda, kuriai išmušus pasakysi: ir aš jaučiu, ir aš kenčiu.

12. Yra naujagimių ir kūdikių, kurie verkia mažai, – juo geriau. Bet yra ir tokių, kuriems klykiant net gyslos kaktoje išpampsta, momenėlis išsigaubia, purpuras užlieja veidą ir galvą, net lūpos pamėlsta, virpa bedantis žandikaulis, išsipučia pilvas, kumštukai nevalingai susispaudžia, o kojos plaka orą. Staiga bejėgiškai nutyla, visiškai pasiduoda ir „priekaištingai“ žiūri į motiną, merkia akis lyg maldaudamas miego, o po kelių greitų įkvėpimų ir vėl panašus, o gal net ir stipresnis klykimo priepuolis.

Ar įmanoma, kad atlaikytų tie silpni jo plaučiai, mažytė širdelė, jaunos smegenys?

Gelbėkit! Gydytojo!

Praeina amžinybė, kol jis atvyksta, su atlaidžia šypsena išklausos jos nerimą, toks svetimas, tolimas, profesionalas, kuriam tas vaikas – vienas iš tūkstančių. Atėjo tam, kad po akimirkos eitų pas

kitus kenčiančius, klausytųsi kitų skundų, atėjo dabar, dieną, kai viskas linksčiau atrodo: nes saulė, nes gatvėmis vaikšto žmonės, atėjo, kai vaikas kaip tik miega išsekęs po šitiek nemiegotų valandų, kai beveik nematyti tos baisios nakties pėdsakų.

Motina klausosi, kartais neatidžiai klausosi. Jos svajonė apie gydytoją bičiulį, jos darbo vadovą, sunkios kelionės vedlį subliūkšta visiems laikams.

Užmoka už vizitą ir vėl lieka viena su karčiu nusivylimu, kad gydytojas yra abejingas, svetimas, nieko neišmanantis žmogus. Beje, pats abejojo, nieko konkretaus nepasakė.

13. Jeigu jauna mama žinotų, kokios svarbios tos pirmosios dienos ir savaitės! Ne tiek vaiko sveikatai dabar, kiek jų abiejų ateičiai.

Ir kaip lengva jas prarasti!

Geriau susitaikytų su mintimi, kad ir gydytoją jos vaikas domina tik tiek, kiek gali duoti pelno arba patenkinti ambicijų, ir pasauliui jis yra niekas, tik jai vienai – brangiausias...

Geriau susitaikytų su šiuolaikinio mokslo laimėjimais, kuris nurodo, stengiasi atskleisti, tyrinėja ir žengia į priekį – žino, bet nėra įsitikinęs, teikia pagalbą, bet negarantuoja...

Geriau drąsiai nuspręstų: vaiko auklėjimas – tai ne smagus žaidimas, o užduotis, reikalaujanti daug pastangų išverti bemieges naktis, sunkių išgyvenimų kapitalo ir daug minčių...

Geriau visa tai išlydytų jausmų ugnyje, kad liktų tik aiškus sąmoningumas, be jokių iliuzijų, be vaikiško pykčio ir savimeiliško kartėlio. Ji gali kūdikį kartu su aukle perkelti į tolimiausią kambarį, nes „negalinti matyti“ mažylio kančių, „nesugeba girdėti“ skausmingo jo kvietimo, gali kaskart iš naujo kviesti vieną ar kelis gydytojus, neįgydama jokios patirties, ir likti išsekusi, priblokšta, apstulbusi.

*Neprotinga meilė gali slėgti vaikus,
teisingumas turėtų suteikti jiems apsaugą.*

Koks naivus motinos džiaugsmas, kad jau supranta pirmus neaiškius kūdikio posakius, nuspėja iškraipytus ir nepabaigtus žodžius.

Tik dabar?.. Tik tiek?.. Ne daugiau?

O kur ašarų ir juoko kalba, žvilgsnių ir lūpų papūtimo kalba, judesių ir žindimo kalba?..

Neatsisakyk tų naktų. Jos suteiks tau tai, ko neduos jokios knygos, jokie patarimai. Nes čia vertingos ne tik žinios, bet ir gilus dvasinis virsmas, neleidžiantis sugrįžti prie bergždžių apmąstymų: kas galėtų būti, kas privalo būti, kas būtų gerai, jeigu... o išmokantis veikti tokiomis aplinkybėmis, kokios yra iš tikrųjų.

Per tas naktis gali gimti stebuklingas sąjungininkas, vaiko angelas sargas – motinos širdies nuojauta, aiškiaregystė, kurią sudaro tirianti valia, budri mintis, aiškūs jausmai.

14. Būdavo kartais: išsikviečia mane mama.

– Iš tikrųjų vaikas sveikas, nieko jam nėra. Tik norėjau, kad jūs jį apžiūrėtumėte.

Apžiūriu, duodu keletą patarimų, atsakau į klausimus. Juk sveikas, mielas, linksmas.

– Iki pasimatymo.

Ir tą patį vakarą arba kitą dieną:

– Gerbiamas daktare, vaikui pakilo temperatūra.

Motina pastebėjo tai, ko aš, gydytojas, nesugebėjau pamatyti trumpos, paviršutiniškos kūdikio apžiūros metu.

Valandų valandas prie jo budėdama, neturėdama jokios stebėjimo metodikos, ji nežino, ką pastebėjo, nepasitiki savimi, nedrįsta reikšti subtilių savo pastabų.

O juk pamatė, kad kūdikio, kuris nėra užkimęs, balsas kažkoks prislopęs. Jis gageina mažiau ar tyliau. Per sapnus krūptelėjo stip-

riau nei visada. Atsibudęs nusijuokė, bet ne taip linksmai. Lėčiau žindo, su ilgesnėmis pauzėmis, tarsi būtų išsiblaškęs. Šypsodamasis susiraukė, ar taip tik pasirodė? Piktai sviedė savo mėgstamą žaisliuką – kodėl?

Šimtais požymių, kuriuos pastebėjo jos akis, ausis, krūties spenelis, šimtais mikroskundų jis pasakė: „Negaluoju. Šiandien prastai jaučiuosi.“

Motina netiki tuo, ką mato, nes nė apie vieną iš šių požymių nebuvo skaičiusi knygoje.

15. Į nemokamą ligoninės priėmimo skyrių žindyvė atneša ke-
lią savaičių kūdikį:

– Nenori žįsti. Tik suima spenelį ir vėl klykdamas paleidžia. Iš šaukštelio geria noriai. Kartais per miegus arba budėdamas staigiai suklykia.

Apžiūriu lūpas, gerklę – nieko nepastebiu.

– Duokite jam krūtį.

Vaikas laižo spenelį lūpomis, bet žįsti nenori.

– Jis pasidarė toks nepatikus.

Pagalčiau čiumpa krūtį, greitai, tarsi iš nevilties trukteli kelis kartus ir paleidžia klykdamas.

– Pasižiūrėkite: kažkas čia yra ant jo dantenėlių.

Dar kartą apžiūriu, paraudonavę, bet keistai, tik viena dantena.

– Va čia, kažkas juodo, dantis ar kas čia?

Matau: kietas, geltonas, ovalus, su juodu apvadėliu. Kilsteliu, juda, suimu, po juo maža raudona kraujais pasrūvusi duobutė.

Pagalčiau turiu tą „kažką“ rankose: tai lino sėklelės lukštas.

Virš kūdikio lopšio kabo kanarėlės narvelis. Kanarėlė numetė lukštą, tas nukrito kūdikiui ant lūpos, nuslydo į burną, įstrigo dantenoje.

Mano minčių seka: *stomatitis catarrhalis*, *soor*, *stomatitis aphthosa*, *gingivitis*⁴, angina ir t. t.

Ji: skausmas, kažkas burnoje.

Aš du kartus apžiūrėjau, ieškojau... O ji?..

16. Kartais gydytoją stebina motinos pastabų tikslumas ir detalumas, kita vertus, jį stebina ir tai, kad dažnai motina nesugeba nieko suprasti, pamatyti pačių paprasčiausių požymių. Vaikas nuo pat gimimo verkia, ir tiek. Nuolatos verkia!

Ar verkimas prasideda staiga ir iš karto intensyvėja, ar gailus inkštymas pereina į klyksmą?

Ar greitai nurimsta, išsituštinęs, apsvėmęs (ar išspjovęs maistą) tuojau pat nutyla, ar suklykia netikėtai ir garsiai maudomas, rengiamas, keliamas aukštyn?

Ar skundžiasi nuolatos verkdamas, be jokių staigių klyksmų?

Kokius judesius tada atlieka?

Ar trina galvytę į pagalvę, ar lūpas sudeda taip, lyg norėtų žįsti?

Ar nurimsta nešiojamas, išrengiamas, paguldytas ant pilvelio, dažnai keičiant jo gulėjimo pozą?

Ar išsiverkęs miega giliai ir ilgai, ar nubunda nuo bet kokio šnarsio? Verkia prieš ar po žindimo, daugiau rytą, vakare, naktį? Ar nurimsta žįsdamas? Kaip ilgam? Ar nenori žįsti? Kaip nenori? Ar tik apžioja spenelį ir tuojau jį paleidžia, ar staiga, jau rydamas pieną, ar po tam tikro laiko?

Ar atsisako kategoriškai, ar galima jį įpratinti, kad žįstų? Kaip žįnda? Kodėl nežįnda? Jeigu jam sloga, tai kaip jis žįs?

Čiumpa godžiai ir stipriai, nes ištroškęs, paskui greitai ir paviršutiniškai, netolygiai, su pauzėmis, nes jam trūksta oro.

Paskui skausmingas rijimas, kas paskui?

Verkiama ne tik iš alkio ir dėl „pilvelio“ skausmų, bet ir dėl lūpų,

⁴ Stomatitis catarrhalis, soor, stomatitis aphthosa, gingivitis (lot.) – burnos gleivinės uždegimas, pienligė, burnos kandidozė, burnos gleivinės pūslelinis uždegimas, dantenų uždegimai.

dantenų, gerklės, nosies, ausies, kaulų skausmo, dėl išeinamosios žarnos sužalojimų darant klizmą, skausmingo šlapinimosi, pykinimo, troškulio, perkaitimo, odos niežėjimo, kai ji dar neišberta, bet po poros mėnesių jau bus, verkiama dėl šiurkščios juostelės, vystyklo raukšlės, gerklėje įstrigusio vatos gumulėlio, iš kanarėlės narvelio iškritusios lino sėklos lukštelio.

Išsikviesk gydytoją dešimčiai minučių, bet pati stebėk dvidešimt valandų.

17. Perskaičius paruoštų formulių knygą, dingsta akylumas ir pasiduodama mąstymo tinguliui. Besivadovaujantys svetima partirtimi, tyrimais, pažiūromis, praranda pasitikėjimą savimi, ir tada patys visai nenori stebėti. Tarsi tai, kas išspausdinta ant popieriaus, yra apreiškimas, o ne tyrimų rezultatas – tiek, kad ne mano, o kieno nors kito, kažkur stebint kažkieno vaiką, o ne mano, ir ne šiandien.

O mokykla išpuoselėjo bailumą, baimę išsiduoti, kad nežinai.

Kiek kartų motina, susirašiusi ant lapelio klausimus, kuriuos nori užduoti gydytojui, neišdrįsta jų ištarti garsiai. Ir itin retais atvejais paduoda tą lapelį gydytojui, nes ten – „nesąmonių prirašiusi“.

Pati nutylėdama, kad nežino, kiek kartų verčia gydytoją nuslėpti savo abejones, dvejones, užuot pasakius tvirtai ir aiškiai.

Daugelis žmonių nepalankiai žiūri į sąlyginius atsakymus, labai nemėgsta, kai gydytojas, palinkęs prie lopšio, garsiai mąsto, ir tada jis, verčiamas būti pranašu, tampa šarlatanu.

Kartais tėvai nenori žinoti to, ką žino, ir matyti to, ką mato.

Gimdyti ten, kur karaliauja patogumo fanatizmas, yra kažkas ypatingo ir piktavališko, nes motina iš gamtos kategoriškai reikalauja prabangaus atlygio. Jeigu sutiko daug ko atsisakyti, sutiko patirti nemalonumų, nėštumo negalavimų ir gimdymo skausmų – vaikas privalo būti toks, kokio ji troško.

Dar blogiau: įpratusi, kad už pinigus viską galima nusipirkti, nenori susitaikyti su faktu, kad yra kažkas, ką gali gauti vargšas ir ko neišmaldaus turtuolis.

Kiek kartų tėvai, ieškodami to, kas rinkoje funkcionuoja su prekiniu ženklu „sveikata“, nusiperka arba brokuotus, arba netgi kenksmingus falsifikatus.

18. Kūdikis žįs krūtį, nesvarbu, ar jis gimė Dievo palaimintų sutuoktinių šeimoje, ar jį pagimdė gėdą praradusi mergina, ar motina šnabžda: „Mano brangenybe“, ar dūsauja: „Ką aš vargšė darysiu“, ar ją – palaimintąją – sveikina, ar aploja kaip kaimo mergą: „Fui, mazgotė.“

Prostitucija, paslauga vyrams, socialiai atitinka žindytės paslaugas moteriai.

Reikia įsisąmoninti, kokį kilnų kruviną smurtą taikome vargšui kūdikiui – net ir tam turtingajam ne į naudą. Nes žindytė gali maitinti du kūdikius: savo ir svetimą. Pieno liaukos duoda tiek pieno, kiek iš jų reikalaujama. Žindytė kaip tik tada pritrūksta pieno, kai kūdikis iščiulpia mažiau, nei jo būna krūtyje prigaminta.

Formulė: pilnos krūtys, silpnas vaikelis – dingsta pienas.

Keistas dalykas, mažiau reikšmingais klausimais esame linkę kreiptis patarimų į daugelį gydytojų, o tokiu svarbiu, – ar motina gali maitinti pati, – vadovujamės vienu, dažnai nenuoširdžiu kieno nors pakištu atsakymu.

Kiekviena motina gali maitinti, kiekviena turi pakankamai pieno, tik elementariausias nemokėjimas maitinti atima iš jos šį prigimtinių sugebėjimą.

Krūtų skausmai, suskilinėję speneliai – taip, tai tam tikros kliūtys, bet šias kančias atperka sąmoningumas, kad motina ištvėrė visą nėštumą, jokių sunkumų neperkeldama ant samdomos vergės

pečių. Maitinimas yra nėštumo tęsinys, tik tiek, kad „vaikas iš vidaus atkeliavo į išorę, išsilaisvinęs iš įsčių, įsitvėrė krūties ir geria ne raudoną, o baltą kraują“.

Geria kraują? Taip, motinos, nes tai – gamtos teisė, nenužudytą pieno brolio ir žmonių teisė.

Gyvas kovos dėl vaiko teisės į krūtį aidas. Šiandien šių problemų centre – gyvenamojo ploto klausimas. Kas bus rytoj? Taigi autoriaus dėmesys koncentruojasi ties išgyvenama valanda.

19. Gal ir aš galėčiau parašyti egiptietišką higienos sapnininę moterims. „Trijų su puse kilogramo naujagimis: sveikata ir sėkmė.“; „Žalios, tąsios kakutės: nerimas, lauk nemalonumų.“

Gal ir aš galėčiau sudėlioti patarimų ir nurodymų meilės lobynėlį.

Bet įsitikinau, kad nėra recepto, kuris dėl nepasvertų kraštutinių netaptų absurdišku.

Sena sistema:

Krūtis trisdešimt kartų per parą, tarpuose – „ricinukė“. Kūdikis keliauja nuo rankų į rankas, jį supa, myluoja visos sloguojančios tetulės. Jį neša prie lango, prie veidrodžio, jam ploja, gageną, dainuoja, – turgus.

Nauja sistema:

Krūtis kas trys valandos. Kūdikis, matydamas pasiruošimą puotai, nerimauja, pyksta, verkia. Motina žiūri į laikrodį: dar keturios minutės. Kūdikis miega, motina jį žadina, nes atėjo maitinimo valanda, alkaną atitraukia nuo krūties, nes jau baigėsi minutės. Guli – negalima liesti. Kad neįprastų prie nešiojimo! Išmaudytas, sausas, sotus – privalo miegoti. Nemiega. Reikia vaikščioti ant pirštų galiukų, uždengti langus. Ligoninės palata, *morgue*⁵.

Nemąstoma, o laikomasi instrukcijų.

⁵ Morgas, lavoninė.

20. Klausimas: ne kaip dažnai maitinti, o kiek kartų per parą. Taip formuluojamas klausimas suteikia motinai laisvę: tegul pati nusistatys intervalus, kaip geriau jai ir vaikui.

Kiek kartų per parą vaikas privalo žįsti krūtį?

Nuo keturių iki penkiolikos.

Kaip ilgai laikyti prie krūties?

Nuo keturių iki keturiasdešimt penkių minučių ir ilgiau.

Būna lengvai ir sunkiai iščiulpiamos krūtys, daug ir mažai pieno jose, su iškiliumi ir įdubusiu, standžiu ir labai jautriu speneliu. Būna kūdikių stipriai, kaprizingai ar tingiai žindančių. Todėl nėra vieno recepto.

Jeigu spenelis blogai išsivystęs, bet standus, o naujagimis valgus, – tegul jis dažnai ir ilgai žinda, kad „įpratintų“ krūtį.

Krūtys pilnos, bet kūdikis silpnas? Gal geriau būtų prieš maitinimą šiek tiek nusitraukti pieno, kad paskui vaikas labiau pasistengtų žįsti? Nepajėgia? Duoti krūtį, likutį nusitraukti.

Krūtis truputį kieta, vaikas mieguistas. Tik po dešimties minučių pradeda žįsti. Nuryja tik vieną gurkšnelį, patraukdamas kartą, antrą ar net penktą. Nuryja kartais daugiau, kartais mažiau. Laižo krūtį, trukteli, bet neryja, ryja greitai arba lėtai. „Per smakrą jam varva.“ Gal todėl, kad daug pieno, o gal todėl, kad jo mažai, kad išalkęs stipriai patraukia ir užspringsta, bet tik pirmais gurkšniais.

Kaip galima patarinėti nematant motinos ir vaiko?

„Penki maitinimai per parą, kiekvienas dešimties minučių“, – tokia schema.

21. Be svarstyklių negali būti maitinimo krūtimi sistemos. Viskas, ką darome, yra juodos katės ieškojimas tamsiame kambaryje.

Be svarstyklių negali sužinoti, ar vaikas iščiulpė tris ar dešimt šaukštų pieno.

O juk nuo to priklauso, kaip dažnai, kaip ilgai, iš vienos ar abiejų krūčių maitinti.

Svarstyklės gali tarnauti kaip neklystantis patarėjas, kai pasako, kaip yra, bet gali tapti ir piktu prievaizdu, jeigu norėsime tilpti į „normalaus“ vaiko augimo schemą. Kad tik nuo prietaro apie „žalius kakučius“ nepereitume prie prietaro apie „idealią kreivę“.

Kaip sverti?

Verta pabrėžti: yra motinų, daug laiko skyrusių gamoms ir etiu-dams, bet manančių, kad susipažinti su svarstyklėmis joms pernelyg sunku. Sverti prieš ir po maitinimo? Šitiek vargo!

Yra ir kitokių mamų, kurios ne su baime, o su pasitikėjimu žiūri į svarstykles, tą mylimą namų gydytoją.

Pigios svarstyklės naujagimiams, reikia taip jas išpopuliarinti, kad patektų į visus namus, – štai socialinė užduotis. Kas jos ims?

22. Kodėl taip yra, kad viena vaikų karta užaugo su šūkiu: pienas, kiaušiniai, mėsa, o kita valgo košes, daržoves ir vaisius?

Galėčiau atsakyti: chemijos progresas, maisto virškinimo tyrimai.

Ne, esmė slypi giliau. Naujoji dieta yra mokslo pasitikėjimas gyvąja sistema, jos valios toleravimas.

Kai buvo duodami baltymai ir riebalai, norėta priversti sistemą vystytis pagal specialiai parinktą dietą, o šiandien duodame viską: tegul gyvas organizmas pats atsirenka, ko reikia, ar bus jam naudinga, tegul pats tvarkosi su savo turimomis jėgomis, įgytos sveikatos aktyvumu, potencialia vystymosi energija.

Svarbu, ne ką duodame vaikui, o ką jis pasisavina. Nes kiekviena prievarta ir perteklius – tai balastas, kiekvienas vienpusiškumas – tai galima klaida.

Net ir priartėję prie tiesos, galime padaryti tam tikrą klaidą, ir

Vaikas – šimtas kaukių, šimtas talentingo aktorius vaidmenų. Kitoks su mama, kitoks su tėvu, senele, seneliu, kitoks su griežtu ir maloniu mokytoju, kitoks virtuvėje, kitoks tarp bendraamžių, kitoks tarp vargšų ir turtuolių, kitoks su kasdieniais ir puošniais drabužiais.

paskui, mėnesius ją nuolatos kartodami, kenkiame arba apsunkiame darbą.

Vaikas – šimtas kaukių, šimtas talentingo aktorius vaidmenų. Kitoks su mama, kitoks su tėvu, senele, seneliu, kitoks su griežtu ir maloniu mokytoju, kitoks virtuvėje, kitoks tarp bendraamžių, kitoks tarp vargšų ir turtuolių, kitoks su kasdieniais ir puošniais drabužiais.

Kada, kaip, kuo primaitinti?

Kai vaikui neužtenka iščiulpto litro pieno, po truputį, sekant organizmo reakciją, primaitinti viskuo, priklausomai nuo vaiko, nuo jo poreikių.

23. O pieno milteliai?

Reikia mokslą apie sveikatą atskirti nuo prekybos sveikata.

Plaukų priauginimo tirpalas, eliksyras dantims, odą atjauninanti pudra, pieno milteliai, skatinantys dantų dygimą – tai dažnai mokslo gėda, o ne pasididžiavimas, šuolis ir siekiai.

Gamintojas garantuos, kad nuo jo pieno miltelių vaikas normaliai tuštinsis ir efektyviai augs jo svoris, kad jie duos visko, kas motiną džiugina, o vaikui skanu. Tačiau sumažins ląstelių galimybes pasisavinti maisto medžiagas, galbūt pavers jas tingiomis, neduos gyvybingumo, o riebalų perteklius gal sumažins arba iš viso panaikins atsparumą ligoms.

Ir visada diskredituos krūtis, gal netiesiogiai, sukeldamas abejonių, pašalinių nuomonių, iš lėto formuodamas neigiamą požiūrį, gundydamas ir tenkindamas minios silpnybes.

Kas nors pasakys: reikia vertinti pasaulinės šlovės pavardes. Bet juk mokslininkai yra tik žmonės, tarp jų – mažiau ir daugiau įsigilinę, atsargūs ir lengvabūdiški, sąžiningi ir apgavikai. Kiek mokslo generolais tapo ne dėl savo genialumo, o dėl apsukrumo arba

turtų ir geros kilmės! Mokslas reikalauja brangaus parengiamojo darbo, kurį sąlygoja ne tik vertinami žmonės, bet ir geri santykiai, ir nuolankumas, ir intrigos.

Dalyvavau posėdyje, kuriame begėdiškas akiplėšiškumas užgožė sąžiningą dvylikos metų darbą. Žinau specialiai garsiam tarptautiniam suvažiavimui sukurptą atradimą. Gaivinantis preparatas, kurio vertę patvirtino kelios dešimtys „žvaigždžių“, pasirodė esąs falsifikatas, buvo iškelta byla, ir greitai visas skandalas užglaistytas.

Svarbu, ne kas gyrė pieno miltelius, o kas, nepaisydamas agentų pastangų, nenorėjo jų girti. O jie jau moka stipriai spausti. Milijoninės įmonės yra įtakingos, tai – jėga, prieš kurią ne kiekvienas atsilaukys.

Daug šių skyrių pastraipų – mano skyrybų su medicina bylos atgarsiai. Mačiau globos stoką ir netikusią pagalbą. (Šalia neįvertinto Kamieński⁶, pirmas buvo Brudziński⁷, reikalavęs ir pasiekęs pediatrijos lygiateisiškumą.) Apleistuose skurdo plotuose ėmė įkyriai lobti užsienio pramonė su savo gatavais vaistais. Šiandien turime globos punktus, prie fabrikų – vaikų lopšelius, stovyklas, sanatorijas, sveikatos priežiūrą mokyklose, ligonių kasas. Dar daug netvarkos ir trūkumų, bet jau sulaukėme pradžios. Šiandien galima pasitikėti pieno milteliais ir vaistais, užduotis juos remti, o ne jais pakeisti bendrą rūpinimąsi vaiku ir socialinę vaiko globą.

24. Vaikas karščiuoja. Sloga.

Ar jam niekas negresia? Kada pasveiks?

Mūsų atsakymas – tai išdava daugybės svarstymų, paremtų tuo, ką žinome ir ką sugebėjome pastebėti.

Taigi: stiprus vaikas nugalės nesunkų susirgimą per dieną ar per dvi. Jeigu susirgimas rimtesnis arba vaikas silpnokas, jis gali sirgti apie savaitę. Pamatysime.

Arba: nedidelė problemėlė, bet kūdikis vos gimęs. Kūdikiams uždegimas dažnai iš nosies gleivinės pereina į gerklę, trachėją, bronchus. Įsitikinsime.

Galų gale: devyniasdešimt iš šimto panašių atvejų baigiasi grei-

tu pasveikimu, septyni – užsitęsusia liga, trys – liga įsigali, kūdikis gali net mirti.

Perspėjimas: gal nedidelė sloga pridengia kitą negalavimą?..

Tačiau motina nori būti tikra, o ne gyventi prielaidomis.

Savo diagnozę galime pasitikrinti atlikę nosies gleivių, išmatų, kraujo, kaulų čiulpų tyrimus, galime skirti rentgeną, susikviesti būrį specialistų. Diagnozė bus daug tikslesnė ir labiau pagrįsta, taip pat ir gydymas. Tačiau ar tas pliusas nevirš minusu dėl daugkartinių alinančių tyrimų, dėl susidūrimo su daugybe gydytojų, kurių kiekvieno plaukuose, drabužiuose, kvėpavime gali slypėti dar pavojingesnis virusas.

Kur jis galėjo pasigauti slogą?

Galima buvo jos išvengti.

O ar tas lengvas susirgimas nesuteikia vaikui atsparumo išverti sunkesnį, kuris užklups po savaitės, po mėnesio, ar neištobulina gynybinio mechanizmo: smegenų šilumos centro, liaukų, kraujo dalelių? Ar galima vaiką izoliuoti nuo oro, kuriuo kvėpuoja ir kurio viename kubiniame centimetre yra tūkstančiai bakterijų...

Ar naujas susidūrimas su tuo, ko troškome, kam privalome paklusti, nebus dar vienas bandymas apginkluoti motiną ne žiniomis, o išmintimi, be kurios ji vaiko gerai neišauklės.

25. Kol mirtis skynė gimdyves, nedaug buvo galvojama apie naujagimį. Jis buvo pastebėtas tik tuomet, kai aseptika ir pagalbos technika sugebėjo išsaugoti motinos gyvybę. Kol mirtis skynė naujagimius, visas mokslo dėmesys privalėjo būti skirtas buteliukui ir vystyklams. Gal jau greitai šalia vegetatyvinio aiškiai pastebėsime psichinį kūdikio iki vienu metų veidą, gyvenimą ir vystymąsi. Tai, kas yra iki šiol padaryta, – tai dar tik darbo pradžia.

Visa nesibaigianti psichologinių bei ties kūdikio *soma* ir *psyche* susiduriančių problemų virtinė.

⁶ Stanisławas Kamieński (1860-1913) – pediatras, Varšuvos kun. Baudouino pataisos namų ordinatorius.

⁷ Józefas Polikarpas Brudziński (1874-1917) – pediatras ir neurologas; nuo 1915 m. Varšuvos universiteto rektorius.

Napoleonas turėjo tetaniją⁸. Bismarckas buvo rachitikas⁹. Ne-nuginčijamai kiekvienam pranašui ir žudikui, didvyriui ir išdavikui, dideliui ir mažam, atletui ir neūžaugai teko būti kūdikiais, tik pas-kui jie pasiekė brandą. Taigi, norėdami ištirti minčių, jausmų ir sie-kių amebas, kol jos dar neišsivystė, diferencijavosi, kol neapibrėž-tos, privalome sugrįžti į kūdikystę.

Tik dėl beribio ignoravimo ir paviršutiniško požiūrio galime nepastebėti, kad kūdikis personifikuoja tam tikrą tiksliai apibrėž-tą individualybę, kurią sudaro įgimtas temperamentas, intelekto stiprumas, savijauta ir gyvenimo patirtys.

26. Šimtas kūdikių. Pasilenkiu ties kiekvieno lovele. Yra tokių, kurie skaičiuoja gyvenimą savaitėmis ir mėnesiais, skirtingo svorio ir su skirtinga savo praeities „kreive“, sergantys, sveikstantys, sveiki ir vos beišsilaikantys ant gyvenimo paviršiaus.

Regiu įvairius žvilgsnius, nuo prigesusių, migla aptrauktų, be jokios išraiškos, per užsispyrusius ir skausmingai susikaupusius iki gyvų, širdingų, kalbinančių. Ir pasisveikinimo šypsena, staigi, drau-giška arba kelios akimirkos įdėmaus stebėjimo ir šypsny – tik kaip atsakymas į tavo šypseną ir švelnius žodžius – žadinimą.

Tai, kas man atrodo atsitiktinumas, kartojasi daugybę dienų. Užsirašinėju, išskiriu patiklius ir nepatiklius, ramius ir kaprizingus, linksmus ir surūgusius, nepasitikinčius, nerimo kupinus ir priešiš-kai nusiteikusius.

Nuolatos geros nuotaikos: šypsosi prieš ir iščiulpę krūtį, pažā-dinti iš miego atmerkia mieguistas akis, nusišypso ir vėl užmiega. Nuolatos blogos nuotaikos: pasitinka sunerimę, beveik verkdami, per tris savaites nusišypsojo tik kartą...

Apžiūriu gerkles. Protestuoja gyvai, garsiai, aistringai. Arba tik nenoriai susiraukia, nekantrus galvos judesys, ir jau maloniai šyp-

⁸ Tetanija (gr. tetanos – sustingimas, traukuliai) – liga, susijusi su prieskydinių liaukų funkcijos nepakan-kamumu, sutrikus medžiagų (ypač kalcio) apykaitai.

⁹ Rachitikas – rachitu (gr. rhachis – stuburas, lot. rhachitis – kreivėjimas) sergantis žmogus.

sosi. Arba įtarus budrumas sekant kiekvieną svetimos rankos jude-sį, dar nieko nepajuto, o jau pykčio priepuolis...

Masinis skiepijimas nuo raupų, penkiasdešimt per valandą. Tai jau eksperimentas. Ir vėl vieny reakcija staigi ir ryžtinga, kitų lėta ir neaiški, dar kiti – visai abejingi. Vieni tik nustemba, kiti sugeba sunerimti, tretį pakelia aliarmą; vieni greitai nurimsta, kiti ilgai at-simena, neatleidžia...

Kas nors pasakys: kūdikystė. Taip, bet tik iki tam tikros ribos. Orientavimosi greitumas, buvusių išgyvenimų prisiminimai. Na taip, žinome tokių vaikų, kurie turi skausmingų patirčių iš susiti-kimų su chirurgais, žinome nenorinčių gerti pieno, nes jiems buvo duodama baltos emulsijos su kamparu¹⁰.

O ar kas nors kita nulemia suaugusio žmogaus psichinę būseną?

27. Pirmas kūdikis.

Gimė, jau susitakė su oro vėsa, šiurkščiais vystyklais, nerimą keliančiais garsais, darbu žįsti. Žinda atsidėjęs, su išskaičiavimu ir drąsiai. Jau šypsosi, gadena, jau valdo rankutes. Auga, tyrinėja, to-bulėja, šliaužioja, eina, plepa, kalba. Kaip ir kada tai įvyko?

Augimas giedras, be jokių rūpesčių...

Antras kūdikis.

Užtruko visą savaitę, kol išmoko žįsti. Kelios neramos naktys. Savaitė be rūpesčių, vienos dienos audra. Vystosi lėtokai, dantys dygsta sunkiai ir skausmingai. Vienu žodžiu, buvo visko, bet dabar jau viskas gerai: ramus, mielas, žavus...

Trečias kūdikis.

Staigus. Linksma, greitai susijaudina, su nemaloniais išoriniais veiksniais ar vidiniais pojūčiais kovoja iš visų jėgų, netausodamas energijos. Judesiai guvūs, staigūs pokyčiai, šiandiena nepanaši į vakarykštę dieną. Mokosi ir čia pat pamiršta. Jo vystymasis – lau-

¹⁰ Emulsija su kamparu buvo naudojama gydant kvėpavimo takus ir gerinant kraujotaką.

žyta linija, staigūs šuoliai aukštyn ir kryčiai. Staigmenos – nuo pačių maloniausių iki net pavojingų. Nejmanoma atsidusti: pagaliau susitupėjo.

Eretikas¹¹, erzintojas, kaprizinga jėga, gal ir didelė vertybė...

Ketvirtas kūdikis. Jeigu suskaičiuosime saulėtas ir lietingas dienas, tai pirmųjų bus nedaug. Pagrindinė būseną – nepasitenkinimas. Jeigu nieko neskauda, vis vien jaučia kažką nemalonaus, jeigu neklykia, vis vien neramus. Būtų gerai, jeigu...

Visada su išlygom.

Šis vaikas su trūkumais, neprotingai auklėjamas...

Kambario temperatūra, keliais gramais per daug pieno, keliais gramais per mažai geriamojo vandens, tai – ne tik higienos, bet ir auklėjimo įtaka. Kūdikis, turintis tiek daug visko patirti, numanyti, pažinti, prisijaukinti, pamilti ir neapkęsti, protingai apginti ir reikalausti, turi jaustis gerai – nepriklausomai nuo įgimto temperamento, įgimto aštraus arba apsnūdusio proto.

28. Žvilgsnis. Šviesa ir tamsa, naktis ir diena. Miegas: kažkas vyksta miglose, būdravimas – vyksta daug aiškiau, kažkas gero (krūtis) arba blogo (skausmas). Naujagimis žiūri į lempą. Nežiūri: vyzdžiai susitraukia ir vėl išsiplėčia. Vėliau, žvilgsniu iš lėto sekdamas jam rodomą daiktą, užfiksuoja jį, bet po akimirkos pameta.

Šešėlių kontūrai, pirmos neryškios linijos, viskas be perspektyvos. Motina, nutolusi per metrą, jau yra kitoks šešėlis nei pasilenkusi arti. Kai jis žiūri iš apačios, jos veido profilis kaip mėnulio pjautuvus, tik smakras ir lūpos, o kai jis guli ant kelių, taip pat tik veidas ir akys, dar kitaip su plaukais, kai dar labiau pasilenkia. O klausia ir uoslė sako, kad ta pati.

Krūtis, šviesus debesis, skonis, kvapas, šiluma, gerumas. Kūdikis paleidžia krūtį ir žiūri, tyrinėja žvilgsniu tą kažką keistą, kas

nuolatos pasirodo virš krūties, iš kur kyla garsai ir dvelkia šilti kvėpavimo pliūpsneliai. Kūdikis nežino, kad krūtis, veidas, rankos yra nedaloma visuma – mama.

Kažkas svetimas ištiesia rankas. Pažįstamo judesio, vaizdo apgautas, noriai į jas pereina. Ir tik tada pastebi, kad suklydo. Šį kartą rankos atitolina jį nuo pažįstamo šešėlio, o priartina prie kažko svetimo, keliančio dvejonę. Staigiu judesiu pasisuka į motiną ir vėl jaučiasi saugus, žiūri ir stebisi arba pasislepia už motinos peties, stengdamasis išvengti pavojaus.

Pagaliau motinos veidas – jau ne šešėlis, jis ištyrinėtas rankutėmis. Kūdikis daugybę kartų čiupo motiną už nosies, lieté keistą akį, kuri tai sublizga, tai tampa matinė ir pasislepia po voku, tyrinėjo plaukus. Argi kas nematė, kaip kūdikis atverčia motinos lūpą, apžiūrinėja dantis, žiūri į burną, susikaupęs, rimtas, suraukęs kaktą. Tik kad jam nuolatos trukdo tuščios kalbos, bučiniai, juokeliai – tai, ką vadiname „žaidimu“ su vaiku. Mes žaidžiame, jis studijuoja. Jis jau žino tikrus dalykus, daro prielaidas ir turi daugybę klausimų.

29. Klausia. Pradedant nuo pro langus girdimo ūžesio, tolimų garsų, laikrodžio tiksėjimo, pokalbių ir dunksėjimų, net iki tik vaikui skirtų šnabždesių ir žodžių – visa tai sudaro erzinantį chaosą, kurį jis privalo suprasti ir suklasifikuoti.

Dar reikia pridėti paties kūdikio skleidžiamus garsus: klyksmą, gagenimą, murkimą. Kol supras, kad tai – jis pats, o ne kas nors nematomas burbuliuoja ir šaukia, praeis daug laiko. Kai gulėdamas sako savo: „abb, aba, ada“, jis klausosi ir tyrinėja jausmus, kuriuos jam sukelia jo paties lūpų, liežuvio, gerklų judesiai. Savęs nepažindamas, tik konstatuoja tų garsų kūrybos laisvę.

Kai aš kreipiuosi į kūdikį jo paties kalba: „aba, abb, adda“, nu-

¹¹ Eretikas – žmogus prieštaraujantis tikėjimo dogmoms.

stebės žiūri į mane – keistą, gerai jam pažįstamus garsus leidžiančią būtybę.

Jeigu įsigilintume į kūdikio sąmoningumo esmę, surastume ten daug daugiau, nei manome, ir ne tai ir ne taip, kaip manome: „Vargšas pupuliukas, vargšas alkanas mažylis, nori papulio, nori niam niam.“ Kūdikis puikiai supranta, laukia, kol motina atsisega liemenėlę, po jo smakru pakiša servetėlę, nerimsta, kai viskas vyksta pernelyg lėtai. O vis dėlto tą visą ilgą tiradą motina pasako sau, o ne vaikui. Jis greičiau perprastų tuos garsus, kuriais šeimninė šaukia naminius paukščius: „Cip cip cip.“

Kūdikio mąstymas – tai malonių įspūdžių laukimas ir nerimas dėl nemalonių; kad jis mąsto ne tik vaizdais, bet ir garsais, galima spręsti kad ir iš jo klyksmo, klykimas praneša apie nelaimę arba automatiškai įjungia nepasitenkinimą išreiškiantį aparatą. Įdėmiai stebėkite verksmo besiklausantį kūdikį.

30. Kūdikis iš lėto stengiasi suvokti išorinį pasaulį: trokšta nugalėti jį supančias blogas, priešiškas jėgas, priversti tarnauti jam labai geras, globėjiskas dvasias. Kūdikis turi ir naudojami dviem burtais iki tol, kol įgyja trečią stebuklingą jo valios įrankį: savo rankas. Tie du burtai yra klyksmas ir žindimas.

Iš pradžių kūdikis klykia, kai jam dėl ko nors negera, tačiau greitai išmoksta klykti, kad nebūtų negera. Paliktas vienas verkia, o išgirdęs mamos žingsnius, nutyla, nori valgyti – verkia, bet matydamas, kad jau ruošiamasi jį maitinti – nustoja verkti.

Jis veikia turimos informacijos lauke (mažai jos turi) ir turimomis priemonėmis (jos silpnos). Klysta apibendrindamas konkrečius reiškinius ir susiedamas du vieną paskui kitą sekančius faktus kaip priežastį ir pasekmę (*post hoc, ergo propter hoc*¹²). Ar dėmesio ir simpatijos savo batukams esmė ta, kad mano, jog tik su batukais jis

¹² Post hoc, propter hoc (lot.) – po to, vadinasi, dėl to; klaidingas sprendimas, kad pirmasis iš dviejų vienas paskui kitą sekančių faktų yra antrojo priežastis.

*Vaikas negali mąstyti kaip „suaugęs“,
bet gali vaikiškai svarstyti rimtas suaugusiųjų problemas,
tik išsilavinimo ir patirties stoka verčia jį galvoti kitaip.*

sugeba vaikščioti? Taip pat ir striukelė yra tas užburtas pasakų kilmėlis, kuris jį perkelia į stebuklų pasaulį – su ja eina pasivaikščioti.

Turiu teisę daryti panašias prielaidas. Jeigu istorikas turi teisę numanyti, ko norėjo Shakespeare'as kurdamas „Hamletą“, pedagogas turi teisę daryti net ir klaidingas prielaidas, kurios – kai nėra kitų – vis dėlto duoda akivaizdžių rezultatų.

Taigi:

Kambaryje tvanku. Kūdikio lūpos sausos, seilių nedaug ir jos tirštos, tąsios, jis niurzga. Pienas yra maistas, o jis nori gerti, todėl reikia duoti jam vandens. Bet jis „nenori gerti“: nusuka galvą, išmeta iš rankų šaukštą. Jis nori gerti, bet dar nemoka. Pajutęs ant lūpų trokštamą skystį, kraipo galvą, ieško spenelio. Kaire ranka prilaikau galvytę, kad jos nesukiotų, o dešine pridėdu šaukštą prie viršutinės jo lūpos. Jis vandenį ne geria, o siurbia, godžiai siurbia, išgeria penkis šaukštus ir ramiai užmiega. Jeigu kartą kitą skystį iš šaukšto girdysiu nevykusiai, jis pasprings, jam bus nemalonu ir daugiau tikrai nenorės gerti iš šaukšto.

Antras pavyzdys:

Kūdikis nuolatos irzlus, nepatenkintas, nurimsta prie krūties, pervystomas, maudomas, kai dažnai keičiama jo padėtis. Dažnai toks kūdikis yra išbertas, jam niežti. Sako – nėra jokio išbėrimo. Tikriausiai bus. Ir po dviejų mėnesių išbėrimas išryškėja.

Trečias pavyzdys:

Kūdikis čiulpia savo rankutes, kai jam ką nors skauda, kai kas nors jam nemalonu, taigi ir neramų laukimo nerimą nori numalšinti išganingu, gerai pažįstamu čiulpimu. Čiulpia kumštukus, kai yra alkanas, ištroškęs, kai nuo permaitinimo neskanu burnoje, kai skauda, kai perkaitęs, kai jam niežti odą arba danteną. Iš kur tai, kad gydytojas numato dantų dygimą, kad kūdikis jaučia kažką aiškiai nemalonaus žandikaulyje ir dantenose, nors dantys dar nepa-

sirodo daugybę savaičių? Ar pro kaulą besiskverbiantis dantis nerzina smulkių nervo šaknelių? Čia pridursiu, kad jautukas, kol jam išdygsta ragai, kenčia panašiai.

Ir toks yra kelias: čiulpimo instinktas, čiulpimas, kad neskaudėtų, čiulpimas kaip malonumas arba žalingas įprotis.

31. Kartoju: pagrindinis tikslas, kūdikio psichinio gyvenimo turinys yra siekimas perprasti nepažįstamus gaivalus, jį supančio pasaulio paslaptis, pasaulio, iš kurio sklinda gėris ir blogis. Norėdamas perprasti, trokšta žinoti.

Kartoju: gera savijauta palengvina objektyvius tyrinėjimus, bet kokie, iš kūdikio vidaus kylantys nemalonūs jausmai, visų pirma skausmas, užtemdo nestabilią sąmonę. Kad tuo įsitikintume, privalome stebėti kūdikį – sveiką, kenčiantį ir sergantį.

Jausdamas skausmą, kūdikis ne tik klykia, bet ir girdi tą klyksmą, jaučia tą klyksmą gerklėje, pro primerktas blakstienas mato neryškius vaizdus. Viskas yra baisu, pavojinga, nesuprantama. Jis privalo gerai atsiminti tas akimirkas, jų bijoti, o dar savęs nepažindamas, susieja jas su atsitiktiniais vaizdais. Ir čia tikriausiai slypi nesuprantamų kūdikio simpatijų ir antipatijų, dvejonų ir keistumų šaltinis.

Tyrinėti kūdikio intelekto vystymąsi yra nepaprastai sunku, nes kūdikis mokosi ir vėl pamiršta daugybę kartų: tai vystymasis su daugkartine pažanga, aiškumu ir grįžimu atgal. Gal nestabili savijauta atlieka čia svarbų, o gal patį svarbiausią vaidmenį?

Kūdikis tyrinėja savo rankas. Ištiesia, mosteli dešininę ir kairinę, žiūri į jas iš tolo, iš arti, išskečia pirštus, suspaudžia kumščius, kalbasi su jomis ir laukia atsakymo, dešine čiumpa kairę ir tempia, paima barškaliuką ir žiūri į keistai pasikeitusią rankos išvaizdą, perima jį kita ranka, tyrinėja lūpomis, staigiai atitraukia ir vėl žiūri iš lėto,

jdėmiai. Meta barškaliuką, tempia apkloto sągą, tyrinėja, kodėl ir kas jam priešinasi. Jis nežaidžia: po galais, norėdami suprasti, atmerkite akis ir pastebėkit jo valios pastangas. Jis yra mokslininkas, savo laboratorijoje apmąstantis didžiausios svarbos klausimus, kurie slysta iš jo suvokimo lauko.

Kūdikis savo valią primeta klykdamas. Paskui pasitelkia veido mimiką ir rankas, ir tik galiausiai – kalbą.

32. Ankstyvas rytas, tarkim, penkta valanda. Nubudo, šypso si, gagna, mosuoja rankutėmis, atsisėda, atsistoja. Mama dar nori miegoti.

Dviejų norų, dviejų poreikių, dviejų susiduriančių egoizmų konfliktas, trečias vieno proceso momentas: mama kenčia, o vaikas gimė gyventi, mama nori po gimdymo pailsėti, vaikas reikalauja maisto, mama nori miegoti, o vaikas nori būdrauti; tokių situacijų bus daug. Tai – ne smulkmena, o problema; turėk drąsos išsakyti savo jausmus ir, atiduodama vaiką samdomai auklei, pasakyk aiškiai: „Nenoriu“, nors gydytojas ir yra sakęs, kad negali, nes visada taip pasakys į akis, o niekada – už akių.

Gali ir taip būti: motina savo miegą aukoja vaikui, bet reikalauja atlygio, taigi bučiuoja, glamonėja, glaudžia tą šiltą, rožinę, švelnią būtybę. Būk budri: tai abejotinas egzaltuotų pojūčių aktas, tyliai užsislėpęs ne motinos širdies, o kūno meilėje. Žinok, jeigu vaikas, įraudęs nuo šimto bučinių, su iš džiaugsmo blizgančiomis akimis mielai prie tavęs glausis, tai reiškia, kad jį paveikė tavo erotizmas.

Tai atsakyti bučinio? To negaliu reikalauti, pripažindamas protingai dozuojamus bučinius kaip svarbią auklėjamąją priemonę; bučinys malšina skausmą, kelia gailėstį, apdovanoja už pastangas, yra meilės simbolis, kaip kryžius yra tikėjimo simbolis; sakau, kad yra, o ne kad privalo būti. Pagaliau, jeigu tas keistas noras priglaus-

ti, glostyti, uostyti, sugerti vaiką visu savimi nekelia dvejonų, tai ir daryk, kaip nori. Aš nieko nedraudžiu ir nereikalauju.

33. Kai žiūriu į kūdikį, kaip jis atidaro ir uždaro dėžutę, kaip į ją įdeda ir išima akmenėlį, pabarškina ir klausosi; metinukas, siūbuodamas nuo svorio ant dar netvirtų kojų, tempia suoliuką; dvejų metų, kai jam sako, kad karvė – tai „mūū“, priduria: „ada-mūū“, o „ada“ yra jų šuo, taigi daro keisčiausias kalbos klaidas, kurias reikia užrašyti ir skelbti.

Kai tarp mažylio niekučių matau vinis, skudurėlius, virveles, stikliukus, nes visa tai „pravers“ įgyvendinant šimtus planų, kai bandom, kas toliau „nušokinės“, kai dirba, pluša, organizuoja bendrą žaidimą, klausia: „Ar kai aš galvoju apie medį, tai turiu galvoje mažytį medelį?“, kai duoda seneliui ne du grašius, kad būtų pagirtas, o dvidešimt šešis grošus, visą turtą, nes jis toks senas, toks vargšas ir greitai mirs.

Kai paauglys seilėmis „sutepa“ plaukus, kad būtų prigludę, nes turi ateiti sesers draugė, kai man laiške mergaitė rašo, kad pasaulis yra šlykštus, o žmonės – žvėrys, bet nutyli, kodėl, kai jaunuolis išdidžiai mesteli maištingą, bet gerokai nuvalkiotą, skystą mintį, kviečia į dvikovą...

34. Vaikas dar nekalba. Kada pradės kalbėti?

Kalba yra vaiko vystymosi rodiklis, bet ne vienintelis, ir ne pats svarbiausias. Nekantrus pirmojo žodžio laukimas yra klaida, nebrandaus tėvų išsiauklėjimo įrodymas.

Jeigu maudomas naujagimis krūptelės ar, praradęs pusiausvyrą, sumosuos rankomis, jis nori pasakyti: „Bijau“; koks pašėlusiai įdomus yra šis pavojaus dar visiškai nesugebančios suvokti būtybės nerimo refleksas. Duodi jam krūtį, neima, sako: „Nenoriu.“ Iš-

tiesia rankas siekdamas kokio nors daikto: „Duok.“ Papučia lūpas lyg norėtų verkti ir ginasi mostais lyg sakytų svetimam: „Nepasitikiu tavimi.“ Kartais klausia mamos: „Ar galima juo pasitikėti?“

O ką reiškia smalsus vaiko žvilgsnis, jeigu ne klausimą: „Kas čia?“ Kažko siekia, po ilgų pastangų nutveria, giliai atsidūsta ir tuo palengvėjimo atodūsiu sako: „Pagaliau.“ Pamėgink atimti, dešimtimis niuansų pasakys tau: „Neduosiu.“ Pakelia galvą, atsisėda, atsistoja: „Aš galiu!“ Ką sako šypsena lūpose ir akyse, jeigu ne: „O, kaip man gera šiame pasaulyje!“

Jis kalba mimikos kalba, vaizdų ir jausmų prisiminimų kalba.

Motina rengia jį paltuku, jis džiaugiasi, jau visu kūnu palinkęs į duris, nerimsta, ragina paskubėti. Jis gyvena pasivaikščiojimų įspūdiškais ir patirtų jausmų prisiminimais. Kūdikis draugiškai sutinka gydytoją, bet, pamatęs jo rankose šaukštą, iš karto atpažįsta priešą.

Jis supranta ne kalbą, ne žodžius, o mimiką ir balso moduliacijas.

– Kur tavo nosytė?

Nesuprasdamas nė vieno šių žodžių, iš balso, lūpų judesių, veido išraiškos supranta, kokio atsakymo iš jo laukiama.

Kūdikis, nemokėdamas kalbėti, dalyvauja labai sudėtingame pokalbyje.

– Neliesk, – sako mama. Jis vis vien siekia draudžiamo daikto, dailiai palenkia galvą, šypsosi, tyrinėja, ar mama griežčiau ims drausti, ar, pakerėta jo žavaus koketavimo, suminkštės, leis paimti.

Dar neištaręs nė vieno žodžio, jis meluoja, begėdiškai meluoja. Norėdamas ištrūkti iš nemalonaus asmens rankų, jis duoda sutartą ženklą, pavojaus signalą ir, atsisėdęs ant puoduko, triumfuodamas pašaipiai nužvelgia aplinkinius.

Pabandyk iš jo pasijuokti duodamas ir atitraukdamas daiktą, kurio jis reikalauja, jis ne visada supyks, kartais tik įsižeis.

Kūdikis be žodžių moka būti despotas, nuožmiai tave spausti, terorizuoti.

35. Labai dažnai į gydytojo užduotą klausimą, kada vaikas pradėjo kalbėti ir vaikščioti, mama sutrikusi nedrąsiai atsako: „Anksti, vėlai, normaliai.“

Mano, kad turi būti tiksli tokio svarbaus fakto data, kad kiekviena abejonė apjuodins ją gydytojo akyse; primenu tai, norėdamas įrodyti, koks daugeliui nepriimtinas sąmoningumas, jog net ir labai tikslūs moksliniai stebėjimais sunkiai sugeba nubrėžti teisingą vaiko vystymosi liniją, koks įsigalėjęs yra moksleiviškas noras nuslėpti savo nežinojimą.

Kaip atskirti, kada kūdikis vietoj „am, an ir ama“ pirmą kartą pasakė: „mama“, vietoj: „abba“ – „baba“. Kaip suvokti, kada žodis „mama“ jo sąmonėje yra tiksliai susijęs jau tik su mama ir su niekuo kitu?

Kūdikis klūpo ant keturių, stovi prilaikomas arba pats remiasi į lovos kraštą, akimirką stovi be niekieno pagalbos, kelis žingsnis žengė grindimis ir daug žingsnių ore, slenka, šliaužia, ropoja, neprarasdamas pusiausvyros, stumia priešais save kėdę – pirmieji žingsniai, pirmasis perėjimas per kambarį, jau vaikšto. Ir staiga nebemoka, nors vakar ir visą savaitę vaikščiojo. Truputį pavargęs, praradęs įkvėpimą. Pargriuvo ir išsigando, bijo, paskui dviejų savaičių pertrauka.

Bejėgiškai ant motinos peties nusvirusi galvytė – tai ne vien sunkios, bet ir kiekvienos negalios išraiška.

Kiekvieną naują judesį atliekantis vaikas yra panašus į pianistą, kuriam reikalinga gera savijauta ir visiška pusiausvyra, kad sėkmingai sugrotų sudėtingą kompoziciją, net ir šių taisyklių išimtyms yra tarpusavyje panašios. Kartais vaikas „jau jautėsi prastai, bet nenorėjo pasiduoti ir dar daugiau vaikščiojo, žaidė, kalbėjo“; tada atsiranda savęs kaltinimas: „Taigi maniau, kad man tik pasirodė, jog jis sunegalavęs, ir todėl išėjau su juo pasivaikščioti“; pasiteisinimas: „Buvo toks gražus oras“; ir klausimas: „Ar tai galėjo jam pakenkti?“

36. Kada vaikas privalo pradėti vaikščioti ir kalbėti? Tada, kai pradeda vaikščioti ir kalbėti. Kada turi pradėti dygti dantys? Kaip tik tada, kai pradeda dygti. Ir momenėlis turi užsitraukti tada, kai tai ir įvyksta. Ir kūdikis privalo miegoti tiek, kiek jam reikia, kad būtų išsimiegojęs.

Juk žinome, kada paprastai visa tai vyksta. Kiekvienoje populiacijoje skrajutėje iš vadovėlių yra perrašytos tos smulkios tiesos apie visus vaikus, tik apie tavąjį – vien melas.

Nes yra kūdikių, kuriems reikia ilgiau arba trumpiau miegoti; yra ankstyvi, dar tik besikalantys, o jau sugedę dantys ir vėlyvi, sveiki sveikų vaikų dantys; sveikų vaikų momenėlis užsitraukia devintą ar keturioliktą jų gyvenimo mėnesį; kvailesni anksčiau pradeda kalbėti, protingesni dažnai ilgai nekalba.

Taksi numeriai, teatro kėdžių eilės, buto nuomos mokėjimo laikas, – viso to, ką žmonės dėl bendros tvarkos yra išgalvoję, galima laikytis, bet kas su policinėmis nuostatomis išugdytu protu panorės praskleisti gyvosios gamtos knygą, tam ant galvos užgrius milžiniškas nerimo, nusivylimų ir netikėtumų svoris.

Laikau savo nuopelną, kad į anksčiau iškeltus klausimus atsčiau ne skaičių virtinę, kuriuos pavadinau smulkiomis tiesomis. Nes ne tai svarbu, ar pirmiau apačioje ar viršuje dygsta dantys, ar pirmiau priekiniai ar iltys prasikala, tai gali pastebėti kiekvienas, turintis kalendorių ir akis, o kas yra gyvoji sistema ir ko jai reikia, tai yra didžioji, tik stebėjimais pagrįsta tiesa.

Net ir sąžiningi gydytojai privalo elgtis dvejopai: su protingais tėvais – jie gamtininkai, turintys abejonių, prielaidų, sunkių problemų ir įdomių klausimų, su neprotingais – sausi mokytojai: nuo čia iki čia, ir nągu perbraukti per elementorių.

Šaukštelį kas dvi valandas.

Kiaušinuką, pusę stiklinės pieno, du pyragėlius.

37. Dėmesio. Arba dabar susikalbėsime, arba išsiskirsime visiems laikams. Kiekviena ištrūkti ir pasislėpti trokštanti mintis, kiekvienas kažkur besiblašantis jausmas valios pastangomis privalo būti sugaudyti ir tarsi bausmei sustatyti į griežtą tvarkingą eilę.

Šaukiu *Magna charta libertatis*¹³, reikalauju vaiko teisių. Gal jų yra daugiau, aš radau tris pagrindines:

1. Vaiko teisė į mirtį.
2. Vaiko teisė į šiandieną.
3. Vaiko teisė būti tuo, kas jis yra.

Tam, kad, taikant šias teises, būtų padaryta kuo mažiau klaidų, reikia jas pažinti. Klaidų turi būti. Nebijokime jų: vaikas pats su stebinančiu budrumu jas ištaisys, kad tik mes nenuslopintume vertingo sugebėjimo, neįtikėtina stiprios jo savignyos.

Davėme per daug arba netinkamo maisto, per daug pieno, nešviežią kiaušinį – išvėmė. Davėme nesuvirškinamos informacijos – nesuprato, nevertingą patarimą – nepriėmė, nepaklausė. Tai ne tuščia frazė, kai sakau: žmonijos laimė, kad negalime priversti vaikų pasiduoti auklėjimo įtakai ir didaktiniai antpuoliai nesugeba sunaikinti jų sveiko proto bei sveikos žmogaus valios.

Dar nesusikristalizavo ir nepasitvirtino mano suvokimas, kad pirma, neginčyti na teisė yra vaiko teisė išsakyti savo mintis, teisė aktyviai dalyvauti, kai svarstome jo problemas ir priimame sprendimus. Kai priaugsime iki pagarbos ir pasitikėjimo, kai pats pasitikės ir pasakys, kas yra jo teisė – mažiau bus galvosūkių ir klaidų.

38. Karšta, protinga, santūri motinos meilė vaikui privalo duoti jam teisę numirti per anksti, pabaigti savo gyvenimo ciklą ne po šešiasdešimties Žemės apsisukimų apie Saulę, o po vienos ar trijų vasarų. Žiaurus reikalavimas tiems, kurie nenori patirti gimdymo sunkumų ir išlaidų daugiau nei kartą ar du.

„Dievas davė, Dievas pasiėmė“, – sako žmonės gamtininkai, ži-

¹³ Didžioji laisvių chartija (*lot.*); ją 1215 m. išleido Anglijos karalius Jonas Bežemis (1167–1216); ja pripažįstamos didelės teisės žemesnieiems sluoksniams; šis dokumentas laikomas pilietinių laisvių pagrindu.

nantys, kad ne kiekviena sėkla išaugina varpą, ne kiekvienas išpėrėtas paukščiukas sugeba išgyventi, ne kiekviena vytelė suveša ir tampa medžiu.

Sklando nuomonė, kad juo didesnis darbininkų vaikų mirtingumas, tuo stipresnė karta išgyvena ir išauga. Ne: prastos, silpnuosius pražudančius sąlygos kenkia ir stipriems, ir sveikiems. Mano nuomone, tiesa yra tai, kad kuo didesnį siaubą turtingesnių sluoksnių motinai kelia mintis apie galimą jos vaiko mirtį, tuo mažiau jis turės sąlygų bent jau fiziškai sėkmingai vystytis ir tapti bent pusėtinai dvasiškai nepriklausomu žmogumi. Kiekvieną kartą, matydamas baltais dažais išdažytame kambaryje, tarp baltai nulakuotų baldų balta suknele vilkintį, su baltais žaislais žaidžiantį vaiką, patiriu nemalonų jausmą: tokia nevaikiškame kambaryje, greičiau chirurginėje palatoje, turi išaugti bekraujė dvasia anemiškame kūne.

„Šioje baltoje svetainėje su elektrine šildykle kiekviename kampe gali ištikti epilepsijos priepuolis“, – sako Klodina¹⁴. Gal tikslesni tyrimai įrodys, kad nervų, ląstelių persotinimas šviesa taip pat yra kenksmingas, kaip kad šviesos stoka apytamsiame pusrūsyje.

Turime du žodžius: savarankiškumas ir laisvė. Savarankiškumas, man atrodo, reiškia turėjimą: mano asmuo mano valdžioje. Laisvė siejasi su valios elementu, taigi siekio pagimdyta veikla. Mūsų vaikų kambarys su simetriškai sustatytais baldais, mūsų išlaižyti miesto parkai – ne ta aplinka, kurioje gali atsiskleisti savarankiškumas, ne ta darbo vieta, kurioje galėtų savo veiklos svertus atrasti vaiko valia.

Mažo vaiko kambarys išsirutuliojo iš akušerijos klinikų palatos, o pastarajai savo taisykles diktavo bakteriologija. Būkime budrūs, kad, saugodami nuo difterijos bakterijų, neperkeltume vaiko į nuobodulio pelėsiu ir nelaisve persunktą atmosferą. Šiandien nedusi-na džiovinamų vystyklų smarvė, bet tvyro jodoformo dvasia.

*Bijodami, kad mirtis neišplėštų vaiko,
mes išplėšiame vaiką iš gyvenimo,
nenorėdami, kad jis mirtų, neleidžiame jam gyventi.*

¹⁴ Prancūzų rašytojos Sidonie-Gabrielle's Colette (1873–1954) autobiografinių kūrinių serijos pagrindinė herojė. Ši citata iš knygos „Klodina Paryžiuje“ (Lenkijoje išleista 1907 m.)

Labai daug pokyčių. Jau ne tik baltas baldų lakas, bet ir paplūdimiai, ekskursijos, sportas, skautai. Tai – dar tik pradžia. Šiek tiek daugiau savarankiškumo, bet vis dėlto vaiko gyvenimas vis dar prislopintas, prigesintas.

39. Kuku, vargšas mažuti, kur tau skauda?

Vaikas sunkiai suranda buvusio įdrėskimo vietą, rodo ten, kur galėjo būti mėlynė, jeigu būtų smarkiau užsigavęs. Jis meistriškai moka surasti spuogelius, dėmeles, randelius.

Jeigu kiekvieną „skauda“ lydi bejėgiško nuolankumo tonas, beviltiškos rezignacijos gestas ir mimika, tai „fe, be, negražu“ siejasi su pasibjaurėjimo ir neapykantos apraiškomis. Reikia pamatyti, kaip kūdikis laiko atkišęs šokoladu išterliotas rankutes, jo visą pasidarygimą ir bejėgiškumą, kol mama nušluostys jas medvilnine nosine, kad kiltų klausimas: „Ar nebūtų geriau, jeigu vaikas, netyčia trinktelėjęs galva į kėdę, tvotų jai atgal, o kai prausiant į akis patenka muilo, taškytų putas?“

Pasitaikys durys – prisivers pirštus, langas – persivers ir iškris, kauliukas – pasprings, kėdė – užsivers ant savęs, peilis – įsipjaus, pagalys – išsidurs akį, pakels nuo žemės dėžutę – užsikrės, degtukas – ugnis, gaisras.

– Susilaužysi ranką, partrenks mašina, šuo įkąs. Nevalgyk slyvų, negerk vandens, nevaikščiok basas, nelakstyk saulėje, užsisek paltą, užsirišk šaliką. Matai: neklausėi. Žiūrėk: raišas, žiūrėk: aklas. Gelbėkit, kraujas, kas tau davė žirkles?

O jeigu užsigaus ir bus mėlynė, o jeigu smegenų uždegimas? O jeigu išvėmė – ar tai dispepsija? O jeigu skarlatina? Aplinkui vien spąstai ir pavojai, viskas baisu ir grėsminga.

Ir jeigu vaikas patikės, paslapčiom nesuvalgys riešukučių neprinokusių slyvų ir įsidrąsinęs kur nors kampe širdutei daužantis neįžiebęs degtuko, jeigu klusniai, pasyviai, pasitikėdamas paklus reikalavimui vengti bet kokių patirčių, išsižadėti bandymų, atsisa-

kyti pastangų, bet kokio valios reflekso – ką darys, kai savyje, savo dvasinės būtybės viduje pajus kažką, kas žeidžia, degina, kanda?

Ar turite planą, kaip auginti vaiką nuo kūdikystės, vaikystėje iki brendimo, kai kaip žaibas perlies jį kraujo staigmena, erekcija ir naktiniai išsiveržimai?

Taip, dar žinda krūtį, o aš jau klausiu, kaip gimdys. Nes tai klausimas, kurį ne per ilga svarstyti ir dvi dešimtis metų.

40. Bijodami, kad mirtis neišplėštų vaiko, mes išplėšiame vaiką iš gyvenimo, nenorėdami, kad jis mirtų, neleidžiame jam gyventi. Už tai, kad nevalingai inertiškai laukdami to, kas bus, nuolatos skubame į stebuklų kupiną ateitį, ačiū galim pasakyti savo auklėtojams. Tingime, nenorime ieškoti šiandienos grožio, kad pasirengtume deramai pasitikti rytdienos rytą: rytdiena pati turi atnešti įkvėpimą. Kas tai yra: „O kad jau vaikščiotų, kalbėtų...“ Argi tai – ne laukimo isterija?

Vaikščios vis atsitrenkdamas į kietus ažuolinių kėdžių kampus. Kalbės, mals liežuviu kasdienės pilkumos drožles. Kuo vaiko šiandiena prastesnė ar vertingesnė už rytdieną? Jeigu kalbame apie sunkumus, tai bus sunkiau. Kai pagaliau ta rytdiena ateina, laukiame kitos. Nes tai yra kertinė pažiūra: vaikas nėra, o bus, nežino, o žinos, kad negali, o tik kada nors galės, – tai priverčia nuolatos laukti.

Pusė žmonijos neegzistuoja, jos gyvenimas – tai juokelis, naviūs siekiai, trumpalaikiai jausmai, juokingos pažiūros. Vaikai skiriasi nuo suaugusiųjų, jų gyvenime kažko trūksta, o kažko daugiau negu mūsų šiame, bet tas kitoks jų gyvenimas yra tikrovė, o ne mirazas. Ką padarėme, kad jį pažintume ir sukurtume sąlygas, kuriose vaikas galėtų egzistuoti ir bręsti?

Nerimas dėl gyvenimo užaštrina nerimą dėl neįgalumo, nerimas dėl neįgalumo apima sveikatai būtina švarą, o čia jau prasideda naujas draudimų ratas: švari suknelė, tinkamos kojinės, kaklaraištis, pirštinaitės, bateliai; skylė ne kaktoje, o kelnėse ties keliu. Ne sveikata ir vaiko gerovė, o mūsų ambicijos ir kišenė. Naujas draudimų ir įsakymų diržas juosia mūsų asmeninio patogumo ratą.

– Nelakstyk, nes pakliūsi po ratais. Nelakstyk, nes susitepsi. Nelakstyk, nes man skauda galvą.

(O juk iš tikrųjų bėgioti leidžiama tik vaikams: tai vienintelis veiksmas, kuriuo leidžiame jam gyventi.)

Ir visa ši baisi mašina sukasi ilgus metus, traiškydama valią, maldama energiją, sudegindama vaiko jėgas iki pelenų.

Dėl rytdienos nepaisome to, kas vaiką džiugina, liūdina, stebina, pykdo, moko šiandien. Dėl rytdienos, kurios jis nei supranta, nei jam būtina ją suprasti, vagiami gyvenimo metai, daug metų.

– Vaikai ir žuvys balso neturi.

– Dar turi laiko. Palauk, kol užaugsi.

– Oho, jau mūvi ilgas kelnes – ho! ho! Jau turi laikrodį. Parodyk: jau ūsai dygsta.

Ir vaikas galvoja:

„Esu niekas. Tik suaugusieji yra kažkas. Jau esu truputį vyresnis niekas. Kiek metų dar turėsiu laukti? Bet kai jau užaugsiu...“

Laukia ir tingiai vegetuoja, laukia ir dūsta, laukia ir tyko, laukia ir seiles ryja. Graži vaikystė, tik liūdna, o jeigu ir yra joje gražių akimirkų, tai jos iškovotos, dažniau – išvogtos.

Nė žodžio apie visuotinį mokymą, mokyklas kaimuose, miestus-sodus, skautiją. Tai buvo taip neesminga ir beviltiškai tolima. Knyga priklauso nuo to, kokiomis išgyvenimų ir patirčių kategorijomis autorius operuoja, kokia buvo jo aplinka ir darbas, kokia dirva jo protą maitino. Todėl susiduriame su naiviomis autoritetų, juo labiau iš užsienio, pažiūromis.

41. Tai leisti viską? Jokių būdu: nuobodžiauojantį vergą paversime nuobodžiauojančiu tironu. Drausdami, kad ir kaip būtų, stipriname valią, kad bent išmokytų sustoti ir atsisakyti, laviname veiklos ankštame lauke išradingumą, gebėjimą išslysti iš kontrolės, žadiname kritiškumą. Ir tai, kaip vienpusiškas pasirengimas gyvenimui, yra vertinga. Leisdami „viską“, žiūrėkime, kad pildydami užgaidas, neužgožtume norų. Vienaip – silpniname valią, antraip – ją nuodijame.

Netinka: daryk, ką nori; geriau: aš padarysiu, aš nupirksiu, aš tau duosiu viską, ko nori, bet reikalauk tik to, ką aš galiu duoti, nupirkti, padaryti. Moku, kad pats nieko nedarytų, moku, kad būtų klusnus.

Kai suvalgysi kotletuką, mamytė tau nupirks knygelę. Neini pasivaikščioti, tai imk šokoladą.

Vaikiškas „duok“, kad ir su ištiesta ranka dar be žodžių, privalo susidurti su mūsų „ne“, ir nuo tų pirmųjų „neduosiu, negalima, nevalia“ priklauso visa milžiniška auklėjimo sritis.

Motina nenori matyti problemos, geriau tingiai, bailiai atidės ateičiai, kada nors vėliau. Ji nenori žinoti, kad iš auklėjimo proceso negalima pašalinti neteisingo, neįvykdomo noro tragiško susidūrimo su pagrįstu draudimu, kad neįmanoma išvengti dar tragiškesnės dviejų norų trinties, dviejų teisių trinties bendroje teritorijoje. Jis nori prikišti nosį prie degančios žvakės, aš negaliu leisti jam to daryti, jis reikalauja peilio, aš abejoju, jis siekia vazono, kurio man gaila, nori mėtyti kamuolį, o aš noriu skaityti knygą. Privalome nustatyti jo ir mano teisių ribas.

Kūdikis siekia stiklinės, motina pabučiuoja tą rankutę – nepadedą, duoda barškaliuką – nepadedą, liepia paslėpti gundantį daiktą. Jeigu kūdikis ištraukia ranką, trenkia barškaliuką į žemę, ieško akimis paslėpto daikto, piktai žiūri į motiną, klausiu, kas teisybė: motina apgavikė ar ant jos pykstantis kūdikis?

Kas iš pagrindų nepergalvos draudimų ir nurodymų problemos tada, kai jų dar mažai, nesusidoros, susipainios, kai jų bus daug.

42. Jendrekas kaimietis. Jau vaikšto. Laikydamsis staktos, atsargiai perlipa per gryčios slenkstį, žengia į prieangį. Iš prieangio per dvi akmenines laiptų pakopas šliaužia keturiomis. Prie namo sutinka katiną: pasižiūri vienas į kitą ir traukia savais keliais. Užkliuvo už grumsto, sustojo, žiūri. Surado pagaliuką, atsisėdo, krapšto smėlį. Guli bulvės lupena, ima ją į burną, burnoje smėlis, susiraukė, išspjovė, meta. Vėl atsistoja, lekia prie šuns, šuo, begėdis, jį pargiauna. Susiraukė lyg norėdamas verkti, bet ne, kažką prisiminė, tempia šluotą. Motina eina vandens, įsitvėrė jos sijono ir jau tipe-na daug tvirčiau. Būrelis vyresnių vaikų žaidžia su vežimėliu: žiūri, nuveja jį, sustojęs toliau, žiūri. Pešasi du gaidžiai, žiūri. Pasodina jį į vežimėlį, veža, išvirsta. Šaukiasi mamos. Tai pirma šešiolikos valandų dienos pusė.

Niekas jam nesako, kad jis vaikas, jis pats jaučia, kas ne jo jėgoms. Niekas nesako, kad katinas gali įdrėksti, kad dar pats nemoka nulipti laiptais. Niekas neapibrėžia santykių su vyresniais vaikais. „Kuo Jendrekas buvo vyresnis, tuo labiau tolo nuo trobos jo tyrinėjamas kelias.“ (Witkiewiczius)¹⁷

Apsirinka, dažnai suklysta, todėl atsiranda gumbas – didelis gumbas – arba žaizda.

Dieve gink: nenoriu globos pertekliaus pakeisti jos trūkumu. Tik parodau, kad metinukas kaimietukas jau gyvena, o popinamas miestietis gyvens tik suaugęs. Dėl Dievo meilės – kada?

43. Bronekas nori atidaryti duris. Stumia kėdę. Sustoja ir ilsisi, bet pagalbos neprašo. Kėdė sunki, pavargo. Dabar tempia tai už vienos, tai už kitos kojos nutvėręs. Darbas vyksta lėčiau, bet lengviau.

Kėdė jau arti durų, jam atrodo, kad pasieks, užlipa ant jos, stovi. Susvyruoja, išsigando, nulipo. Pristumia visai prie durų, bet toliau nuo rankenos. Ir šis bandymas nesėkmingas. Jokio nusivylimo. Vėl dirba, tik su ilgesnėmis poilsio pauzėmis. Pasistiepia trečią kartą; pakelia vieną koją, įsiremia keliu, siekia ranka, pakimba, vos išlaiko pusiausvyrą, dar viena pastanga, ranka jau paliečia kraštelį – bet štai jau guli ant pilvo; pauzė, metasi visu kūnu pirmyn, atsiklaupia, išsipainioja iš drabužėlių, stovi. Vargšai liliputai milžinų šalyje. Kad ką nors pamatytum, galva amžinai turi būti užversta aukštyn. Lan-gai kažkur aukštai – kaip kalėjime. Tam, kad atsistum ant kėdės, privalai būti akrobatas. Visų raumenų ir viso intelekto pastangos, kad pagaliau pasiektum rankeną. Durys praviros – gilus atodūsis. Tą gilų kūdikio atsidūsėjimą su palengvėjimu jau galime pastebėti nuo pat pradžių, po kiekvienos jo pastangos ar ilgo dėmesio su-kaupimo. Kai užbaigi skaityti įdomią pasaką, vaikas irgi atsidūsta. Noriu, kad tai suprastumėte. Toks vienas gilus palengvėjimo atodū-sis įrodo, kad iki tol kvėpavimas buvo sulėtintas, paviršutinis, nepa-kankamas; vaikas, sulaukęs kvapą, žiūri, laukia, stebi iki paskutinių deguonies išteklių, iki ląstelių apsinuodijimo. Visa sistema iš karto kelia aliarmą kvėpavimo centrui ir tada – gilus, pusiausvyrą graži-nantis atokvėpis. Jeigu mokate diagnozuoti vaiko džiaugsmą ir jo stiprumą, privalote pastebėti, kad labiausiai jis džiaugiasi įveikęs kokį nors sunkumą, pasiekęs tikslą, išlukštenęs paslaptį. Triumfo džiaugsmas ir savarankiškumo, meistriškumo, galėjimo laimė.

– Kur mama? Nėra mamos. Ieškok. Rado. Kodėl taip juokiasi?

– Bėk, mama tave vysis! Oi, negali pagauti. Ak, koks laimingas.

Kodėl nori šliaužti, vaikščioti, veržiasi iš rankų? Tokia įprasta scena: tipena, nutolsta nuo auklės, mato, kad auklė jį vejasi, todėl bėga, praranda saugumo jausmą, lekia bet kur laisvės pojūčio pa-gautas ir – arba išsities visu ilgiu ant žemės, arba sugautas norės ištrūkti, spardysis, šauks.

¹⁷ Citata iš Stanislawo Witkiewicziaus apsakymo *Jendrekas Čaika (Jędrekc Czajka)* iš rinkinio *Iš Tatrų* (1907)

Pasakysite: energijos perteklius, bet tai – fiziologinė pusė, o aš ieškau psichologinės.

Klausiu: kodėl gerdamas nori pats laikyti stiklinę, kad mama visai jos neprilaikytų, kodėl, jau nenorėdamas valgyti, dar valgo, ogi todėl, kad jam buvo leista pačiam semti šaukštu. Kodėl su džiaugsmu užpučia degtuką, tempia tėvo šlepetes, stumia senelei suoliuką? Mėgdžiojimas? Ne, kažkas daug didesnio ir vertingesnio.

– Aš pats! – tūkstančius kartų šaukia gestais, žvilgsniu, juoku, maldavimu, pykčiu, ašaromis.

44. – O ar moki pats atidaryti duris? – paklausiau paciento, kurio mama buvo perspėjusi, kad jis bijo gydytojų.

– Netgi tualetu, – atšauna.

Nusijuokiau. Vaikas susigėdo, bet aš dar labiau. Išpešiau slapto triumfo prisipažinimą ir išjuokiau.

Nesunku numanyti, kad buvo laikas, kai visas duris jau sugebėjo atidaryti, o tualetu vis dar jam nepakludavo, jos buvo ambicingas jo tikslas; vaikas buvo panašus į apie sunkią operaciją svajojantį jauną chirurgą.

Niekam apie tai nepasakojo, nes žinojo, kad vidinis jo nerimas aplinkiniams nesuprantamas.

Gal jį ne kartą kas nors barė arba atstūmė šiurkščiu klausimu.

– Ko tu ten painiojies, ką tu ten nuolatos krapštinėjai? Neliesk, nes sugadinsi. Eik greičiau į kambarį.

Todėl paslapčiomis jis darbavosi, kol pagaliau atidarė.

Ar pastebėjote, kaip dažnai, pasigirdus lauko durų skambučiui, girdite prašymą: „Aš atidarysiu!“

Visų pirma – lauko durų užraktas yra sudėtingas, antra: jausmas, kad ten, už durų, stovi suaugęs žmogus, kuris pats negali įveikti kliūties ir laukia, kol jis – mažas – padės.

Tokių mažus triumfus patiria jau apie tolimas keliones svajojantis vaikas, įsivaizduojantis, kad yra Robinzonas negyvenamojoje saloje, o iš tikrųjų laimingas, kad jam leidžiama pasižvalgyti pro langą.

– Ar moki užlipti ant kėdės?

– Ar moki šokinėti ant vienos kojos?

– Ar gali kaire ranka sugauti kamuolį?

Ir vaikas pamiršta, kad manęs nepažįsta, kad apžiūrėsiu jo gerkle, kad išrašysiu vaistų. Kalbu apie tai, kas svarbiau nei nepasitenkinimo, baimės, nenoro jausmai, todėl jis atsako džiugiai:

– Moku.

Ar matėte, kaip kūdikis ilgai, kantriai, su ištęsusiu veiduku ir pravira burna, su didžiausiu susikaupimu akyse užsimauna ir nusimauna kojine arba batą? Tai – ne žaidimas, ne mėgdžiojimas, ne dinderio mušimas, o darbas.

Kaip ugdysite jo valią, kai jam bus treji, penkeri, dešimt?

45. Aš!

Kai naujagimis apsidrasko savo nagučiais, kai atsisėdęs nori įsikšti kojos pirštą į burną, apvirsta, nugriūna ir piktai ieško jį pargriovusio kaltininko, kai raukydamasis iš skausmo pats save tampo už plaukų, rėkia iš skausmo, bet ir vėl daro tą patį, kai pats sau daužo šaukštu per galvą ir žiūriu į viršų, kas ten tokio yra, ko jis nemato, bet jaučia, – jis savęs nepažįsta.

Kai bando rankų judesius, kai, čiulpdamas kumštį, jį atidžiai apžiūrinėja, kai prie motinos krūties staiga nustoja žįsti ir savo koją lygina su motinos krūtimi, kai tipendamas sustoja, žiūri žemyn ir ieško kažko, kas jį neša visiškai kitaip nei motinos rankos, kai lygina dešinę kojine apmatą koją su kaire koja, jis trokšta pažinti ir žinoti.

Kai maudydamasis tyrinėja vandenį ir tarp daugybės nesąmo-

ningų lašelių atranda sąmoningą lašą, nujaučia didelę tiesą, kuri išreiškiama trumpu žodžiu: aš.

Tik futuristo paveikslas gali atspindėti tai, kas yra vaikas pats sau: pirštai, kumštukas, mažiau ryškios kojos, gal pilvas, gal netgi galva, bet tik lengvi brūkšniai, kaip ašigalių link pranykstantis žemėlapis.

Dar nebaigtas darbas, dar atsigręžia ir išsilenkia, norėdamas pamatyti, kas slepiasi už nugaros, studijuoja save veidrodyje ir apžiūrinėja fotografijoje, tai įdubusią bambikę atranda, tai savo paties spenelius, o štai jau ir naujas darbas: atrasti save aplinkoje.

Mama, tėtis, ponis, ponas, vieni pasirodo dažnai, kiti – retai, gausu paslaptinių būtybių, kurių paskirtis neaiški, o veiksmai abejotini.

Vos tik nustatė, jog mama yra tam, kad vykdytų jo reikalavimus arba jiems nepritartų, tėtis parneša pinigų, o tetos – šokoladukų, tuomet savo mintyse, kažkur savyje atranda naują, dar keistesnę nematomą pasaulį.

Dabar reikia atrasti save visuomenėje, save – žmonijoje, save – visatoje.

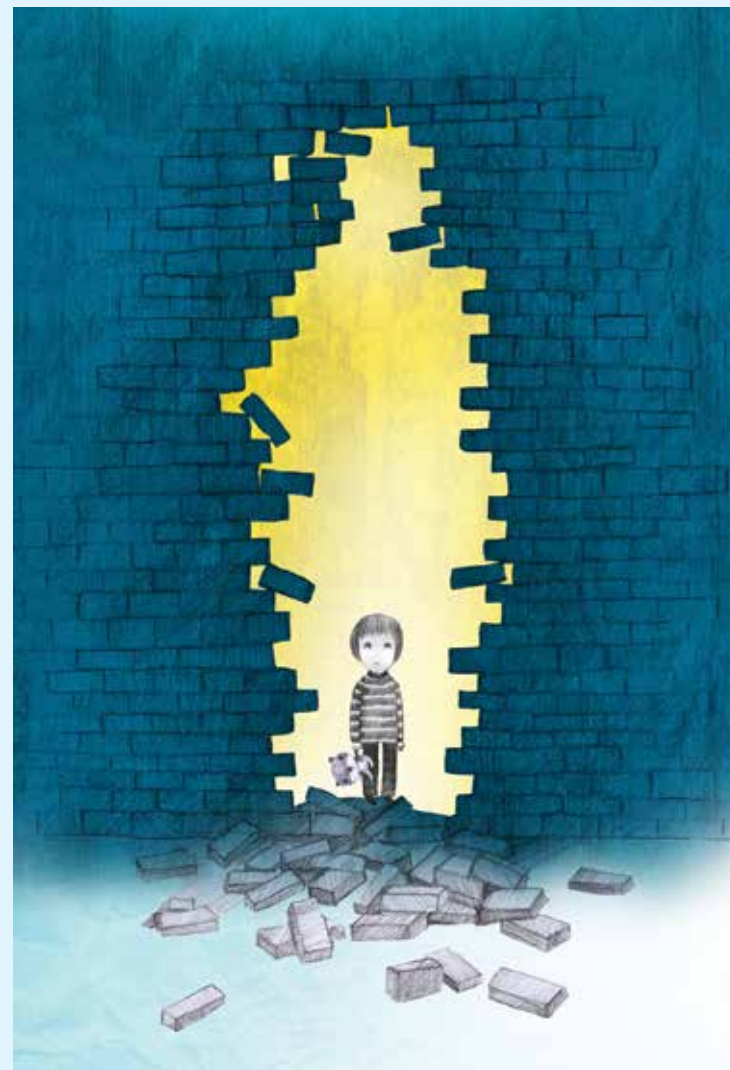
Štai plaukai žili, o darbas nebaigtas.

46. Mano.

Kur slypi pirminis mintis-jausmas? Gal suaugęs su sąvoka „aš“? Gal kūdikis, stengdamasis išlaisvinti surištas rankas, kovoja už jas kaip už „mano“, o ne kaip už „aš“? Jeigu atimsi šaukštą, kuriuo jis daužo stalą, atimsi ne nuosavybę, o ypatybę ranka iškrauti energiją, išsakyti kitu būdu – garsu.

Ta ranka – lyg ir ne jo ranka, greičiau klusni Aladino dvasia, laiko biskvitinį pyragėlį ir taip įgauna naują savybę, ir tokią ranką vaikas gina.

Kaip glaudžiau nuosavybės suvokimas susijęs su augančios jė-

Dėl rytdienos nepaisome to, kas vaiką džiugina, liūdina, stebina, pykdo, moko šiandien. Dėl rytdienos, kurios jis nei supranta, nei jam būtina ją suprasti, vagiami gyvenimo metai, daug metų.

gos suvokimu? Pirmąsiam žmogui lankas buvo ne tik jo nuosavybė, bet ir pagerinta ranka, galinti nudobti per ilgesnį atstumą.

Vaikas nenori atiduoti plėšomo laikraščio, nes tyrinėja, nes mankština, nes medžiaga, tokia kaip ranka, nesukelia jokio garso, neturi skonio, bet kartu su varpeliu – prakalba, kartu su bandele – leidžia pajusti papildomą malonų čiulpimo pojūtį, emuliaciją, norą dominuoti. Nes nuosavybė kelia pagarbą, suteikia vertę ir valdžią. Be sviedinio stovėtų nepastebėtas šešėlyje, turėdamas sviedinį, gali nepriklausomai nuo nuopelnų užimti deramą vietą žaidime, turėdamas kardelį, tampa karininku, turėdamas vadeles, tampa vežiku, o jų neturintis – tik eiliniu, arkliu.

Duok man, leisk, pasitrauk – ambicijas žadinantys prašymai.

Duosiu arba neduosiu, – priklausomai nuo kaprizų, – nes tai – mano.

47. Noriu turėti, turiu, noriu žinoti, žinau, noriu galėti, galiu, trys bendro valios kamieno išsišakojimai, o valios šaknys – tai dveji jausmai: pasitenkinimas ir nepasitenkinimas.

Kūdikis stengiasi pažinti save, jį supantį gyvą ir negyvą pasaulį, nes su tuo yra susijusi kūdikio sėkmė. Klausdamas žodžiu ar žvilgsniu „Kas tai?“, reikalauja ne pavadinimo, o įvertinimo.

– Kas tai?

– Fe, mesk, fui, to negalima imti rankomis.

– Kas tai?

– Tai – gėlytė, – ir šypsena, ir nušvitęs veidas, ir pritarimas.

Būna, kad vaikas, paklausęs apie abejingai priimamą daiktą ir gavęs pavadinimą be jokios jausminės veido išraiškos, žiūri į motiną nustebęs, tarsi nusivylęs, kartoja tą pavadinimą, nutęsdamas žodį, dvejodamas, ką turėtų su tuo atsakymu daryti. Jis turi įgauti patirties, kad šalia trokštamo ir netrokštamo pasaulio yra ir abejingas pasaulis.

– Kas tai?

– Vata.

– Vaaata? – ir žiūri į motinos veidą, laukia nuorodos, ką jam apie tai galvoti.

Jeigu keliaučiau su čiabuviu per atogrąžų mišką, pamatęs augalą su man nepažįstamais vaisiais, klausčiau panašiai, kas tai, o čiabuvis, suvokęs klausimą, sušuktų, susirauktų arba nusišypsotų, atsakydamas, kad tai – nuodingas arba skanus vaisius, o gal niekam tikęs daiktas, kurio neverta dėtis į kelioninę kuprinę.

Vaikiškas: „Kas tai?“ reiškia: koks tai daiktas? Kam jis reikalingas? Ar jis man bus naudingas?

48. Dažnas, o vis dėlto įdomus vaizdelis.

Susitinka du vaikai, dar jų kojytės mina netvirtai, dar jie eina pasisiūbuodami; vienas turi sviedinį arba pyragėlį, kitas nori iš jo atimti.

Motinai nemalonu, kad jos vaikas nori kažką atimti iš kito, nenori duoti, pasidalinti, „paskolinti“. Tai kompromituoja, nes vaikas nesilaiko galiojančių elgesio normų.

Ši scena gali baigtis trimis būdais:

Vienas vaikas atima daiktą, o kitas žiūri nustebęs, paskui pakelia akis į motiną ir laukia, kaip ji įvertins šią jam nesuprantamą situaciją.

Arba: vienas nori atimti, bet pataiko kirvis ant akmens – užpultasis paslepia geidžiamą daiktą už nugaros, atstumia užpuoliką, pargriauna jį. Motinos lekia gelbėti.

Arba: žiūri vienas į kitą, nedrąsiai eina vienas prie kito, vienas lyg ir nori siekti geidžiamo daikto, kitas atsargiai ginasi. Ir tik po ilgo pasirengimo įvyksta konfliktas.

Čia daug ką lemia vaikų amžius, jų gyvenimiška patirtis. Vyres-

nių brolių ar seserų turinčiam vaikui jau ne kartą teko ginti savo teises arba nuosavybę, kartais ir pačiam reikėdavo pulti. Bet jeigu atmesime visas išimtis, pastebėsime dvi skirtingas organizacijas, du giliai žmogiškus tipus: veiklų ir vangų, aktyvų ir pasyvų.

– Jis geras, viską atiduos.

Arba:

– Žioplukas, leidžia, kad viską iš jo atimtų.

Tai – ne gerumas ir ne žioplumas.

49. Švelnumas, lėtesnis gyvenimo tempas, žemesnis valios skrydis, veiklos baimė. Staigių judesių, aštresnių potyrių, sunkesnių užduočių vengimas.

Mažiau veikdamas perpranta mažiau esamų tiesų, todėl yra priverstas daugiau pasitikėti, ilgiau nuolaidžiauti.

Ar jo silpnesnis intelektas? Ne, tik kitoks. Pasyvus turi mažiau mėlynių ir rečiau nemaloniai suklysta, taigi jam trūksta skausmingų patirčių, bet ką nors patyręs, galbūt ilgiau atsimens.

Veiklus, todėl daugiau nubrozdinimų ir gumbų, bet galbūt greičiau juos pamiršta. Pirmasis mažiau ir lėčiau, bet išsamiau išgyvena.

Pasyvus yra patogesnis. Paliktas vienas neiškris iš vežimėlio, nekels namų ant kojų dėl bet kokio niekniekio, užsiverkęs lengvai prisiglaudžia, nereikalauja užsispyręs, mažiau visko sulaužo, drasko, gadina.

Atiduok – neprotestuoja. Renkis, imk, nusirenk, valgyk – paklūsta.

Dvi scenos:

Nealkanas, bet lėkštėje lieka šaukštas košės, todėl privalo suvalgyti, nes tokią porciją nurodė gydytojas. Nenoriai išsižioja, ilgai ir tingiai kramto, iš lėto, per prievartą nuryja. Kitas nealkanas sukanda dantis, energingai nusuka galvą, atstumia, išspjauna, ginasi.

O auklėjimas?

Spręsti apie vaiką, nesigilinant, kuriam kardinaliai priešingam tipui jis priklauso, tai kalbėti apie vandenį lyginant ledo ir verdančio vandens savybes. Kur bus mūsų vaiko vieta šimto laipsnių skalėje? Tačiau motina gali žinoti, kas yra įgimta, o kas sunkiai išugdyta, ir privalo atsiminti, kad visa tai, kas pasiekta tvardymu, spaudimu, prievarta yra laikina, netikra, apgaulinga. O kai nuolankus, „geras“ vaikas staiga pasidaro piktas priešgina, nereikia pykti, kad vaikas yra toks, koks yra.

50. Į dangų ir žemę, į derlių ir žemės gėrybes įsižiūrėjęs kaimietis žino žmogaus valdžios ribas. Arklys yra smarkus, bailus, užsispyręs, višta dedeklė, karvė pieninga, žemė derlinga ir dirvonuojanti, vasara lietinga, žiema be sniego, – visur susiduria su kažkuo, ką galima truputį pagerinti: įdėjus pastangų, darbo, nutvėrus botagą, bet būna, kad niekas nepadedą.

Miestiečiui atrodo, kad žmogus turi kur kas didesnės galios. Bulvių derlius prastas, bet jų yra, reikia tik brangiau už jas sumokėti. Žiema – apsivelka kailinius, lietus – apsiauna guminius kaliošus, sausra – laisto gatves vandeniui, kad nedulkėtų. Viską galima nupirkti, viską galima išspręsti. Vaikas čiuplūtis – ieško daktaro, blogai mokosi – korepetitoriaus. O knyga, pasakanti, ką reikia daryti, suteikia iliuziją, kad viską galima pasiekti.

Kaip galima patikėti, kad vaikas privalo būti toks, koks jis yra, kad, kaip sako prancūzai, egzema¹⁸ galima išbalinti, bet negalima išgydyti.

Noriu atpenėti liesą vaiką, darau tai lėtai, atsargiai, ir pavyksta: priaugo vieną kilogramą. Bet vos tik truputį sunegaluoja, susloguoja ir vėl tuoj praranda tuos užaugintus du kilogramus.

Vasaros stovykla vargšų vaikams. Saulė, miškas, upė, jie sugeria džiaugsmą, globą, gerumą. Vakar mažas neklaužada, šiandien mie-

¹⁸ Egzema (gr. exēma < ekzeō – užverdu) yra dažna odos liga, kuriai būdingas paraudimas, išbėrimas, niežulys ir uždegimas įvairiose odos srityse.

las žaidimų dalyvis. Užguitas, bailus ir bukas, po savaitės – drąsus, gyvas, kupinas iniciatyvos, dainuojantis. Čia keičiasi kas valandą, ten kas savaitę, o dar kitur – jokių pokyčių. Tai – ne stebuklas ar stebuklo stoka, o yra tai, kas buvo ir laukė, o nėra to, ko nebuvo.

Mokau atsilikusį vaiką: du pirštai, dvi sagos, du degtukai, dvi monetos – du. Jau suskaičiuoja iki penkių. Bet paklausk kitokia žodžių tvarka, kita intonacija, gestu – ir vėl nežino, nemoka.

Vaikas su širdies yda. Švelnus, lėtų judesių ir lėtai kalbantis, mažai besišypsantis. Jam trūksta oro, vienas staigesnis judesys – ir jau kosėja, kenčia skausmą. Jis toks yra.

Motinytė suteikia moteriai orumo, kai ji pasiaukoja, atsisako, išsižada, tačiau ją demoralizuoja, kai, prisidengusi neva vaiko gero, atiduoda jį į nasrus savo ambicijoms, malonumams, įpročiams.

Mano vaikas – mano nuosavybė, mano vergas, mano kambarinis šunelis. Pakasau jam tarpusį, paglostau nugarą, papuošusi kaspinėliais, išsivedu pasivaikščioti, dresuoju, kad būtų imlus ir tvarkingas, o kai man įgrįsta:

– Eik žaisti. Eik mokytis. Jau laikas miegoti!

Sakoma, kad šitaip gydoma isterija:

– Jūs tvirtinate, kad esate gaidys. Tai gerai, būkite gaidys, tik prašom negiedoti.

– Esi karštakošis, – sakau berniukui. – Gerai – tvok, tik nesmarkiai, gali supykti, bet tik kartą per dieną.

Galima sakyti, kad šiuo vienu sakiniu išdėsčiau visus mano naudojamus auklėjimo metodus.

51. Ar matai tą bėgiojantį, rékiantį, smėlyje besivoliojantį mažylį? Jis kada nors taps puikiu chemiku, padarys daug atradimų, kurie suteiks jam rimtą, solidžią padėtį ir turtus. Taip, staiga stabtelės, susimąstys vaikštinėdamas ar pasilinksminimo įkarštyje,

užsidarys dirbtuvėje ir išeis iš jos mokslininkas. Ir kas galėjo tikėtis?

Ar matai tą kitą, kaip jis mieguistu žvilgsniu abejingai žvelgia į žaidžiančius bendraamžius? Nusiziovavo, atsistojo – gal prieis prie įsidūkusio būrelio? Ne, vėl atsisėdo. Ir jis bus iškilus chemikas, ir jis bus atradėjas. Stebimės: ir kas galėjo numanyti?

Ne, nei mažasis išdykėlis, nei apsnūdėlis nebus mokslininkai. Vienas bus gimnastikos mokytojas, o kitas – pašto darbuotojas.

Tai laikina mada, klaida, kvailystė, kad viskas, kas nėra įžymu, atrodo mums prasta, bevertiška.

Mes sergame nemirtingumu. Kas neužaugo iki paminklo miesto aikštėje, trokšta turėti bent gatvelę su savo vardu, amžinąjį įrašą. Jeigu ne keturias skiltis laikraštyje, tai bent nekrologą: „Aktyviai dalyvavo, buvo plačiai žinomas ir paliko daug liūdinčių.“

Anksčiau gatves, ligonines, prieglaudas vadinome šventųjų globėjų vardais, ir tai buvo prasminga, paskui – valdančiųjų, nes tokie buvo laikai, o šiandien – mokslininkų ir menininkų, ir tai neturi jokios prasmės. Jau kyla paminklai idėjoms, nežinomiems didvyriams, tiems, kurie neturi paminklo.

Vaikas – tai ne loterijos bilietas, kuris gali išlošti portretą magistrato posėdžių salėje ar biustą teatro fojė. Kiekviename slypi asmeninė, laimės ir tiesos laužus galinti įžiebti kibirkštis, gal dešimtoje kartoje išsprogs genijaus gaisras ir sudegins savo giminę, atnešdamas žmonijai naujos saulės šviesą.

Vaikas – tai ne paveldimumo suarta dirva, kurioje bus pasėtas gyvenimas, mes galime tik padėti augti tam, kas stipriomis atžalomis pradeda kaltis dar prieš pirmąjį jo atodūšį.

Išgarsinimas reikalingas naujoms tabako ir vyno rūšims, bet ne žmonėms.

52. Tai kas lieka: paveldimumo dalia, besąlygiška predestinacija, medicinos ir pedagogikos bankrotas? Frazės kerta kaip žaibai.

Vaiką pavadinau išsamiai užrašytu pergamentu, jau apsėta žeme, bet pamirškime klaidinančius palyginimus.

Yra atvejų, kurių akivaizdoje esame bejėgiai su šiuolaikinėmis žiniomis. Šiandien jų mažiau nei buvo vakar, bet yra.

Yra atvejų, kurių akivaizdoje esame bejėgiai dėl esamų gyvenimo sąlygų. Ir šių po truputį mažiau.

Štai vaikas, kuriam net ir geriausia valia ir didžiausios pastangos mažai ką duoda. Yra kitas, kuriam duotų labai daug, bet trukdo sąlygos. Vienam kaimas, kalnai gal ir nieko nepadėtų, o kitam – kaip tik pagelbėtų, bet mes negalim jam to pasiūlyti.

Sutikę dėl globos, oro, drabužių stokos nykstantį vaiką, nekaltiname tėvų. Kai matome nereikalingomis procedūromis žalojamą vaiką, permaitintą, per šiltai rengiamą, saugomą nuo išsigalvotų pavojų, esame linkę apkaltinti motiną, mums atrodo, kad lengva šį blogį sutramdyti, kad tik būtų noras suprasti. Ne, reikia labai daug stiprybės, kad ne tik kritikuotum, o veiksmais pasipriešintum privalomoms apibrėžtos klasės ar sluoksnio taisyklėms. Jeigu ten motina negali nuprausti vaiko ir nušluostyti jam nosies, tai čia negali leisti bėgioti su suplyšusiais bateliais ir murzinu veidu. Jeigu ten su ašaromis paima iš mokyklos ir atiduoda į amatų dirbtuves, čia su tokiu pat skausmu privalo siųsti į mokyklą.

– Nueis niekais mano vaikas be mokyklos, – sako viena, atimdama knygą.

– Nueis niekais mano vaikas mokykloje, – sako kita, pirkdama krūvą vadovėlių.

53. Daugeliui paveldimumas yra faktas, užgožiantis visas pasitaikančias išimtis, o mokslui jis yra dar tik tyrinėjimų objektas. Eg-

zistuoja daug literatūros, bandančios atsakyti tik į vieną klausimą: ar džiovininkų tėvų vaikas jau gimsta nesveikas, ar tik turi tam polinkį, ar užsikrečia gimęs? Ar, galvodami apie paveldimumą, atkreipė dėmesį į tokius paprastus faktus, jog šalia galimybės paveldėti ligą egzistuoja ir sveikatos paveldimumas, kad giminystė šeimoje nėra giminystė dorybėse ir trūkumuose – gali būti, bet neprivalo. Sveiki tėvai turi sveiką pirmą vaiką, antras bus su sifiliu – jeigu tėvai užsikrėtė šia liga, o trečias bus sifilitikų ir džiovininkų vaikas, jeigu tėvai užsikrėtė dar ir tuberkuloze. Tie trys vaikai yra svetimi skirtingi žmonės. Atvirkščiai: sergantis tėvas išsigydė, todėl pirmas vaikas iš dviejų yra sergančio žmogaus, o antras – sveiko.

Ar nervingas vaikas yra todėl, kad jo tėvai yra nervingi ar kad jie jį auklėjo? Kur yra riba tarp nervingumo ir nervų struktūros subtilumo, dvasinių savybių paveldimumo?

Ar tėvas lėbautojas turės pasileidusį sūnų, ar užkrės jį savo pavyzdžiu?

Pasakyk man, kas tave pagimdė, pasakysiu, kas esi. Bet ne visada.

Pasakyk, kas tave užaugino, pasakysiu, kas esi, – irgi ne taip.

Kodėl sveikiems tėvams gimsta silpni palikuonys? Kodėl dorovingoje šeimoje užauga niekšas? Kodėl eilinėje šeimoje gimsta įžymus palikuonis?

Šalia paveldimumo lauko tyrimų privaloma lygiagrečiai atlikti ir auklėjimo lauko tyrimus, gal tada ne vienas klausimas bus atsakytas.

Auklėjimo lauku vadinu vyraujančią šeimos dvasią, atskiri šeimos nariai negali jos atžvilgiu užimti priešingų pozicijų. Ta vyraujanti dvasia vadovauja paradui, nepakenčia pasipriešinimo.

54. Dogmatinis laukas.

Tradicija, autoritetas, apeigos, įsakymas kaip besąlygiška teisė, prievarta kaip gyvenimo imperatyvas. Bausmė, tvarka ir sąžinin-

*Būtų klaidinga manyti,
kad suprasti reiškia išvengti sunkumų.*

gumas. Rintis, dvasinė pusiausvyra, visa, kas teikia gerą nuotaiką: užsigrūdinimas, atsparumas, pasitikėjimas savimi, teisingos užduotys. Savęs apribojimai, savęs įveikimai, darbas kaip teisė, moralumas kaip priklausomybė. Apdairumas net iki pasyvumo, vienpusiško nepastebėjimo teisių ir tiesų, kurių neperdavė tradicija, nepalaimino autoritetas, neįtvirtino griežtas veiklos šablonas.

Jeigu pasitikėjimas savimi neperaus į savivalę, paprastumas į prastumą, tai – derlingas auklėjimo laukas: sugniuždys menkos dvasios vaiką arba išskaptuos iš tikrųjų gražų žmogų, kuris gerbs griežtus savo vadovus, nes jie nežaidė su juo, o vedė sunkiu keliu į aiškiai apibrėžtą tikslą.

Nepalankios sąlygos, fizinių poreikių nepaisymas nepakeis dvasinio lauko esmės. Stropus darbas tampa vargu, ramybė – rezignacija, išsižadėjimas net iki valios išlikti netekimo, kartais nedrąsa ir nuolankumas, visada įsitikinimas savo teisumu ir pasitikėjimas. Apatija ir energija – tai ne silpnybė, o jėga, kurią veltui blaško svetima pikta valia.

Dogma gali būti žemė, bažnyčia, dorybė ir nuodėmė, gali būti mokslas, visuomeninis ir politinis darbas, turtai, kova, Dievas ir kaip didvyris, ir kaip dievukas, kaip marionetė. Svarbu, ne ką tiki, o kaip tiki.

55. Idėjinis laukas.

Jo narsumas – ne dvasinis užsigrūdinimas, o lėkimas, stūmimas, metimas. Čia ne dirbama, o veikiama su džiaugsmu. Kuriama, o ne laukiama. Nėra prievartos, tik gyvas noras. Nėra dogmų, yra tik klausimai. Nėra svarstymo, yra tik užsidegimas, entuziazmas. Jo stabdžiai – tai pasibjaurėjimas purvu, moralinė estetika. Būna, kad akimirką nekenčia, bet niekada neniekina. Jo tolerancija – tai ne pusėtini savi įsitikinimai, o pagarba žmogaus minčiai, džiaugsmas,

kad ji laisva skrieja įvairiausių aukščiauose įvairiomis kryptimis, susikryžiuoja, nusileidžia ir vėl pakyla, kad užpildo visatą. Drąsus atlikdamas savo veiksmus, godžiai sugeria svetimų kūjų atgarsius, su susidomėjimu laukia naujų keistenybių ir nuostabos, pažinimų, paklydimų, kovų, dvejonų, teigimų ir prieštaravimų kupino rytojaus.

Pasyviam vaikui vystytis palankus dogmatinis laukas, o idėjinis laukas labai tinka aktyviems vaikams. Manau, kad čia yra daugelio skausmingų staigmenų šaltinis: vienam duoda akmenyje iškaltus dešimt įsakymų, kai jis nori juos pats sau ant krūtinės ugnimi išsi-deginti, kitą verčia skausmingai ieškoti tiesų, nors jis turi gauti jas paruoštas. To galima nematyti, kai prieini prie vaiko su „Aš padarysiu iš tavęs žmogų“, o ne su tyrinėjančiu „Kuo gali būti, žmogau“.

56. Nuotaikingo vartojimo laukas.

Turiu tiek, kiek man reikia, taigi, kaip amatininkas ar tarnautojas, – mažai, bet daug kaip daugybės žemių savininkas. Noriu būti tas, kas esu, taigi meistras, stoties prižiūrėtojas, advokatas, rašytojas. Darbas nėra tarnyba, institucija, tikslas, o tik priemonė susikurti patogumus, trokštamas sąlygas.

Gera, nerūpestinga nuotaika, lengvas susijaudinimas, geranoriškumas, gerumas, blaivumo tiek, kiek reikia, savišvietos tiek, kiek jos gaunama be didelių pastangų.

Jokių didelių pastangų nei dėl kaupimo, nei dėl paieškų ir laimėjimų.

Vaikas kvėpuoja vidine sėkme, jį supančio paprastumo žavesiu, tingiu, iš praeities plaukiančiu įpročiu, toleruodamas nūdienos sroves. Čia gali būti viskuo: savarankiškai iš knygų, pokalbių, susitikimų, gyvenimo patirčių audžia savo pasaulėvokos drobę, renkasi savo kelią.

Dar pridėsiu tėvų tarpusavio meilę: retai vaikas jaučia jos stygių, bet sugeria ją, jeigu ji yra.

– Tėvelis pyksta ant mamos, mama nekalba su tėčiu, mama verkė, tėtis trenkė durimis, – tai giedrą dangų temdantys debesys, kai šalta tyla sukausto smagų bruzdesį vaikų kambaryje.

Įžangoje pasakiau: „Liepti kam nors pateikti gatavus atsakymus – tai įsakyti svetimai moteriai pagimdyti tavo vaiką.“

Gal ne vienam dingtelėjo: „O vyras. Ar ne svetima moteris gimdo jo vaiką?“

Ne: ne svetima, o mylima.

57. Dėmesio ir karjeros laukas.

Ir vėl kalbame apie užsispyrimą, bet jis kyla ne iš vidinio poreikio, o iš šalto išskaičiavimo. Čia nėra vietos nei turiniui, nei pilnatvei, yra tik gudri forma, apdairus svetimų vertybių išnaudojimas, dirbtinis esminės tuštumos vaizdavimas. Šūkiei, su kuriais galima užsidirbti, sandėris, prieš kurį reikia nusižeminti. Ne vertė, o sumanė reklama. Gyvenimas ne kaip darbas ir poilsis, o šniukštinėjimas ir palankumo ieškojimas. Nepasotinama tuštybė, plėšrumas, pui-kybė ir nusižeminimas, pavydas, pyktis ir piktybiškumas.

Čia vaikai nei mylimi, nei auklėjami, čia tik skaičiuojama, prarandama arba uždirbama, perkama ir parduodama. Nusilenkimas, šypsena, rankos paspaudimas, viskas, žinoma, apskaičiuota, taip pat vedybos ir vaisingumas.

Uždirbami pinigai, pagarba, ordinai, santykiai „sferose“.

Jeigu panašioje aplinkoje išauga teigiama vertė, būna, kad tai – tik priedanga, tik dar apdairesnis žaidimas, geriau pritaikyta kaukė. Tačiau pasitaiko, kad ir gangrenos apimtoje, ir stančioje terpėje, per kančias ir dvasines abejones išauga „rožė ant mėšlo“. Tokie atvejai rodo, kad šalia priimto įstatymo auklėjimo patarimuose egzistuoja ir kitas, antitezės, įstatymas. Tai regime tada, kai šykštuolis išaugina švaistūną, bedievis – giliai tikintį, bailys – didvyrį, ir to vien „paveldimumu“ negalime paaiškinti.

58. Antitezės įstatymas pagrįstas jėga, prieštaraujančia iš įvairių šaltinių kylančioms ir įvairiomis priemonėmis besinaudojančioms įtaigoms. Tai gynybinis pasipriešinimo mechanizmas, savi-gyna, dvasinės sistemos savikontrolės instinktas, jis budrus, veikia automatiškai.

Moralizavimas yra pakankamai diskredituotas, o įtaigų pavyzdį auklėtinis priima su besąlygišku pasitikėjimu. Tai kodėl taip dažnai įtaiga yra apgaulinga?

Klausiu, kodėl vaikas, išgirdęs keiksmažodį, trokšta jį kartoti, nors ir žino, kad draudžiama taip kalbėti, o kai jam kuo nors pagrasinama, vis vien išsaugo jį atmintyje? Kur yra šios tariamos blogos valios šaltinis, kai vaikas užsispiria, nors galėtų lengvai pasiduoti?

– Renkis palto.

Ne, noriu eiti be palto.

– Apsivilk rožinę suknelę.

Būtinai nori vilktis žydrą.

Jeigu nespausi – paklausys, bet jeigu primygtinai reikalaus, grasinsi, prašysi, užsispirs ir apsiliks tik per prievartą.

Kodėl paauglystėje mūsų banalus „taip“ dažniausiai susiduria su jo „ne“. Ar tai – ne vienas iš simptomų to gilaus pasipriešinimo prieš iš vidaus kylančias pagundas, kai jos gali ateiti iš išorės?

„Liūdna ironija, dorybei liepianti geisti nuodėmės, o nusikaltimui sapnuoti nekaltus sapnus.“

(Mirbeau)¹⁹

Persekiojamas tikėjimas įgauna dar didesnę įkarštį. Noras užmigdyti tautiškumą dar labiau jį pakursto. Galbūt čia supyniau įvairių sričių faktus, bet man asmeniškai gana to, kad hipotezė apie antitezės dėsnį paaiškina daug paradoksalių reakcijų į švietimo stimulus ir sulauko nuo itin dažnų ir stiprių sugestijų net ir labiausiai pageidautina kryptimi.

¹⁹ Citata iš prancūzų rašytojo, publicisto ir kritiko Octave'o Mirbeau (1850–1917) romano *L'abbé Jules* (*Kunigas Žūlis*; Lenkijoje išleistas 1906 m.).

Šeimos dvasia? Sutinku. O kur epochos dvasia? Sustojo prie sutryptos laisvės ribų, – bailiai nuo jos slėpėme vaiką. Brzozowskio²⁰ *Jaunosios Lenkijos legenda* neapsaugojo manęs nuo kaimiško požiūrio į gyvenimą.

59. Kas yra vaikas? Kas jis net ir fizine prasme? Tai – augantis organizmas. Teisingai. Tačiau jo svorio ir ūgio augimas yra tik vienas iš daugelio reiškinių. Mokslas jau žino keletą šio augimo epizodų: yra netolygus, yra spartaus ir lėto augimo laikas, žinome, kad vaikas ne tik auga, bet ir keičiasi jo proporcijos.

Daugelis net to nežino. Kiek kartų motina kviečia gydytoją, nes kūdikis labai sunyko, sulyso, jo kūnas tarsi apvyto, veidelis ir galva sumažėjo. Ji nežino, kad kūdikis, įžengdamas į pirmą vaikystės etapą, praranda riebalų ringes, kad, vystantis krūtinei, galva tarsi pranyksta tarp praplatėjusių jo pečių, kad jo kūno dalys vystosi skirtingai, kad skirtingai auga smegenys, širdis, skrandis, kaukolė, akys, galūnių kaulai, kad proporcijų kaita vyksta kartu su ūgio kaita, ir jeigu taip nebūtų, suaugęs žmogus būtų žemas kresnas monstras su milžiniška galva ir kad negalėtų judėti, turėdamas kojas – du riebalų volus.

Turime kelias dešimtis tūkstančių matmenų, kelias ne visai nuoseklias vidutinio augimo kreives, nieko nežinome, kokia yra pasitaičiusio greitesnio, lėtesnio augimo ar vystymosi nukrypimų vertė. Nes paviršutiniškai žinodami augimo anatomiją, nepažįstame jo fiziologijos, mat sąžiningai tyrėme sergantį vaiką, o tik visai neseniai pradėjome iš tolo stebėti sveiką. Pastaruosius šimtus metų mūsų klinika buvo ligininė, bet dar netapo švietimo įstaiga.

60. Vaikas pasikeitė. Kažkas jam atsitiko. Motina ne visada sugeba įvardyti, kokie tai pokyčiai, tačiau turi paruoštą atsakymą į klausimą, dėl ko tie pokyčiai atsirado.

²⁰ Stanisławas Brzozowski (1878–1911) – lenkų filosofas, literatūros kritikas, romanistas; parašė garsų veikalą *Jaunosios Lenkijos legenda* (1909), kuriame sukritikavo lenkų intelektualinę kultūrą, modernistinę lenkų literatūrą ir meną.

– Vaikas pasikeitė išdygus dantukams, po raupų vakcinacijos, po nujunkymo nuo krūties, po to, kai iškrito iš lovytės.

Jau vaikščiojo, o staiga vėl nebevaikšto, burbuliavo norėdamas ant puoduko, o dabar vėl šlapinasi į kelnes, „nieko“ nevalgo, neramiai miega, trumpai arba per ilgai, pasidarė kaprizingas, pernelyg judrus arba mieguistas, o svarbiausia – sulyso.

Kitas vystymosi etapas:

Po to, kai pradėjo lankyti mokyklą, kai grįžo iš kaimo, persirgęs raupais, po jam skirtų procedūrų, patyręs išgąstį dėl gaisro. Pasikeitęs miegas ir valgymas, pasikeitęs charakteris: anksčiau klusnus, dabar savavalis, anksčiau pareigingas, dabar išsiblaškęs ir tingus. Išblyškęs, susigūžęs, aišktingas. Gal blogų draugų įtaka, gal mokslas, gal jis serga?

Dvejų metų darbas Našlaičių namuose, greičiau vaikų stebėjimas nei jų tyrimas, leido padaryti išvadą, kad visa tai, kas įvardijama kaip brendimo sutrikimai, vaikas išgyvena kelis kartus, tik gal ne taip ryškiai, tik mažos pervartos, tokie pat „kritiniai“ metai, tik mažiau matomi, todėl ir nepastebėti.

Kai kurie, siekdami vieningo požiūrio į vaiką, nori jį tyrinėti kaip pavargusią sistemą. Iš čia: reikia daugiau miego, menkas atsparumas ligoms, organų jautrumas, silpna psichinė ištvermė. Teisingas požiūris, bet ne visais vystymosi etapais. Vaikas pakaitomis būna stiprus, guvus, linksmas, tai vėl silpnas, pavargęs ir liūdnas. Jeigu kritiniu laiku susirgs, esame linkę manyti, kad liga jau tūnojo jame, o aš galvoju, kad liga kaip tik jį užpuolė, kai buvo laikinai nusilpęs, arba užsislėpusi laukė, kada bus palankiausias laikas vaiką užpulti, o gal iš išorės kieno nors atnešta įsitaisė be jokio pasipriešinimo.

Jeigu ateityje dirbtinai nedalysime gyvenimo ciklo etapais: kūdikis, vaikas, jaunuolis, suaugęs žmogus ir senolis, tuomet šio suskirstymo gairės nebus ūgis ir išorinis vystymasis, o mums dar ne-

pažįstami gilūs organizmo, kaip visumos, pokyčiai, kuriuos aptarė Charcotas²¹ savo paskaitoje apie artretizmo evoliuciją – nuo lopšio iki mirties – per dvi kartas.

61. Dažniausiai šeimos gydytojas yra keičiamas, kai vaikai būna vienu-dvejų metų. Ateidavo motinos su nusiskundimais dėl buvusio gydytojo, kuris neva neprofesionaliai rūpinosi jų vaiku, ir priešingai, atsisakydavo mano globos, kaltindamos, kad tas ar kitas nepageidautinas simptomas atsirado tik dėl mano aplaidumo. Ir vienos, ir kitos yra teisios tik tiek, kad gydytojas manė, jog vaikas yra sveikas, o čia staiga atsirado nenumatyta, anksčiau nepastebėta yda. Tačiau užtenka kantriai pralaukti kritinį laiką, ir vaikas su nežymiu paveldėtu kraičiu greitai atgauna laikinai sutrikusią pusiausvyrą, reikalai ima gerėti ir vėl gražiai plaukia tolesnis jauno gyvenimo vystymasis.

Jeigu tame pirmame, beje, ir antrame, sakyčiau, vadovėliniame, sutrikusių funkcijų etape pradėsime taikyti tam tikras procedūras, tai joms ir priskirsime nuopelnus dėl pagerėjimo. Jeigu šiandien jau yra žinoma, kad, esant plaučių uždegimui ar vidurių šiltinei, pagerėjimas ateina tik ligos ciklui pasibaigus, čia dar tvyros sumaištis, kol nenustatysime vystymosi etapų tvarkos, kol įvairaus tipo vaikams nubrošime skirtingų vystymosi profilių.

Vaiko vystymosi kreivė turi savo pavasarius ir rudenius, sunkaus darbo ir poilsio etapus tam, kad būtų papildytas ir pabaigtas pasakubomis atliktas darbas ir vyktų pasirengimas renkant atsargas tolesniems darbams. Septynių mėnesių vaisius jau sugeba išgyventi, o juk dar du ilgus mėnesius (beveik ketvirtadalį nėštumo) jis praleis motinos įsčiose.

Kūdikis, per pirmus gyvenimo metus pasunkėjęs tris kartus, turi teisę pailsėti. Žaibiškas kelias, kurį nueina jo psichinis vystymasis,

²¹ Jean Martin Charcot (1825–1893) – pasaulinės šlovės prancūzų neurologas; gydyme taikęs ir sugestiją bei hipnozę.

jam taip pat suteikia teisę kai ką iš to, ko buvo išmokęs, pamiršti, ką pernelyg anksti įvertinome kaip pastovų įgūdį.

62. Vaikas nenori valgyti.

Maža aritmetinė užduotis.

Vaikas gimė sverdamas maždaug tris su puse kilogramo, po metų, priaugęs triskart tiek, sveria apie dešimt kilogramų. Jeigu ir toliau taip turėtų augti, tai antrų metų pabaigoje svertų apie trisdešimt.

Trečių metų pabaigoje $30 \text{ kg} \times 3 = 90 \text{ kg}$.

Ketvirtų metų pabaigoje $90 \text{ kg} \times 3 = 180 \text{ kg}$.

Penktų metų pabaigoje $180 \text{ kg} \times 3 = 540 \text{ kg}$.

Šis penkiametis, 500 kilogramų sveriantis monstras, kasdien suvartodamas šeštadalį ar septintadalį savo svorio, kaip įprastai kūdikiai, kasdien reikalautų 85 kilogramų maisto produktų.

Vaikas valgo mažai, labai mažai, daug, labai daug, priklausomai nuo augimo mechanizmo. Svorio kreivė kyla lėtai arba staigiai, o kartais mėnesius nesikeičia. Jos nepermaldausi: jausdamasis prastai, vaikas per kelias dienas praranda daug svorio, o paskui per kitas kelias tiek pat priauga, pagal vidinį poreikį, kuris skelbia: „Tiek, ir ne daugiau.“ Kai sveikas, bet alkanas, skurdą kentęs vaikas pradeda tinkamai maitintis, per savaitę pasitaiso ir pasiekia normalų savo svorį. Jeigu vaiką svertume kas savaitę, po tam tikro laiko jis imtų spėlioti, ar pasunkėjo, ar palengvėjo:

– Praėjusią savaitę svėriau trim šimtais gramų mažiau, šiandien turbūt būsiu penkiais šimtais gramų sunkesnis. Šiandien bus mažiau, nes nevalgiau vakarienės. Vėl pasunkėjau, ačiū...

Vaikas nori įtikti tėvams, nes nemalonu liūdinti mamą, nes patenkinti tėvų lūkesčius yra labai naudinga. Jeigu nesuvalgys kotelto, neišgers pieno, tai tik todėl, kad nebegali. Jeigu bus priverstas,

Auklėtojas, kuris ne bruką, o išlaisvina, ne tempia, o pakelia, ne spaudžia, o formuoja, ne diktuoja, o moko, ne reikalauja, o klausia, kartu su vaiku išgyvens daug bendrų įkvepiančių akimirky, ne kartą pro ašaras stebės angelo grumtynes su šėtonu ir regės baltojo angelo triumfą.

normalų svorio augimą reguliuos kas kiek laiko pasikartojančios virškinimo problemos ir dietos.

Taisyklė: vaikas privalo valgyti tiek, kiek nori, nei daugiau, nei mažiau. Net ir norint primaitinti sergantį vaiką, pakeisti jo valgiaraštį galima tik jam pačiam pritarius ir toliau jį slaugyti laikantis jo paties pageidavimų.

63. Versti vaikus miegoti, kai jiems nesinori, yra nusikaltimas. Lentelė su nurodymu, kada ir kiek reikia vaikui miego valandų, – absurdas. Lengvai galima nustatyti, kiek konkrečiam vaikui reikia miegoti: kiek valandų jis miega nenusidamas, kad atsibustų išsimegęs. Pabrėžiu: išsimegęs, o ne žvalus; yra tokių etapų, kai vaikui reikia daugiau miego, bet yra ir tokių, kai jis – pavargęs, bet ne mieguistas – nori tik pagulėti lovoje nemiegodamas.

Nuovargis: vakare nenoriai eina į lovą, nes jam nesinori miegoti, rytą nenoriai lipa iš lovos, nes nenori keltis. Vakare vaidina, kad nėra mieguistas, nes jam neleis lovoje karpyti paveikslėlių, žaisti su kaladėlėmis arba lėlėmis, užgesins šviesą ir uždraus kalbėti.

Rytą vaidina, kad miega, nes jam liepia tuojau pat lipti iš lovos ir prausti šaltu vandeniu. Su koku džiaugsmu jis pasitinka kosulį, aukštą temperatūrą, kurie leidžia pasilikti lovoje ir nemiegoti.

Giedra pusiausvyra: užmiega greitai, bet nubunda dar prieš aušrą kupinas energijos, jam reikia judėti, rodyti iniciatyvą. Nei apniukęs dangus, nei vėsa kambaryje jo negąsdina: basas, tik su naktiniais greitai sušyla šokinėdamas ant stalo ir kėdžių. Ką daryti? Vėliau migdyti, netgi, o siaube, vienuoliktą. Leisti lovoje žaisti. Klausiu, kodėl pokalbis prieš miegą gali „nubaidyti sapną“, o susinervinimas, kad net nenorėdamas privalo būti neklusnus, „nenubaido“?

Principą, nesvarbu, ar jis teisingas, „anksti gultis, anksti keltis“ tėvai savo patogumui sąmoningai pakeitė kitu: kuo daugiau miego,

tu sveikiau. Prie slegiančio dienos nuobodulio jie pridėdą dar ir nuobodų miego laukimą vakare. Sunku įsivaizduoti despotiškesnį, vos ne kankinimui prilygstantį įsakymą negu kad: „Miegok!“

Vėlai gulantys žmonės dažnai serga, nes naktis praleidžia gerdami ir paleistuvaudami, o paskui, mažai miegoję, privalo anksti keltis į darbą.

Neurastenikas, vieną rytą atsikėlęs švintant, jaučiasi puikiai, nes pasiduoda sugestijai.

Kad vaikas, anksti eidamas miegoti, mažiau laiko praleidžia prie dirbtinės šviesos, tai ne toks jau ir didelis plusas dideliame mieste, kur prašvitus negali išbėgti į laukus, o tik guli su užtrauktom užuolaidom, jau aptingęs, jau be nuotaikos, kaprizingas, jau blogai nusiteikęs sutinki būsimą dieną...

Keliais sakiniais šio – kaip ir kitų knygoje aptariamų klausimų – negali išdėstyti išsamiau. Mano užduotis – žadinti budrumą...

64. Kas yra vaikas – kitokia nei mūsų dvasinė organizacija? Kokios jos savybės, poreikiai, kokias nepastebėtas galimybes slepia? Kas yra ta tragiškai susidvejinusi, kartu ir šalia mūsų gyvenanti žmonijos pusė? Jai užkrauname rytdienos žmogaus pareigų našta nesuteikdami nė vienos nūdienos žmogaus teisių.

Jeigu padalytume žmoniją į suaugusiuosius ir vaikus, o gyvenimą į vaikystę ir brandą, vaikiškumo pasaulyje ir gyvenime yra labai labai daug. Tik kad mes, įsigilinę į savas kovas, savus rūpesčius, jo nepastebime, taip kaip anksčiau nepastebėdavome moters, kaimiečio, engiamų sluoksnių ir tautų. Taip įsitaishėme, kad vaikai kuo mažiau mums trukdytų, kad kuo mažiau nutuoktų, kas mes esame ir ką veikiame iš tikrųjų.

Vienuose Paryžiaus vaikų namuose mačiau dvejus laiptų turėklus: aukštus – suaugusiesiems ir žemus – vaikams. Po to išradimų

genijus išseko dar mokyklos suole. Tai mažai, labai mažai. Pasižiūrėkite į skurdžias vaikų aikšteles su skylėtu, ant surūdijusios grandinės prie šulinio kabančiu puodeliu Europos didžiūnų sostinių soduose.

Kur namai ir sodai, dirbtuvės ir bandymų laukai, darbo ir pažinimo įrankiai rytdienos vaikams, rytdienos žmogui? Dar vienas langas, dar prieangis, atskiriantis klasę nuo išvietės, tik tiek davė architektūra, dar vienas arkliukas iš ceratos, skardinis kardelis, tiek davė pramonė, piešinukai ant sienų ir darbdžių rankų būreliai, nedaug, pasaka, o ne mes juos išgalvojome.

Mūsų akyse iš sugulovės išniro moteris-žmogus. Amžius ji kentė per prievartą jai primestą valių, buvo vyro egoizmo ir savivalės sukurptas tvarinys, vyras nenorėjo matyti visuomenėje moters-darbininkės, kaip dar vis nemato vaiko-darbininko.

Vaikas neprakalbo, jis vis dar klauso.

Vaikas – šimtas kaukių, šimtas talentingo aktoriaus vaidmenų. Kitoks su motina, kitoks su tėvu, senele, seneliu, kitoks su maloniu ir kitoks su griežtu mokytoju, kitoks virtuvėje, tarp bendraamžių, kitoks su turtingais ir kitoks su vargšais, kitoks su kasdieniais ir kitoks su šventiniais drabužiais. Naivus ir gudrus, nuolankus ir aištingas, švelnus ir kerštaujantis, paklusnus ir savavaliaujantis, jis moka taip pasislėpti, taip užsidaryti savyje, kad mus apgauna ir išnaudoja.

Instinktų srityje jam trūksta tik vieno, gal greičiau turi ir tai, tik dar padriką, kaip erotinių išgyvenimų rūką.

Jausmų srityje jis mus pralenkia neišvystytų stabdžių stiprybe.

Intelektu srityje mums bemaž prilįgsta, tik kad vaikui trūksta patirties.

Todėl taip dažnai suaugusysis būna vaiku, o vaikas – suaugusiu žmogumi.

Visas kitas skirtumas – kad neuždirba pinigų, kad, būdamas išlaikomas, privalo paklusti.

Vaikų namai jau mažiau panašūs į kareivines ir vienuolynus, beveik kaip ligoninės. Yra higiena, bet nėra juose šypsenos, džiaugsmo, staigmenų, išdaigų, atmosfera rimta, jei nepasakius griežta. Architektūra dar iki to „nepriaugo“, dar nėra „vaiko stiliaus“. Suaugusiųjų pastato fasadas, proporcijos, senatve dvelkiantis detalių šaltis. Prancūzai sako, kad Napoleonas vienuolyno auklėjimo varpą pakeitė būgnu²², – teisingai; pridursiu, kad nūdienos auklėjimo dvasią reguliuoja fabriko švilpukas.

65. Napatyręs. Pavyzdys ir mėginimas paaiškinti.

– Aš pasakysiu mamai į ausį.

Ir, apkabinęs motinai kaklą, paslaptinai sako:

– Mamyte, paklausk daktaro, ar aš galiu valgyti bandelę (šokoladuką, gerti kompotą).

Sakydamas dažnai žiūri į gydytoją su koketiška šypsena, kad galėtų papirkti, išplėšti sutikimą.

Vyresni vaikai sako į ausį pašnabždom, jaunesni – paprastu balsu...

Buvo tam tikras laikas, kai aplinka laikė vaiką pakankamai suaugusiu moralui: yra norai, kurių negalima ištarti garsiai. Jie dvejoji: vieni, kurių visai negalima turėti, o jeigu turi, reikia gėdytis, antri yra leidžiami, bet tik tarp savųjų.

Negražu yra užsisipirti, negražu, suvalgius saldainį, prašyti antro. Kartais iš viso yra negražu prašyti saldainio, reikia laukti, kol patys duos.

Negražu yra pridirbti į kelnes, bet negražu sakyti: „Noriu siusioti“, juk juoksis. Kad nesijuoktų, reikia pasakyti į ausį.

Kartais negražu garsiai klausti:

– Kodėl tas ponas neturi plaukų?

Ponas juokėsi, visi juokėsi. Galima paklausti, bet tik į ausį.

Vaikas ne iš karto supranta, kad kalbėjimas į ausį yra tam, kad tik vienas patikimas asmuo išgirstų, todėl sako į ausį, bet garsiai:

²² Napoleonas Bonapartas įgyvendino švietimo reformą: bažnyčios monopolį auklėjimo srityje pakeitė valstybės monopoliumi; vidurinės mokyklos buvo organizuojamos pagal karinių dalinių tvarką, visi užsiėmimai prasidėdavo ir baigdavosi būgnu tratėjimu.

– Noriu siusiuko. Noriu pyragėlio.

Jeigu sako tyliai, tai vis vien nesupranta. Nes kam slėpti tai, ką aplinkiniai ir taip sužinos iš mamos?

Svetimų nedera nieko prašyti, tai argi galima gydytojo prašyti garsiai...

– Kodėl tas šuniukas turi tokias ilgas ausis? – šnabžda vaikas kuo tyliau.

Ir vėl juokas. Galima paklausti garsiai, nes šuniukas neįsižeis. Bet juk negražu klausti, kodėl tos mergaitės tokia bjauri suknelė. Juk suknelė neįsižeis.

Kaip vaikui išaiškinti, kiek visame tame niekingo gudraus melo?

Kaip jam vėliau išaiškinti, kodėl kalbėti į ausį iš viso yra negražu?

66. Napatyręs.

Žiūri susidomėjęs, godžiai klausosi ir tiki.

Obuoliukas, teta, gėlytė, karvytė.

Tiki.

Gražus, skanus, geras – tiki.

Negražus, neliesk, negalima – tiki.

Vaikas susitrenkė, duok, mama pabučiuos ir neskaudės.

Šypsosi pro ašaras, mama pabučiavo, jau neskauda. Susitrenkė ir lekia vaistų – bučinio.

Tiki.

– Myli?

– Myliu...

– Mama miega, jai skauda galvytę, negalima mamos žadinti.

Todėl patyliukais, ant pirštų galų prieina, atsargiai patempia už rankovės ir pašnabždomis klausia. Jis nežadina mamos, jis tik paklaus, o paskui: „Miegok sau, mamyte, tau galvytę skauda.“

– Ten, aukštai, yra Dievulis. Dievulis pyksta ant nemandagių vaikų, o mandagiems duoda bandelių, pyragėlių. Kur Dievulis?

– Ten, aukštai, viršuje.

O gatve eina keistas ponas, visas baltas.

– Kas jis?

– Kepėjas, jis kepa bandeles ir pyragėlius.

– Taip? Tai tas ponas yra Dievulis?

Senelis numirė ir jį užkasė po žeme.

– Po žeme užkasė? – stebiuosi. – O kaip jį dabar maitina?

– Iškasa jį, – sako vaikas, – kirviu iškasa.

Karvytė duoda pieno.

– Karvytė? – klausiu negalėdamas patikėti. – O iš kur karvytė ima pieno?

– Iš šulinio, – atsako vaikas.

Vaikas tiki, nes dažnai klydo pats ką nors išgalvodamas, todėl privalo tikėti.

67. Napatyręs.

Išmetė iš rankų stiklinę. Įvyko kažkas keisto. Stiklinė dingo, o pasirodė visai kitokie daiktai. Pasilenkia, pakelia nuo grindų stiklo gabalėlį, įsipjauna – skausmas, iš piršto teka kraujas. Aplinka kupina paslapčių ir staigmenų.

Stumia priešais save kėdę. Staiga kažkas prieš akis sumirguliuvo, krūptelėjo, trinktelėjo. Kėdė pasidarė kitokia, o vaikas sėdi ant grindų. Ir vėl skausmas ir baimė. Pasaulis kupinas keistenybių ir pavojų.

Tempia apklotą, kad iš po jo pats save ištrauktų. Praradęs pusiausvyrą, stveria už suknios. Stiepdamasis įsitveria lovos krašto.

Turėdamas tokios patirties, patraukia staltiesės kampą. Ir vėl katastrofa.

Ieško pagalbos, nes pats nesugeba susitvarkyti. Kiekvienas savarankiškas bandymas baigiasi nesėkme. Jausdamasis priklausomas, nerimsta.

Net ir nepasitikėdamas arba ne iki galo pasitikėdamas, nes yra daugybę kartų apgautas, privalo laikytis suaugusiųjų nuorodų, taip pat kaip nepatyręs darbdavys yra priverstas toleruoti nesąžiningą darbuotoją, be kurio negali išsiversti, kaip paralytikas privalo priimti storžievio slaugytojo pagalbą ir pakęsti jo kaprizus.

Pabrėžiu, kad kiekvienas bejėgiškumas, kiekviena nuostaba dėl nežinojimo, klaida pritaikant patirtį, nesėkmingas bandymas pamėgdžioti, kiekviena priklausomybė – vaikiškumas. Lengvai atrasime vaiko savybių ligo, senolio, kareivio ar kalinio elgesyje. Kaimietis mieste, miesčionis kaime patiria vaiko nuostabą. Neišmanėlis užduoda vaikiškus klausimus, išsišokėlis – kaip ir vaikas – elgiasi netaktiškai.

68. Vaikas mėgdžioja suaugusiuosius.

Tik mėgdžiodamas mokosi kalbėti, perprasti daugumą pasaulio formų, įsivaizduoja, kad susigyvena su suaugusiųjų, kurių negali suprasti ir kurie jam yra svetimos dvasios bei nesuvokiami, aplinka.

Pagrindinė mūsų klaida: teisiame vaiką už tai, kad svarbiausias mintis ir jausmus perteikia neteisingais perimtais žodžiais ar formomis suteikdamas jiems visiškai kitokią savą prasmę.

Ateitis, meilė, tėvynė, Dievas, pagarba, pareiga – žodžiuose suakmenėjusios sąvokos gimsta, gyvena, auga, stiprėja, silpnėja, keičiasi kiekviename gyvenimo tarpsnyje.

Reikia labai daug pastangų, kad nesumaišytum smėlio kauburio, kurį vaikas vadina kalnu, su snieguota Alpių viršūne. Kas įsigilins į žmonių vartojamų žodžių dvasią, tam pranyks skirtumas tarp vaiko, jaunuolio ir suaugusiojo, tarp prasčioko ir mąstytojo, tam iškils intelektualus žmogus, nepriklausomas nuo amžiaus, visuomenės sluoksnio, išsilavinimo lygmens, kultūros paprastumo, kaip mąstanti būtybė su mažesne ar didesne patirtimi. Skirtingų

įsitikinimų žmonės (kalbu ne apie politinius šūkius, kartais nenuoširdžius, prievarta brukamus) – tai skirtingos patirties stuburą turintys žmonės.

Vaikas nenujaučia ateities, nemyli tėvų, nevertina tėvynės, nesuvokia Dievo, nieko negerbia, nepažįsta pareigos. Jis sako: „Kai užaugsiu“, bet tuo netiki, vadina mamą „mylimiausią“, bet to nenujaučia, jo tėvynė – tai sodas arba kiemas, Dievas jam yra geras dėdė arba įkyrus niurzglys, vaidina pagarbą, paklūsta pareigoms, įkūnytoms tame, kuris liepia ir prižiūri; tik reikia prisiminti, kad liepti galima ne tik bizūnu, bet ir prašymu, švelniu žvilgsniu. Vaikas kartais nujaučia, bet tai – tik akimirkos, stebuklinga aiškiaregystė.

Vaikas mėgdžioja? O ką daro keliautojas, kurį pakviečia imperatoriškosios Kinijos valdininkas dalyvauti vietos apeigose ar ceremonijoje? Žiūri, stengiasi neišsiskirti, nesukelti sąmyšio, suprasti esmę ir epizodų sąsajas ir jaučiasi išdidžiai, kad sugebėjo atlikti savo vaidmenį. Ką daro netašytas prasčiokas, kuriam buvo leista puotauti su ponais? Prisitaiko. O tarnautojas, pareigūnas, karininkas – ar kalba, gestais, šypsena, apranga, barzdos forma nemėgdžioja savo viršininko?

Yra dar viena mėgdžiojimo forma: jeigu mergaitė, brisdama per balą kilsteli trumpą suknelę, tai reiškia, kad ji jau suaugusi. Jeigu berniukas mėgdžioja mokytojo parašą – patikrina savo paties tinkamumą aukštoms pareigoms. Ir šią formą lengvai aptiksime tarp suaugusiųjų.

69. Vaikiškos pasaulėžiūros egocentrizmas – tai irgi patirties stoka.

Nuo asmeninio egocentrizmo, kai jo sąmoningumas yra visų dalykų ir visų reiškinių centras, vaikas pereina prie šeimyninio egocentrizmo, trunkančio ilgiau ar trumpiau, priklausomai nuo sąlygų, kuriose vaikas auga; patys paskatinate klaidingą jų mąstymą, per-

vertindami gimtųjų namų reikšmę, parodydami išgalvotus ir tikrus pavojus, tykančius už mūsų pagalbos ir globos ribų.

– Pasilik pas mane, – kviečia teta.

Vaikas glaudžiasi prie mamos, jo akyse ašaros, nė už ką neliks.

– Jis taip prie manęs prisirišęs.

Vaikas su nuostaba ir nerimu stebi svetimas mamas, kurios nėra net jo tetos.

Tačiau ateina laikas, kai jis ramiai pradeda lyginti tai, ką mato kituose namuose, su tuo, ką turi pats. Iš pradžių nori turėti savo namuose tokią pačią lėlę, sodą, kanarėlę. Paskui pastebi, kad kitos mamos ir tėvai irgi yra geri, netgi gal geresni?

– Jeigu ji būtų mano mama...

Kiemo ir kaimo trobos vaikas anksčiau įgyja tam tikros patirties, anksčiau patiria su niekuo nepasidalytą liūdesį, džiaugsmus, kurie džiugina tik artimuosius, supranta, kad gimtadienis yra tik jo šventė.

– Mano tėvelis, pas mus, mano mamytė... – taip dažnai vaikų ginčiuose nuskamba tėvų išskirtinumas, bet tai – greičiau polemikinė formulė, kartais tragiškas iliuzijos, kuria nori tikėti, bet jau imi abejoti, gynimas.

– Palauk, pasakysiu tėvui...

– Labai aš to tavo tėvo bijau.

Tiesa: mano tėvas kelia baimę tik man...

Egocentrinis vaiko požiūris koncentruojasi į esamą akimirką, neturėdamas patirties, jis gyvena tik dabartimi. Savaitei atidėtas žaidimas liaujasi būti tikrove. Žiema vasarą yra legenda. Palikdamas pyragą „rytdienai“, išsižadi jo, paklūsti prievartai. Sunku suvokti, kad daiktų gadinimas gali juos paversti netinkamais ne iš karto, bet mažiau patvariais, greičiau susidėvinčiais. Įdomi yra pasaka apie tai, kad mama buvo maža mergaitė. Su nuostaba, abejodamas žiūri į svetimą atėjūną, kuris tėvą vadina vardu ir yra jo vaikystės draugas.

Visas šiuolaikinis auklėjimas trokšta, kad vaikas būtų patogus, nuosekliai žingsnis po žingsnio siekia jį užmigdyti, nutildyti, sunaikinti viską, kas yra vaiko valia ir laisvė, jo dvasios tvirtybė, jo reikalavimų ir siekių stiprybė.

– Manęs dar pasaulyje nebuvo...

O jaunystės egocentrizmas: nuo mūsų prasideda pasaulis?

O partinis, klasinis, tautinis egocentrizmas? Ar daugelis priauga iki žmogaus žmonijoje ir visatoje sąmoningumo? Kaip sunkiai buvo susitaikyta su mintimi, kad Žemė sukasi, kad ji – tik planeta! O gilus masių įsitikinimas, nepaisant tikrovės, kad dvidešimtame amžiuje neįmanomi karo žiaurumai...

Ar mūsų santykis su vaikais nėra suaugusiųjų egocentrizmo išraiška?

Nežinojau, kad vaikas taip gerai prisimena, taip kantriai laukia. Daug klaidų kyla iš to, kad susiduriame su prievartos, nelaisvės, baudžios suluošintu, įsiskaudinusi, maištaujančiu vaiku. Sunkiai ir ilgai reikės spėlioti, koks jis yra iš tikrųjų, koks gali būti.

70. Vaiko pastabumas.

Kino ekrane sukrečianti drama. Staiga pasigirsta garsus vaiko balsas:

– Ooo, šunelis...

Niekas nepastebėjo, o jis pamatė.

Panašūs šūktelėjimai kartais pasigirsta teatre, bažnyčioje, per iškilmes, trikdo artimuosius, sukelia visų juoką.

Vaikas, neaprėpdamas visumos, nesuvokdamas nesuprantamo turinio, išraiškingai pasitinka pažįstamą, artimą smulkmeną. Tačiau juk ir mes taip pat džiaugsmingai sutinkame atsitiktinai gausiame, abejingame, mus trikdančiame būryje pamatytą pažįstamą veidą...

Vaikas, nesugebėdamas gyventi nieko neveikdamas, įlįs į bet kokį kampą, apžiūrės kiekvieną plyšelį, atras, paklaus, susidomės judančiu skruzdėlės taškeliu, blizgančiu karoliuku, išgirstu žodžiu ar sakiniu. Kokie mes panašūs į vaikus svetimame mieste, išskirtinėje aplinkoje...

Vaikas pažįsta pasaulį, jo linksmybes, įpročius, silpnynes, žino

ir, galima pridurti, sumaniai išnaudoja. Nujaučia geranoriškumą, atspėja apgaule, akimirksniu nusitveria juoko. Jis taip skaito veidus, kaip kaimietis dangų – iš jo nuspėja, koks bus oras. Nes juk ir vaikas ilgus metus stebi ir tyrinėja, mokyklose, internatuose šis mūsų perpratimo darbas vykdomas bendromis pastangomis. Tik mes nenorime matyti, kol nesutrikdo malonios mūsų ramybės, mes geriau apsimesame, kad jie naivūs, kad nežino, nesupranta, lengvai pasiduoda apgaulei. Kitokia mūsų laikysena iškeltų mums dilemą: arba atvirai atsižadėti tariamo tobulumo, arba išnaikinti savyje tai, kas mus jų akyse žemina, išjuokia, skurdina.

71. Manoma, kad vaikas, ieškodamas vis naujų išgyvenimų ir įspūdžių, niekuo ilgai negali užsiimti, jam ir žaidimas greitai nusbosta, o prieš valandą buvęs draugas dabar jau yra priešas, kad po akimirkos vėl taptų širdingu bičiuliu.

Krinta į akis, kai vaikas traukinio vagonė bėna kaprizingas, nerimsta pasodintas ant suoliuko parke, įkyrus svečiuose, mėgstamas žaidimas jau guli numestas į kampą, per pamokas triukšmauja ir netgi teatre ramiai nepasėdi.

Tačiau atkreipkime dėmesį: kelionėje jis susijaudinęs ir pavargęs, ant suoliuko jis buvo pasodintas per prievartą, svečiuose jis drovisi, žaislą ir draugą jam išrinko suaugusysis, mokytis jis verčiamas, o į teatrą sutiko eiti, nes galvojo, kad ten maloniai praleis laiką.

Kaip dažnai esame panašūs į vaiką, kuris katiną, papuošęs kaspinu, vaišina kriaušė, duoda jam pasižiūrėti margučių ir stebisi, kodėl šis nedorėlis trokšta greičiau ištrūkti arba iš nevilties įdreskia.

Vaikas svečiuose norėtų pamatyti, kaip atsidaro ant lentynėlės stovinti dėžutė, kas blizga kampe, ar toje didelėje knygoje yra paveiksliukų, norėtų pagauti akvariume auksinę žuvelę ir suvalgyti

daug šokoladukų. Bet jis niekaip neišduos savo norų – nes negražu.

– Eikim namo, – sako blogai išauklėtas...

Buvo žadėtos linksmybės: bus vėliavėlių, bengališkų ugnelių, vaidinimas, jis laukė, nusivylė.

– Na, ar smagiai leidi laiką?

– Puikiai, – atsako žiovaudamas arba nuslėpdamas žiovulį, nes nenori įžeisti...

Vasaros atostogos. Seku miške pasaką. Vienas berniukas pakyla ir nueina, paskui antras ir trečias. Tai mane stebina, todėl kitą dieną klausiu, kodėl: vienas padėjo savo lazdelę po krūmu, atsiminė man sekant pasaką, bijojo, kad kas nors nepaimtų, antram skaudėjo sužeistą pirštą, o trečiam nepatinka išgalvotos istorijos. Ar suaugusysis neišeis iš vaidinimo, kai jam neįdomu, kai jam ką nors skauda, kai palto kišenėje pamiršo piniginę?

Turiu daugybę įrodymų, kad vaikas daug savaičių ir mėnesių gali užsiimti tuo pačiu ir visai netrokšta pokyčių. Mylimas žaisliukas niekada nepraranda savo žavesio. Tą pačią pasaką daug kartų išklausys vienodai susidomėjęs. Ir atvirkščiai, turiu įrodymų, kad mamai vaiko susidomėjimų vienodumas net kelia nerimą. Daug kartų motinos kreipiasi į gydytoją, kad jis „pajvairintų dietą, nes košelės ir kompotai vaikui jau nusibodo“.

– Jos jums, ponija, nusibodo, o ne vaikui, – buvau priverstas paaiškinti.

72. Nuobodulys – išsamių studijų tema.

Nuobodulys, vienatvė, įspūdžių stoka; nuobodulys, per daug įspūdžių, triukšmas, netvarka. Nuobodulys: negalima, palauk, at-sargiai, negražu. Naujos suknelės nuobodis, drovumo, varžymosi, įsakymų, draudimų, pareigų.

Pusiau nuobodu balkone ir žvelgiant pro langą, pasivaikščioji-

mai, ėjimai į svečius, žaidimas su atsitiktiniais, mažai pažįstamais draugais.

Nuobodulys yra alinantis kaip karščiavimą sukelianti liga – lėtinė, pykinanti, su paūmėjimais.

Nuobodulys – bloga vaiko savijauta, pernelyg karšta, šalta, alkis, troškulys, persivalgymas, mieguistumas arba persimiegojimas, skausmas ir nuovargis.

Nuobodulys-apatija, abejingumas aplinkai, mažas judrumas, nekalbumas, gyvenimo pulso susilpnėjimas. Vaikas tingiai keliasi, vaikšto susikūprinęs, tempdamas kojas, raivosi, atsakinėja mimika, pusiaužodžiais, tyliu balsu, nenorą reiškiančiomis grimasomis. Nereikalauja, bet priešišškai pasitinka kiekvieną jam skirtą reikalavimą. Pavieniai staigūs protrūkiai nesuprantami, silpnai motyvuoti.

Nuobodulys pasireiškia ir perdėtu judrumu. Nė akimirkos nepasėdės vienoje vietoje, niekuo ilgiau neužsiims, kaprizingas, piktybiškas, priekabus, įkyrus, įžeidinėja, verkia, pyksta. Kartais tyčia sukelia avantiūrą, kad tikėtina bausmė suteiktų jam trokštamą stiprų įspūdį.

Dažnai matome sąmoningą piktos valios išraišką ten, kur išsenka valia; energijos perteklius atsiranda ten, kur tvyro nuovargio sukelta neviltis.

Nuobodulys kartais įgauna grupinės psichozės savybių. Nega-lėdami suorganizuoti žaidimo arba sutrikę, neprisitaikę pagal amžių ir sugebėjimus, galbūt neįprastomis sąlygomis vaikai įpuola į beprasmiu triukšmo kvaitulį. Šaukia, stumdomi, tempia vienas kitą už kojų, virsta, sukasi ratu net iki sąmonės netekimo, griūna ant žemės, vieni kitus kursto, dirbtinai juokiasi. Dažniausiai kokia nors katastrofa nutraukia „žaidimą“ anksčiau nei subręsta reakcija: peš-tynės, sudraskyti drabužiai, sulaužyta kėdė, stipresnio priešinin-ko smūgis – tada sąmyšis ir abipusiai kaltinimai. Kartais triukšmo

įtampą nugesina kas nors iš šalies: „Liaukitės kvailioję“ arba „Gėdykitės, ką jūs darot“, ir iniciatyva pereina į energingas rankas – tada pasaka, bendra choro daina, pokalbis.

Bijau, kad šią nelabai dažną pataloginę bendro dirglaus nuobodulio būseną kai kurie auklėtojai yra linkę laikyti normaliu „likimo valiai paliktų“ vaikų žaidimu.

73. Net tyrinėtojo akimis regimi vaikų žaidimai nesulaukė išsamių klinikinių studijų.

Reikia nepamiršti, kad žaidžia ne tik vaikai, bet ir suaugusieji, kad vaikai ne visada žaidžia noriai, kad ne viskas, ką vadiname žaidimu, yra žaidimas iš tikrųjų, kad daugelis vaikų žaidimų yra rimtas suaugusių žmonių veiklos mėgdžiojimas, kad visai kitokie žaidimai yra atviroje erdvėje, kitokie tarp mūro sienų ar kambaryje, kad vaikų žaidimus leistina vertinti tik atsižvelgiant į šiuolaikinės visuomenės nuostatas.

Kamuolys.

Pasižiūrėk į jauniausiojo pastangas pakelti jį nuo žemės, kad galėtų paridenti per grindis norima kryptimi. Pasižiūrėk į sunkias vyresnio pastangas, kai nori sugriebti dešine ir kaire ranka, keliskart atmušti į žemę, į sieną, išmušti lazda, pataikyti į tikslą. Kas toliausiai, kas aukščiausiai, kas taikliausiai, kas daugiausia kartų? Mėgdžiojimas, savo vertės pajutimas lyginantis su kitais, triumfai ir pralaimėjimai, tobulėjimas.

Staigmenos, dažnai juokingos. Jau laikė, ir vis vien išslydo, į vieną atsitrenkė, kitam įkrito tiesiai į rankas, griebdami susidaužę galvomis, dingo po spinta, bet štai pats nuolankiai išrieda.

Jausmai. Nukrito į žolę, reikia kažkam rizikuoti. Dingo – ieškojimas. Vos neišdaužė lango. Užlėkė ant spintos, pasitarimas, kaip nukelti. Trenkė ar ne? Kas kaltas: tas, kuris kreivai metė, ar tas, kuris nepagavo? Liepsningas ginčas.

Individualūs triukai. Apgaudinėja: vaizduoja, kad meta, nusitaiso į vieną, o meta kitam, mikliai paslėpė, neva neturi. Papučia prieš mesdamas į kamuolį, kad tas greičiau lėktų, neva pargriuvo gaudydamas, stengiasi sugauti burna, vaizduoja, kad bijo, kai jam meta, vaizduoja, kad smarkiai jam trenkė. Tranko per kamuolį: „Aš tau parodysiu.“ „Kažkas stuksena kamuolyje“, – visi pakrato, klausosi.

Yra vaikų, kurie, patys nežaisdami, mėgsta stebėti suaugusiųsius, žaidžiančius biliardą ar šachmatais. Ir čia yra įdomių, klaidingų ir tobulų judesių.

Judesio tikslas – tai tik viena iš daugelio savybių, darančių į sportą patrauklų.

74. Žaidimas yra ne tik vaiko saviraiška, bet ir vienintelė sritis, kurioje jam leidžiame daugiau ar mažiau rodyti savo iniciatyvą. Žaisdamas vaikas iki tam tikro laipsnio jaučiasi esąs nepriklausomas. Visa kita yra laikina malonė, momentinė nuolaida, o žaisti vaikas turi teisę.

Žaisdamas arklus, kariuomenę, gaisrininkus, jis iškrauna energiją tariamai tiksliais judesiais, akimirkai pasiduoda iliuzijai arba sąmoningai bėga nuo esamo gyvenimo pilkumos. Vaikai labai vertina turtingos vaizduotės, visapusiškai aktyvius bendraamžius, prikaupusius įvairių motyvų iš knygų, ir nuolankiai paklūsta dažnai despotiškai jų valdžiai, nes jų dėka miglotos iliuzijos tampa kur kas labiau panašios į tikrovę. Suaugusiųjų, svetimų buvimas šalia trikdo vaikus, jie gėdijasi savo žaidimų, nes suvokia, kokie jie yra niekiniai.

Kiek vaikų žaidimuose yra karčios tiesos apie realaus gyvenimo trūkumus ir skausmingą jo ilgėsį.

Lazda neatstoja vaikui arkluko, bet kadangi tikro neturi, privalo pasitenkinti mediniu. Jeigu plaukia per kambarį ant apverstos kėdės, tai nėra tas pat, kas plaukti tikra valtimi per ežerą.

Kai vaiko dienos planuose yra neribotos maudynės, miškas su uogomis, meškerė, paukščių lizdai aukštuose medžiuose, balandinė, vištos, triušiai, svetimo sodo slyvos, darželis prie namų, žaidimas visai nereikalingas arba jis visiškai kitokio pobūdžio.

Kuris vaikas iškeis gyvą šunį į iškamšą su ratukais? Kuris atiduos arkliuką už arkliuką-sūpynes?

Jis grįžta prie žaidimo per prievartą, žaidžia norėdamas pabėgti nuo pikto nuobodulio, slepiasi nuo pavojingos tuštumos, slepiasi nuo šaltos pareigos. Taip, vaikas geriau eis žaisti nei kals atmintinai gramatikos taisykles ar daugybos lentelę.

Vaikas prisiriša prie lėlės, dagilio, kambarinės gėlytės, nes nieko daugiau dar neturi, kalinys ar senolis irgi taip pat prisiriša, nes jau nieko daugiau neturi. Vaikas žaidžia su bet kuo, kad tik užmuštų laiką, nes nežino, ką daryti, nes nieko kito neturi.

Girdime, kaip mergaitė dėsto lėlei gero elgesio taisykles, kaip ją moko ir bara, bet negirdime, kaip lovoje guodžiasi jai dėl aplinkinių, pašnabždom patiki visus savo rūpesčius, nesėkmes ir svajones.

– Aš tau pasakysiu, lėlyte, tik niekam neišduok.

– Tu geras, šunelis, aš ant tavęs nepykstu, tu man nieko blogo nepadarei.

Vaiko vienatvė suteikia lėlei dvasią.

Tai – ne vaikiškas rojus, o drama.

75. Piemeniui labiau patinka žaisti kortomis nei su kamuoliu: pakankamai prisibėgioja vaikydamasis karves. Mažasis laikraščių pardavėjas arba „mokinys-pasiuntinukas“ tik karjeros pradžioje mikliai bėgioja, greitai pradeda tausoti jėgas paskirstydamas jas visai savaitei. Vaikas, privalantis rūpintis kūdikiu, nežaidžia su lėlėmis, priešingai, jis bėga nuo nemalonios pareigos.

Ar vaikui darbas nemalonus? Neturtingo vaiko darbas yra nau-

dingas, bet ne auklėjamas, nesiskaitoma su jo jėgomis ir asmeninėmis savybėmis. Juokinga būtų pateikti skurstančių vaikų gyvenimo pavyzdį, nes čia irgi yra nuobodulio: žiemos nuobodulys ankštoje troboje ir vasaros – kieme ar pakelės griovyje, tik jis yra kitokios formos. Nei mes, nei jie negalime užpildyti vaiko dienos, kad visa logiškai susieta darbų virtinė išvystytų spalvingą gyvenimo turinį nuo vakar per šiandien iki rytdienos.

Daugelis vaikų žaidimų yra darbas.

Jeigu keturiese stato palapinę, kasa skardos gabalėliu, stiklo šuke, vinimi, kala kuoliukus, suriša, uždengia stogą iš šakų, vidų iškloja samanomis, iš visų jėgų tylėdami dirba, tai pasikeisdami, mieguisti, bet projektuodami pagerinimus, vystydami tolesnius planus, pasidalydami savo pastabomis, – tai ne žaidimas, o nemokšiškas darbas su netinkamais įrankiais, su netinkamomis medžiagomis, taigi mažai vaisingas, bet suorganizuotas taip, kad kiekvienas, priklausomai nuo amžiaus, jėgų, įgūdžių, įdeda tiek pastangų, kiek gali.

Jeigu vaikų kambarys, nepaisant mūsų draudimų, taip dažnai tampa dirbtuvėmis ir niekniekių sandėliu, kitaip sakant, numatytiems darbams skirtomis medžiagomis, tai ar ne šia kryptimi reikėtų nukreipti paieškas? Gal mažo vaiko kambariui ne linoleumas reikalingas, o vežimas geltono sveiko smėlio, nemažas ryšulys pagalių ir karutis akmenų? Gal lenta, plokštė, kilogramas vinių, pjūklas, plaktukas, staklės būtų mielesnė dovana negu „žaisliukas“, o amatų mokytojas naudingesnis negu gimnastikos ar pianino? Bet tada iš vaikų kambario reikėtų išvyti ligoninės tylą, ligoninės švarą ir nerimą dėl jdrėksto piršto.

Protingi tėvai sutrikę ragina: „Eik žaisti“, ir girdi skausmingą atsakymą: „Visą laiką tik žaisti ir žaisti.“ Ką darys, jeigu nieko kito neturi?

– Mergaitės, kodėl visą laiką tos pačios rato viduryje? Štai, šita dar nebuvo, ją išrinkite.

Viena, būrio vedlė, atsisako, kitos dvi pritaria, bet nenoriai.

Vargšė naujokė nedraugiškame kolektyve.

Ši scena baigėsi vaiko ašaromis, motinos pykčiu ir sąmyšiu tarp žaidžiančių ratelj.

77. Šis ratelio žaidimas kieme – praktinė užduotis auklėtojams: kiek buvo ko pastebėta. Pagrindinis stebėjimas (visų žaidime dalyvaujančių vaikų – sunkus), individualus (vieno laisvai pasirinkto vaiko).

Iniciatyva, formavimasis, darnus žaidimas ir ratelio iširimas. Kam šauna mintis, kas organizuoja, veda, dėl ko susirinkę išsilaksto? Kurie vaikai pasirenka sau kaimynus, kurie susikimba su dviem atsitiktiniais? Kurie noriai išsiskiria padarydami vietos naujam dalyviui, kurie protestuoja? Kurie dažnai keičia savo vietą, kurie visą laiką lieka toje pačioje? Kurie per pertraukas kantriai laukia, o kurie nerimsta: „Na, greičiau, na, pradedam“? Kurie stovi ramiai, kurie trypia nuo kojos ant kojos, mosuoja rankomis, garsiai juokiasi? Kurie žiovauja, bet nenuėina, kurie pasitraukia iš žaidimo, nes gal jiems neįdomu, o gal įsiseidę, kurie smarkiai veržiasi, kol net gauna vieną pagrindinių vaidmenų? Motina nori, kad priimtų mažą vaiką, vienas: „Ne, jis per mažas“, antras: „Ar tau gaila, tegul sau stovi.“

Jeigu žaidimui vadovautų suaugusysis, įvestų eilės tvarką, paviršutiniškai teisingą pasiskirstymą vaidmenimis ir, galvodamas, kad padeda, įvestų prievartą. Dviese, beveik visada tie patys, bėgioja (katinėlis ir pelytė), dūzgia (vabalas), renka (krepšelis), visi kiti turbūt nuobodžiauja. Vienas žiūri, kitas klausosi, trečias pašnabždom, pusbalsiu, garsiai dainuoja, ketvirtas lyg ir norėtų, bet dvejoja, širdis jam neramiai daužosi. O dešimtmetis vadeiva-psichologas įvertina labai greitai, susiorientuoja, tvarkosi.

Atlikdami kiekvieną kolektyvinį veiksma, taigi ir žaisdami, darydami tą patį, vaikai vis vien skiriasi nors viena mažyte smulkmena.

Taip paaiškėja, koks yra vaikas gyvenime, tarp žmonių, veikloje, kokia jo ne slepiama, o bendražmogiška vertė, ką suvokia, ką sugeba duoti pats, kaip tai vertina bendruomenė, koks jo savarankiškumas, koks atsparumas kolektyvo sugestijai. Iš individualaus pokalbio sužinome, ko trokšta, iš stebėjimo kolektyve, ką sugeba įgyvendinti: čia, koks jo santykis su žmonėmis, ten, slepiami to santykio motyvai. Jeigu matome tik vieną vaiką, pažįstame jį vienpusiškai.

Jeigu kiti vaikai klauso jo balso, kaip tai jam pavyko, kaip naudojasi tokia padėtimi, jeigu ne, ar nori lyderiauti, ar kenčia, ar pyksta, ar niurzga, ar pasyviai pavydi, reikalauja ar pasiduoda? Ar dažnai prieštarauja, ar niekada, teisingai ar ne, vadovaujasi ambicija ar kaprizu, taktiškai ar brutaliai primeta savo valią? Ar vengia vadeivų, ar prie jų glaudžiasi?

– Klausykit, darom taip. Palaukit, taip bus geriau. Aš nežaidžiu. Na, gerai, tai pasakyk, kaip tu nori.

78. Kas yra ramūs vaikų žaidimai, jeigu ne pokalbiai, pasidalijimai mintimis, svajonėmis, dramatiniais sapnais apie galią. Žaisdami jie išdėsto esmines pažiūras, kaip kad autorius romane išvysto pagrindinę mintį.

Todėl čia dažnai galime pastebėti nesąmoningą suaugusiųjų mėgdžiojimą, kai jie žaidžia mokyklą, kai eina į svečius, priiminėja juos namuose, vaišina lėles, perka ir parduoda, atlieka tarnybą. Pasyvūs vaikai mokyklą žaidžia rimtai, trokšta sulaukti pagyrimų, veiklūs pasirenka išdaigininkų vaidmenį, jų išpuoliai dažnai sulaukia kolektyvo pasipriešinimo; argi jie neišsiduoda, kad ir iš tikrųjų toks yra jų santykis su mokykla?

Vaikas, negalėdamas išeiti kad ir į kiemą, mieliau keliauja per vandenynus ir negyvenamas salas, neturėdamas net šuns, kuris

jo klausytūsi, garsiai vadovauja pulkams, būdamas niekas, trokšta būti viskuo. Bet ar tik vaikas? Ar politinės partijos, įgydomos vis daugiau galių formuojant viešus visuomenės procesus, neatsisako pažadų dėl realios naudos?

Mums nepatinka kai kurie žaidimai, tyrinėjimai ir bandymai. Vaikas vaikšto ant keturių ir loja, norėdamas įsitikinti, kaip jaučiasi gyvūnas, vaidina raišą, sulinkusį senį, žvairuoja, mikčioja, svyruoja kaip girtas, pamėgdžioja gatvėje matytą beprotį, vaikšto užmerktomis akimis (aklas), užsikemša ausis (kurčias), atsigula nejudėdamas ir sulaiko kvėpavimą (miręs), žiūri pro akinius, užsitraukia cigaretę, paslapčiomis prisuka laikrodį, nurauna musei sparnus: kaip ji skraidys, magnetu pakelia metalinę plunksną, apžiūrinėja ausis (kokie ten būgneliai), gerklę (kokios ten tonzilės), pasiūlo mergaitei žaisti daktarą su viltimi, kad sužinos, ką ji ten turi, bando įkaltinti stikliuką saulėje, klausosi, kas ūžia kriauklėje, trina titnagą į titnagą.

Viską, kuo nori įsitikinti, nori pamatyti, pačiupinėti, patirti; vis vien lieka daug dalykų, kuriais reikia patikėti tik iš žodžių. Sako, kad yra vienas mėnulis, o vaikai jį mato visur.

– Klausyk, aš atsistosis už tvoros, o tu stovėk sode. Uždaryk vartelius.

– Na, ką, sode mėnulis yra?

– Yra.

– Ir čia yra.

Pasikeitė vietomis, patikrino dar kartą: dabar jie jau tikri, kad „yra du mėnuliai“.

79. Atskirą vietą užima žaidimai, kurių tikslas – išmėginti jėgas, sužinoti savo vertę, o tai galima, įmanoma tik susilyginus su kitais.

Taigi kieno žingsnis platesnis, kiek žingsnių nueis užmerktomis

akimis, kas ilgiau išstovės ant vienos kojos, nesumirksės, nesusi juoks žiūrėdamas į akis, kas gali ilgiau nekvėpuoti? Kas garsiau sušuks, toliau nuspjaus, aukščiau paleis šlapimo čiurkšlę arba numes akmenį? Kas peršoks daugiau laiptų pakopų, aukščiau, toliau, ilgiau iškęs spaudžiamo piršto skausmą? Kas pirmas pribėgs prie ribos, kas ką pakels, pertrauks, pargriaus?

– Aš galiu. Aš moku. Aš žinau. Aš turiu.

– Aš galiu geriau. Žinau daugiau. Mano geresni.

O paskui:

– Mano mama ir tėvas gali, turi.

Taip įgyjama pagarba, užimama atitinkama vieta savo aplinkoje. Svarbu nepamiršti, kad vaiko sėkmė priklauso ne vien nuo to, kaip jį vertina suaugusieji, bet lygiai taip pat, o gal net ir labiau, nuo bendraamžių nuomonės, nors jie turi kitus, bet vis dėlto tvirtus principus, pagal kuriuos įvertina savo kolektyvo narius ir suteikia jiems tam tikras teises.

Penkiametis gali būtų priimtas į aštuonmečių būrį, o šie gali būti toleruojami dešimtmečių, jau savarankiškai vaikščiojančių gatvėmis. Toks dviem klasėmis vyresnis išsklaidys daug dvejonų, už pusę pyragėlio arba veltui pasakys paslaptį, paauklės.

Magnetas traukia geležį, nes ji pati yra įsmagnetinusi. Geriausi arkliai – arabiški, nes jų kojos plonos. Karaliai neturi raudono kraujo, tik mėlyną. Liūtas ir erelis tikriausiai irgi turi mėlyną kraują (dar reikės ko nors paklausti). Jeigu numirėlis ką nors paims už rankos, tai tas jau neištrūks. Miške gyvena moterys, kurios vietoj plaukų turi gyvates, pats matė paveikslėlyje, tik iš tolo, nes iš arti, jei žmogus pasižiūrės, akmeniu pavirs (tikriausiai meluoja?). Jis matė skenduolį, žino, kaip gimsta vaikai, ir moka iš popieriaus sulankstyti piniginę.

Ir ne tik sako, kad moka, bet ir sulankstė iš popieriaus piniginę: mama taip nemoka.

80. Jeigu atidžiau įsižiūrėtume į vaiką, pasigilintume į jo jausmus, siekius, norus, taigi ir žaidimus, suprastume, kodėl jis taip elgiasi: su vienu susidraugauja, kito vengia, tik iš reikalo susitinka ir nenoriai žaidžia. Galima susipešti su geru draugu, bet greitai susitakoma, o su nemielu net ir be jokių aiškių nesutarimų nesinori būti.

Neįmanoma su juo žaisti, nes dėl bet ko verkia, tuojau įsižeidžia, skundžiasi, šaukia ir kvailioja, giriasi, mušasi, nori vadovauti, apkalbinėja, apgaudinėja – melagis, netikęs, mažas, žioplas, murzinas, bjaurus.

Toks vienas mažas įkyrus rėksniukas gadina visą žaidimą. Atkreipkite dėmesį, kaip vaikai bando jo atsikratyti. Vyresni mielai priima į žaidimą ir mažesni, nes gal ir tas kur pravers, bet jam turi užtekti antraplanių vaidmens, tegul netrukdo.

– Duok jam, pasitrauk, leisk: jis mažas.

Dėmesio: suaugusieji taip pat neužleidžia vietos vaikams...

Kodėl nemėgsta ten eiti į svečius? Ten yra vaikų, juk šiaip mielai su jais žaidžia.

Mielai, bet vaikų kambaryje arba kieme. O dar ten yra šaukiantis ponas, ten įkyriai išbučiuoja, auklė jį įžeidė, vyresnė sesuo jį erzina, ten yra šuo, kurio bijo. Ambicijos neleidžia nurodyti tikrų priežasčių, o motina galvoja, kad tai – kaprizas.

Nenori eiti į parką. Kodėl? Nes vyresnis berniukas pagrasino, kad duos jį kailį, nes vienos mergaitės auklė pažadėjo, kad jį apskųs, nes sodininkas grūmojo lazda, kai vijosi per veją nuriedėjusį kamuolį, nes pažadėjo berniukui atnešti pašto ženkliuką, o jis kažkur prasmego.

Yra kaprizingų vaikų, per savo darbo valandas mačiau tokių pacientų kelias dešimtis. Šitie vaikai žino, ko nori, bet jiems to niekas neduos: jiems trūksta oro, jie dūsta po rūpestingos globos našta. Apskritai vaikų ir suaugusiųjų santykiai yra gana įtempti, o šitie patologiškai

kaprizingi vaikai niekina ir nekenčia savo aplinkinių. Neprotinga meilė gali slėgti vaikus, teisingumas turėtų suteikti jiems apsaugą.

81. Įspraudėme vaiką į vaikiškumo rėmus ir tikime, kad mus myli, gerbia, mumis pasitiki, kad vaikai nekalti, lengvatikiai, žavūs. Vaidiname nepriekaištingai nesuinteresuotų globėjų vaidmenį, susigraudiname nuo minties apie pasiaukojimą, galima sakyti, kad gerai mums su jais iki tam tikro laiko. Iš pradžių jie tiki, paskui abejoja, stengiasi nustumti klastingai sėlinančius įtarimus, kartais bando su jais kovoti, o matydami tos kovos bergždumą, pradeda mus apgaudinėti, papirkinėti, išnaudoti.

Išvilioja prašymais, malonia šypsena, bučiniu, pajuokaudami, paklusnumu, dėkoja už padarytas nuolaidas, retai ir taktiškai leidžia suprasti, kad turi tam tikras teises, kartais įkyrumu priverčia, kartais atvirai klausia: „O ką už tai gausiu?“

Šimtas rūšių nuolankių ir maištingų vergų.

– Negražu, nesveika, nuodėmė. Mokytoja mokykloje sakė. Oi, jeigu mamytė sužinotų.

– Jeigu nenori, tai ir eik sau. Tavo mokytoja tokia pat protinga kaip ir tu. Tegul sau mama žino: ir ką padarys?

Nemėgstame, kai sumišęs vaikas „kažką murma po nosim“, nes iš pykčio jam iš lūpų išsprūsta nuoširdūs žodžiai, kurių mes nenorim girdėti.

Vaikas turi sąžinę, bet jos balsas tyli smulkiuose, kasdieniauose kivirčiuose, tuo tarpu iškyla užslėptas pasipriešinimas despotiškai, taigi neteisingai, atsakomybės nejaučiančių stipriųjų valdžiai.

Vaikui patinka linksmuolis dėdė: jo dėka turi akimirką laisvės, nes jis įnešė gyvasties, davė dovanėlę. O dovanėlė vertinga tuo, kad išpildė seną svajonę. Vaikas daug mažiau vertina dovanas, nei mums atrodo, nenoriai jas priima iš jam nemielų žmonių. „Mano, kad didelę malonę man daro“, – piktinasi pažemintas.

82. Suaugusieji ne visada nuovokūs, nemoka pasinaudoti turima laisve. Tokie laimingi, viską gali pirkti, viskas jiems galima, o visada dėl ko nors pyksta, šaukia dėl smulkmenų.

Suaugusieji nežino visko: dažnai atsako tik norėdami atsikratyti arba juokais, arba jų negalima suprasti, vienas sako vienaip, kitas – kitaip, ir nežinia, kas sako tiesą. Kiek yra žvaigždžių? Kaip afriekietiška bus sąsiuvinis? Kaip žmogus užmiega? Ar vanduo gyvas ir iš kur žino, kad yra nulis laipsnių ir kad iš jo turi pasidaryti ledas? Kur yra pragaras? Kaip tas ponas padarė, kad skrybėlėje iš laikrodžių iškepė kiaušiniene, bet laikrodžiai sveiki, ir skrybėlė nesugadinta: ar tai stebuklas?

Jie nėra geri. Tėvai duoda vaikams valgyti, nes privalo duoti, kitaip numirtume. Nieko vaikams neleidžia daryti, juokiasi, kai tik ką pasakom, ir, užuot paaiškinę, tyčia mus erzina, šaiposi. Jie neteisingi, o kai kas nors juos mulkina, jie tiki. Mėgsta, kai jiems padlaižiauja. Kai jie geros nuotaikos, viskas galima, bet kai blogos – viskas jiems trukdo.

Suaugusieji meluoja. Melas, kad nuo saldinių atsiranda kirmynų, o kai nevalgysim, tai prisispnuos čigonai, o kai žaidi su ugnimi, atlėks raudonas gaidys, o kai kojomis tabaluoja, tai velnią supi. Jie nesilaiko žodžio: pažada, paskui pamiršta arba išsisuka, arba neva už bausmę neleidžia, nors ir taip neleistų.

Liepia sakyti tiesą, o kai pasakai, įsižeidžia. Jie dviveidžiai: į akis kalba viena, o už akių – kita. Vaidina, kad patinka tas, kurio nemėgsta. Nuolatos tik: „Prašom, ačiū, atsiprašau, dėjuosi...“ Galima pagalvoti, kad iš tikrųjų...

Labai prašau atkreipti dėmesį į vaiko veido išraišką: kai jis linksmas bėga, užsidedęs netyčia padaro ką nors netinkamo ir stauga būna šiurkščiai išbartas.

Tėvas rašo, vaikas atleikia su naujiena ir čiumpa jį už rankovės.

*Keli netinkami klausimai, nevykę pajuokavimai,
išduotos paslaptys, neapdairus atvirumas moko vaiką žiūrėti
į suaugusiuosius kaip į prijaukintus, bet laukinius žvėris,
kuriais niekada negalima visiškai pasitikėti.*

Jis nesitikėjo, kad ant svarbaus dokumento ištikš dėmė. Sudraustas žiūri nuostabos kupinomis akimis: kas staiga atsitiko?

Patirtys: keli netinkami klausimai, nevykę pajuokavimai, išduotos paslaptys, neapdairus atvirumas moko vaiką žiūrėti į suaugusiųs kaip į prijuokintus, bet laukinius žvėris, kuriais niekada negalima visiškai pasitikėti.

83. Šalia abejingumo ir nepalankumo, su kuriais vaikai žvelgia į suaugusiųs, galima dar įžvelgti ir tam tikrą pasibjaurėjimą.

Vaiką žeidžia durianti barzda, šiurkštus veidas, rūkalų kvapas. Po kiekvieno pabučiavimo kruopščiai trina veidą, kol nebus sudraustas. Dauguma vaikų nemėgsta būti sodinami ant kelių, kai juos paimi už rankos, jie iš lėto švelniai ištrūksta. Jau Tolstojus²³ pastebėjo šį kaimo vaikų bruožą, jis yra būdingas visiems laisviems, neišmokytiems paklusti.

Apie prakaito dvoką, stiprų kvepalų kvapą vaikas su pasibjaurėjimu sako: „Smirda“, kol jam nepaaiškina, kad tai – negražus žodis, kad kvepalai kvepia, tik jis to nežino...

Tie įvairūs ponai ir ponios, kurie raugėja, kuriems „laužo“ kauklus, sunku lipti laiptais, kartu burnoje, kenkia skersvėjis, drėgmė, bijo prisivalgyti nakčiai, smaugia kosulys, trūksta dantų, raudoni, aptukę, šnopusiantys – visi jie kažkokie bjaurūs.

Tie jų meilūs žodeliai, glostymai, glaudimai, paplekšnojimai, tas familiarumas, beprasmiški klausimai, juokas nežinia dėl ko:

– Į ką panaši? Oho, koks didelis. Žiūrėkit, kaip jis auga.

Vaikas droviai laukia, kada tai baigsis...

Jiems vieni niekai garsiai pasakyti: „Žiūrėk, kelnes pamesi“ arba: „Naktį žuvis gaudysi...“ Jie yra neprastaburniai...

Vaikas jaučiasi švaresnis, geriau išauklėtas, labiau nusipelnęs pagarbos.

²³ Rusų rašytojas Levas Tolstojus šį vaikų bruožą paminėjo savo straipsnyje „Jasnaja Polianos mokykla lapkritį ir gruodį“.

Bijo valgyti, bijo sušlapti. Bailiai! Aš visai nebijau. Jeigu bijo, tegul sėdi kamputyje, kodėl mums draudžia?

Lietus: išbėga iš slėptuvės, pastovi liūtyje, juokdamasis parbėga, suglosto plaukus.

Šaltis: sulenkia rankas per alkūnes, susikūprina, pakelia rankas aukštyn, sulaiko kvapą, įtempia raumenis, stingsta pirštai, lūpos mėlynos, bėga apšilti, brrr, sušalau, linksma.

Su susidomėjimu stebi laidotuves, gatvės muštynes.

Vargšai tie seniai, kuriems viskas trukdo! Ir ar ne vienintelis jausmas, kurį nuolatos mums jaučia vaikai – tai gailėstis.

– Matyt, juos kažkas nuskriaudė, jeigu jie tokie nelaimingi.

Tėtis, vargšas, dirba, mama silpna, greitai abu numirs, vargšai, nereikia kelti jiems rūpesčių.

84. Perspėjimas.

Šalia ką tik aptartų išgyvenimų, kuriuos vaikas, be abejonės, patiria, šalia jo paties apmąstymų yra ir pareigos suvokimas, nes vaikas negali visiškai išsivaduoti iš primestų pažiūrų ir jausminių sugestijų. Vaikas išgyvena asmenybės susidvejinimo konfliktą: veiklus ryškiau ir greičiau, pasyvus lėčiau ir migločiau. Veiklus mąsto savarankiškai, pasyviai „akis atveria“ likimo, nelaisvės draugas, nė vienas nesistemina, kaip tai padarė. Vaiko siela lygiai tokia pat sudėtinga kaip ir mūsų, kupina panašių prieštarų, tragiškai nuo amžių besigrumianti: trokštu, bet negaliu, žinau, kad reikia, bet nesugebėsiu.

Auklėtojas, kuris ne bruka, o išlaisvina, ne tempia, o pakelia, ne spaudžia, o formuoja, ne diktuoja, o moko, ne reikalauja, o klausia, kartu su vaiku išgyvens daug įkvepiančių akimirų, ne kartą pro ašaras stebės angelo grumtynes su šėtonu ir regės baltojo angelo triumfą.

Sumelavo. Paslapčiomis nuvogė nuo torto uogą. Kilstelėjo mer-

gaitei suknelę. Mušė akmenimis varles. Juokėsi iš kupriaus. Sulaužė figūrėlę ir vėl ją sudėjo, kad nebūtų žymės. Rūkė cigaretę. Buvo piktas ir mintyse prakeikė tėvą.

Blogai pasielgė, jaučia, ne paskutinį kartą, vėl ką nors iškrės, vėl kiti prikals.

Būna, kad vaikas staiga nutyla, pasidaro nuolankus ir jautrus. Suaugusieji jau žino: „Tikriausiai jo sąžinę kažkas slegia.“ Dažnai prieš šį keistą pokytį vyksta jausmų audra, pagalvėje slepiamos ašaros, pasižadėjimai, garbinga priesaika. Būna, kad esame linkę atleisti, kad tik gautume pasižadėjimą, ne, ne garantiją, o iliuziją, kad išdaiga nepasikartos.

– Nebūsiu kitoks. Aš negaliu pažadėti.

Ne užsispyrimas, o sąžiningumas diktuoja šiuos žodžius.

– Aš suprantu, ką jūs sakote, bet aš nejaučiu, – sako dvylikametis berniukas.

Šis pagarbos vertas sąžiningumas būdingas ir vaikams su blogais polinkiais:

– Aš žinau, kad negalima vogti, kad tai – gėda ir nuodėmė. Nenoriu vogti. Nežinau, ar vėl nevogsiu. Aš nekaltas!

Skaudžias akimirkas išgyvena auklėtojas vaiko bejėgystėje jį žvelgdamas ir savąją.

85. Pasiduodame iliuzijai, kad vaikas ilgai gali tenkintis angeliška pasaulėvoka, kai viskas yra paprasta ir geranoriškai protinga, kad sugebėsime nuo jo nuslėpti savo nežinojimą, silpnybes, prieštaravimus, savo nesėkmes ir klaidas. Ir laimės formulės stoką. Naivus yra savamokslių pedagogų receptas auklėti vaikus nuosekliai, kad tėvas nekritikuotų motinos veiksmų, kad suaugusieji neaptarinėtų reikalų vaikams girdint, kad tarnaitė, nepageidaujamam žmogui skambinant, nemeluotų, jog „ponų nėra namie“.

O kodėl negalima kankinti gyvūnelių, kai šimtai mūsų kankinasi ir žūsta ant lipnios juostos? Kodėl, kai mama nusiperka gražią suknelę, negražu sakyti, kad ji graži? Ar katinas būtinai turi būti apgavikas? Kai trenkia perkūnas, auklė persižegnoja ir sako: „Dievas“, o mokytoja sako, kad tai – elektra? Už ką reikia gerbti suaugusiuosius, ar ir vagį taip pat? Dėdė pasakė: „Man net žarnas susuko“, o juk taip sakyti negražu. Kodėl „žaltys“ tai – keiksmazodis? Virėja tiki sapnais, o mama – ne. Kodėl sakoma: sveikas kaip ridikas, jeigu ir ridikas būna sukirmijęs? Ar šuniui patinka būti kariamam? Kodėl negražu klausiti, kiek dovana kainuoja?

Kaip paslėpti, kaip išaiškinti, kad nepagilintum nesusipratimo?

Ak, tie mūsų atsakymai...

Taip jau nutiko, kad du kartus atsitiktinai girdėjau, kaip vaikui prie knygyno vitrinos buvo aiškinama, kas yra gaublys.

– Koks čia kamuoliukas? – klausia vaikas.

– Toks sau kamuoliukas, – atsako auklė.

Kitą kartą:

– Mama, kas čia per rutulys?

– Tai – ne rutulys, o žemė. Ten yra nameliai, arkliukai, mamytė.

– Mamyyyyytė? – vaikas pasižiūrėjo į mamą su užuojauta ir abejone, daugiau nebeklausinėjo.

86. Matome vaikus, patiriančius audringus džiaugsmo ir liūdesio protrūkius, nes jie išgyvena kitaip nei mes, bet nepastebime tada, kai jie panašūs į mus: jų giedros nuotaikos, tylių susimąstymų, skausmingų nuostabų, kylančių įtarimų ir žeminančių abejonių. „Tikras“ vaikas yra ne tik tas, ant vienos kojos šokinėjantis, bet ir lukštenantis keistas gyvenimo pasakos paslaptis. Reikia tik išskirti iš tikrųjų „dirbtinius“ vaikus, kurie, norėdami pasirodyti, kartoja iš suaugusiųjų išmoktas arba nugirstas frazes. Vaikas negali mąstyti

kaip „suaugęs“, bet gali vaikiškai svarstyti rimtas suaugusiųjų problemas, tik išsilavinimo ir patirties stoka verčia jį galvoti kitaip.

Seku pasaką: burtininkai, slibinai, raganos, užburtos karalaitės, staiga atsiranda tariamai naivus klausimas:

– Ar tai – tiesa?

Ir girdžiu, kaip kažkuris žinovo balsu aiškina:

– Juk auklėtojas sakė, kad tai – pasaka.

Nei veikėjai, nei veiksmas nėra netikroviški, taip juk galėtų būti, bet nėra, nes mes iš anksto perspėjome: pasakos nėra tiesa.

Kalba, turėjusi išsklaidyti mus supančio pasaulio pavojus ir keis-tenybes, priešingai – pagilino ir išplėtė nežinojimą. Anksčiau ribotų kasdienių poreikių gyvenimas reikalavo konkrečių aiškių atsakymų, o išsiplėtęs žodynas paskandino vaiką klausimų vandenyne: vakardienos ir rytdienos, tolimuose ir tolimiausiuose. Nėra laiko nei svarstyti, nei viską peržiūrėti. Teorija atsiriboja nuo kasdienio gyvenimo ir atitrūksta be galimybės patikrinti.

Veiklus ir pasyvus temperamentas tampa proto tipais: realiu ir refleksiniu.

Realus tiki ir netiki, priklausomai nuo autoriteto valios: patogia, labiau apsimoka tikėti; refleksinis klausinėja, daro išvadas, prieštarauja, maištauja mintyse ir veiksmais. Nesąmoningą pirmojo veidmainystę priešpriešiname antrojo valiai pažinti, tai – klaida, ap-sunkinanti diagnozę ir paverčianti auklėjamąją terapiją neveiksnia.

Psichiatrinėse klinikose stenografas užrašo pacientų monologus ir pokalbius, tas pat bus ateityje pedologinėse klinikose²⁴. Šian-dien turime tik medžiagą su vaikų klausimais.

87. Gyvenimas – pasaka. Pasaka apie gyvūnų pasaulį.

Jūroje yra žmonės ryjančių žuvų. Ar tos žuvys didesnės už laivą? Kai praryja žmogų, ar jis uždūsta, o jeigu praris šventąjį? O ką jos

valgo, kai nesudūžta joks laivas? Ar tokią žuvį galima pagauti? O kaip gali gyventi jūroje paprastos žuvys? Kodėl niekas tų žuvų neiš-gaudo? Ar jų yra daug, ar milijonas? Ar iš tokios žuvies galima pasi-daryti valtį? Ar tai prieštvaininės žuvys? Bitės turi motinėlą, o kodėl neturi tėvelio, ar jis mirė? Jeigu paukščiai žino kelią į Afriką, ar jie protingesni už žmones, nors visai nesimokė. Kodėl jis vadinamas šimtakoju, jeigu neturi šimto kojų, kiek jų turi iš tikrųjų? Ar visos lapės yra gudrios, ar jos negali būti geresnės, kodėl jos tokios? Jei-gu kas nors pavargęs kaip šuo, ar jis toks pat kantrus? O kodėl ne-galima žiūrėti, kai šuo lipa ant šuns? Ar iškimšti žvėreliai buvo gyvi, ar žmogų irgi galima iškimšti? Ar sraigei bus labai nepatogu, kai ją ištrauksime iš namelio, ar ji numirs, kodėl ji tokia šlapia, ar ji yra žuvis, ar ji supranta, kai sakome: „Sraige, parodyk ragiukus“? Kodėl žuvų kraujas šaltas? Kodėl gyvatei neskauda, kai ji išsineria iš odos? Apie ką tarpusavyje kalbasi skruzdėlės? Kodėl žmogus miršta, o gy-vūnai stimpa? Jeigu sutraukysim voro voratinklį, ar jis nustips, iš kur paims siūlą kitam voratinklui? Kaip iš kiaušinio gali atsirasti viš-ta, ar reikia kiaušinį užkasti žemėje? Ar strutis lesa akmenis ir ge-ležį, kaip jis daro kaku? Iš kur kupranugaris žino, kelioms dienoms turi pasiimti vandens atsargų? Ar papūga nė trupučio nesupranta, ką sako, ar ji gudresnė už šunį, ar Robinzonas pirmasis išmokė pa-pūgą kalbėti, ar sunku išmokyti, kaip tai daroma?

Spalvinga pasaka apie augalus. Medis gyvena, kvėpuoja, mirš-ta. Iš mažos gilės išauga ažuolas. Iš žiedelio atsiranda kriaušė, ar tai galima pamatyti? Ar ant medžių auga marškiniai? Mokytoja mokykloje sakė (Dievu prisiekiu), ar tai tiesa? Tėvas atsakė: „Ne-šnekėk nesąmonių“, mama, kad ne ant medžių, kad linai auga lau-kuose, o mokytoja mokykloje pasakė, kad per aritmetikos pamoką apie tai negalima kalbėti, kad išaiškins kitą kartą. Vadinas, tai – ne melas. Kad nors vieną tokį medelį pamačius...

²⁴ XX a. pradžioje vystėsi pedologija – eksperimentinis mokslas apie fizinį ir dvasinį vaikų ir jaunimo vystymąsi, kuris ypatingą dėmesį kreipė į biologines ir aplinkos sąlygas.

Ką reiškia slibinas prie šitokią keistenybę? Jo nėra, bet galėtų būti. Kaip Krakas²⁵ galėjo nudobti slibiną, jeigu jo nėra? Jeigu undinių nėra, tai kam jas piešia?

88. Pasaka – tautos.

Negras juodas, kad ir kiek praustųsi. Liežuvis ne juodas ir dantys ne juodi. Tai – ne velnias: neturi nei ragų, nei uodegos. Jų vaikai irgi juodi. Jie baisūs laukiniai: ėda žmones. Jie netiki Dievu, tik varlėmis. Prieš tai visi tikėjo medžiais, buvo kvaili, graikai irgi niekais tikėjo, bet buvo protingi, kodėl tikėjo? Negrai vaikšto nuogi gatvėmis ir visai nesigėdija. Jie įsideda į nosį kriaukles ir galvoja, kad tai gražu, kodėl niekas nepasako, kad to nedarytų? Jie laimingi: valgo figas, datules ir bananus, turi beždžionių, visai nesimoko, mažas berniukas iš karto eina medžioti.

Kinai turi kasas, jie labai juokingi. Prancūzai yra protingesni, bet jie valgo varles ir sako: „bonžur“. Neva protingi, o taip juokingai kalba: „bon-pon-fon-bzdon“. Arba vokiečiai – „der di das“, valgo kopūstus ir dešras. Žydai visko bijo, šaukia: „ui-vei“, ir apgaudinėja. Žydas turi apgauti, nors tu ką, nes jie Viešpatį Jėzų nukankino. Amerikoje irgi yra lenkų, ką jie ten veikia, ko jie ten išvažiavo, ar ten gražu? Čigonai vagia vaikus, laužo jiems kojas ir liepia elgetauti arba atiduoda į cirką. Turi būti gera vaidinti cirke, nors jie ir išsukioja rankas. Ar, kai rankos išsukiotos, visada galima rodyti triukus? Ar yra nykštukų, kodėl nėra, o jeigu nėra, tai iš kur žinoma, kaip jie atrodo? Gatve praėjo mažas žmogiukas, visi į jį žiūrėjo... Ar liliputai niekada neužaugo, ar jie už bausmę yra maži? Ar finikiečiai buvo burtininkai: kaip jie iš smėlio galėjo padaryti stiklą? Ar tai sunku? Ar jūreiviai – tai tauta, ar jie gali gyventi vandenyje, ar sunkiau būti naru, ar jūreiviui: kuris svarbesnis?

Kartais klausimas sukelia nerimą:

²⁵ Legendos apie Krokuvos įkūrimą herojus – kunigaikštis, nugalėjęs slibiną, saugojusį Vavelio pilį.

– O jeigu aš išsiterliočiau rašalu, ar juodaodžiai mane pripažintų? Vaikas sunkiai priima praktinio pritaikymo neturinčią informaciją. Jis juk norėtų padaryti tą pat, pamėginti, ar bent jau iš arti pamatyti.

89. Pasaka – žmogus.

Ar yra žmonių, turinčių stiklines akis, ar jas galima išsiimti, ar galima tomis akimis matyti? Kam reikalingi perukai ir kodėl juokiamasi iš plikų žmonių? Ar yra žmonių, kalbančių pilvu ar bamba, kam bamba reikalinga? Ar ausyje yra tikri būgneliai? Kodėl ašaros yra sūrios ir jūra sūri? Kodėl mergaitė turi ilgus plaukus ir toje jos vietelėje kitaip nei berniukų? Ar ausyse tikrai auga grybai? Ar būtina mirti? Kur aš buvau, kai manęs nebuvo pasaulyje? Tarnaitė sako, kad galima taip nužiūrėti, kad ligoniu tapsi, o kai tris kartus nusispjausi, tai nesusirgsi. Kas vyksta nosyje, kai čiaudai? Ar kvailys yra ligonis, ar girtas yra ligonis, kas blogiau: girtas ar kvailys? Kodėl dabar negaliu sužinoti, kaip gimsta vaikai? Ar vėjas pučia todėl, kad kažkas pasikorė? Geriau būti kurčiam ar aklam? Kodėl vaikai miršta, o seni žmonės gyvena? Kada smarkiau verkti, kai močiutė numirs ar kai broliukas? Kodėl kanarėlė negali eiti į dangų? Ar pamotė privalo mušti vaikus? Ar pienas iš krūties – irgi karvės? Kai ką nors sapnuoji, taip yra iš tikrųjų ar tik taip atrodo? Nuo ko plaukai yra rudi? Kodėl be vyro negalima turėti vaiko? Ar geriau suvalgyti nuodingą grybą, ar kad gyvatė įkąstų? Ar teisybė, kad, kai stovi lietuje, greičiau augi? Kas tai yra aidas, kodėl jis būna miške? Kodėl, sudėjus rankas į vamzdelį ir pasižiūrėjus pro jį, galima matyti visą namą: kaip jis ten gali sutilpti? Kas tai yra šešėlis, kodėl negalima nuo jo pabėgti? Ar teisybė, kad kai pabučiuosi mergaitę, užaugo ūsai? Ar teisybė, kad ant dantų yra kirminų, tik jų negalima pamatyti?

Jeigu mokate diagnozuoti vaiko džiaugsmą ir jo stiprumą, privalote pastebėti, kad labiausiai jis džiaugiasi įveikęs kokį nors sunkumą, pasiekęs tikslą, išlukštenęs paslaptį. Triumfo džiaugsmas ir savarankiškumo, meistriškumo, galėjimo laimė.

90. Pasaka – autoritetai.

Vaikas turi daug dievų, pusdievių ir didvyrių.

Autoritetai skirstomi į matomus ir nematomus, gyvus ir mirusius. Jų hierarchija labai paini. Mama, tėtis, senelė, senelis, tetos, dėdės, tarnai, policininkas, kareivis, karalius, daktaras, apskritai vyresni, kunigas, mokytojas, patyrę draugai.

Mirę matomi autoritetai: kryžius, toros ritinėlis, maldaknygė, šventųjų paveikslai, giminės portretai, garsių žmonių paminklai, nežinomų asmenų nuotraukos.

Nematomi autoritetai: Dievas, sveikata, siela, sąžinė, mirusieji, burtininkai, velniai, angelai, dvasios, vilkai, tolimi, bet dažnai mini mi giminaičiai.

Autoritetai reikalauja klusnumo: tai vaikas supranta, skausmingai supranta. Jie reikalauja meilės ir su tuo sunkiau susidoroti.

– Myliu daugiau mamytę ir tėvelį.

Mažylis koketuoja nesuprantamu atsakymu į nesuprantamą klausimą. Vyresnis vaikas negali pakęsti šito klausimo: žeminančio ir gėdingo. Jis kartais myli labai, kartais mažiau ar tik šiek tiek, kiek būtina, kartais nekenčia, taip, tai baisu, bet ką padarysi, jeigu nekenčia.

Pagarba yra toks sudėtingas jausmas, kad vaikas atsisako savo sprendimo, atsiduoda vyresniųjų patirčiai.

Mama liepė tarnaitai, tarnaitė bijo mamos. Mama pyko ant auklės. Mama turi paklausti, ar gydytojas leis. Policininkas gali mamą nubausti. Draugas neprivalo mamos klausyti. Tėtį biure išbarė jo viršininkas, todėl tėtis yra liūdnas.

Kareivis bijo karininko, karininkas generolo, o generolas – karaliaus. Čia viskas yra suprantama, gal todėl berniukams įdomūs kariniai laipsniai, gal todėl vaikai taip tiksliai dozuoja pagarbą mokyklos klasėms, čia irgi viskas lengvai suprantama.

Labai gerbtini yra matomų ir nematomų autoritetų tarpininkai. Kunigas kalbėjo su Dievu, gydytojas turi kažkokių ryšių su sveikata, kareivis turi ryšių su karaliumi, o tarnaitė daug žino apie burtus, baubus ir dvasias.

Vis dėlto būna akimirky, kai didžiausios pagarbos nusipelno piemu, peiliuku išdrožęs figūrėlę: šito nei mama, nei generolas, nei gydytojas nesugeba.

91. Kodėl nuo neprinokusių vaisių skauda pilvą? Ar sveikata yra pilve, ar galvoje? Ar sveikata tai yra siela? Kodėl šuo gali būti be sielos, o žmogus miršta? Ar gydytojas serga, ar miršta, kodėl? Kodėl visi garsūs žmonės numirė? Ar tiesa, kad yra ponų, rašančių knygas, ir jie dar gyvi? Karaliai miršta, bet jie nelaidojami. Ar karalienė turi sparnus? Ar Mickevičius buvo šventas? Ar kunigas matė Dievą? Ar erelis gali nuskristi iki dangaus? Ar Dievas meldžiasi? Ką daro angelai, ar jie miega, ar valgo, ar žaidžia su kamuoliu, kas jiems pasiuva sukneles? Ar velniams labai skauda? Ar velniai užnuodijo nuodingus grybus? Jeigu Dievas pyksta ant banditų, tai kodėl liepia už juos melstis? Ar, pamatęs Dievą, Mozė labai išsigando? Kodėl tėtis nesimeldžia, ar jam Dievas leido? Ar perkūnas yra stebuklas? Ar oras yra Dievas? Kodėl negalima pamatyti oro? Ar oras iš karto įeina į tuščią butelį, ar po truputį, iš kur jis žino, kad ten nėra vandens? Kodėl vargšai keikiasi? Jeigu tai – ne stebuklas, tai kodėl niekas negali padaryti lietaus? Iš ko yra padaryti debesys? Ar ta teta, kur toli, karste gyvena?

Kokia naivi yra tėvų viltis (tik nevadinkite jų pažangiais), kad pasakę vaikams: Dievo nėra, padės jiems suvokti juos supantį pasaulį. Jeigu Dievo nėra, tai kas yra, kas visa tai sukūrė, kas bus, kai mirsiu, iš kur atsirado pirmas žmogus? Ar tiesa, kad, jeigu nesimelstume, gyventume kaip gyvuliai? Tėtis sako, kad nėra angelų, o aš

jį mačiau savo akimis. Jeigu tai – ne nuodėmė, tai kodėl negalima žudyti? Juk ir vištai skauda?

Irgi vien abejonės ir nerimą keliantys klausimai.

92. Niūri pasaka, paslaptingas skurdas.

Kodėl alkanas, kodėl vargšas, kodėl jam šalta, kodėl nenusiperka, kodėl neturi pinigų, kodėl jam „šiaip“ neduoda?

Sakai:

„Neturtingi vaikai yra murzini, sako negražius žodžius, plaukuose turi kirminų. Neturtingi vaikai serga, nuo jų galima užsikrėsti. Jie mušasi, mėtosi akmenimis, akis išmuša. Į kiemą negalima eiti, į virtuvę negalima: ten nėra nieko įdomaus.“

O gyvenimas skelbia:

„Visai neserga, visą dieną linksmi bėgioja, geria šulinio vandenį, perka skanius dažytus saldinius. Berniukas mojuoja šluota, šluoja kiemą, sniegą nuvalo, tai labai smagu. Jokių kirminų neturi, netiesa, akmenimis nesimėto, jie turi akis, nesimuša, o tik eina imtynių. Negražūs žodžiai yra juokingi, o virtuvėje šimtą kartų smagiau nei kambaryje.“

Sakai vaikui:

„Vargšus reikia mylėti ir gerbti, jie yra geri, sunkiai dirba. Reikia būti dėkingam virėjai, ji juk pietus verda, sargui, nes jis tvarką palaiko. Žaisk su sargo vaikais.“

O gyvenimas skelbia:

„Virėja nukirto vištą, rytoj valgysime, mama irgi valgys, nes višta jau bus išvirta, jai jau neskaudės, o virėja nukirto gyvą, mama net žiūrėti negali. Sargas paskandino šunyčius, o tokie buvo gražučiai. Virėjos rankos kietos, ji turškiasi purviname vandenyje. Kai mietis dvokia, žydas dvokia. Nesakoma „ponia“, tik: „pardavėja“, ne „ponas“, tik „sargas“. Neturtingi vaikai yra murzini, kai tik jiems

ką nors parodai, tuojau sako: „Duok man“, o kai neduodi, numuša skrybėlę, juokiasi, vienas spjovė, į veidą spjovė...”

Dar vaikas negirdėjo apie blogus burtininkus, o vis dėlto dvejo-damas prieina prie senio ir duoda grašį.

Vaikas žino, kad ir čia jam visko nepasako, kad ir čia slypi kažkas negražaus, ko nenori arba nemoka išaiškinti.

93. Socialinio gyvenimo ir gero pozicionavimo keistenybės.

Negražu pirštą kišti į burną, krapštyti nosį, šniurkščioti nosimi. Negražu prašyti, sakyti: „Aš nenoriu“, pasitraukti, kai kas bučiuoja, sakyti: „Neteisybė.“ Negražu garsiai žiovauti, sakyti: „Man nuobodu.“ Negražu ramstytis į sieną, pirmam paduoti ranką suaugusiajam. Negražu maskatuoti kojomis, laikyti rankas kišenėse, dairytis gatvėje. Negražu garsiai sakyti pastabas ir rodyti pirštais.

Kodėl?

Šie draudimai ir paliepipimai kyla iš įvairių šaltinių, vaikai negali suvokti jų esmės ir ryšio.

Negražu lakstyti su marškiniais ir negražu spjaudyti ant grindų.

Kodėl negražu atsakinėti į suaugusiųjų klausimus sėdint? Ar tėvui gatvėje irgi reikia nusilenkti? Ką daryti, jeigu kas sako netiesą, pavyzdžiui, dėdė sako: „Tu esi mergaitė“, o jis yra berniukas, arba: „Tu esi mano sužadėtinė“, arba: „Aš tave iš mamos nupirkau“, juk tai – melas.

– Kodėl reikia būti mandagiam su mergaitėmis? – paklausė mažesnis mokinys.

– Tai turi istorinę reikšmę, – atsakiau.

– Kodėl parašei „ąžuolas“ su a? – paklausiau po kelių minučių.

– Tai turi istorinę reikšmę, – atsakė piktybiškai šypsodamasis.

Į tą patį klausimą viena iš mamų atsakė:

– Matai: mergaitė gimdys vaikus, sirgs ir t. t.

Po kiek laiko susipešė brolis su seserimi.

– Mamyte, koks mano reikalas, kad ji gimdys vaikus. Man svarbu, kad ji nebūtų verksnė.

Mažiausiai vykęs yra dažniausiai pasitaikantis atsakymas:

– Nes iš tavęs juoksis.

Jis yra patogus ir veiksmingas, vaikas bijo patyčių.

Tačiau iš jo tyčiosis, kad jis klausio mamos, kad jai pasiguodžia, kad nenori ateityje lošti kortomis, gerti degtinės, vaikščioti į viešnamį.

Ir tėvai, bijodami patyčių, daro neįtikėtinas klaidas. Pati didžiausia klaida – vaiko ydų ir jo išauklėjimo spragų slėpimas, vaikas iki tam tikro laiko už dosnų atlygį svečiams demonstruoja gerą elgesį, o paskui keršija.

94. Gimtoji kalba – tai ne parinktos ir vaikui priderintos taisyklės

ir moralai, o oras, kuriuo jo siela kvėpuoja kartu su kolektyvine visos tautos siela. Tiesa ir abejonė, tikėjimas ir paprotys, meilė, nenoras, savavaliavimas ir rimtis, visas orumas ir prastumas, turtai ir skurdas, viskas, ką sukūrė įkvėptas pranašas ir ką išvėmė girtas vapantis niekšelis, šimtmečiai milžiniško darbo ir tamsūs nelaisvės metai.

Kas apie tai mąstė, kas apie tai rašė, kas tyrinėjo, kaip naikinti bakterijas ir pripildyti šį gaivalą ozono? Gal galėjo pasirodyti, kad sveikas liaudiškas „šikti“, o saloninis „verta nuodėmės“ slepia savyje irimo elementus?

Tegul bus pagarbintas. Dievas jį nubaudė. Velnias sugundė. Kaip rojuje. Devintame danguje. Pragaras namuose. Kaip šauksi, taip atsišauks. Kaip pas Dievą užantyje. Tegul Viešpats saugo. Po-terius burbėti. Šventuolėlis. Terlius. Be cento kišenėje. Angelas ant peties. Velniui dūšių parduotų. Kas iš jūsų be nuodėmės? Senam krosnį velniai kūrena. Sau šventę susikursiu.

Į sveikatą. Į tavo sveikatą. Penktadienis – bloga diena. Žagsi –

kažkas mini. Įsimylėjusi persūdė sriubą. Nukrito peilis – alkanas atskuba. Kunigui spirgus suvalgė. Viena koja karste.

Kinų ceremonijos. Čigonų vestuvės. Žydo žodis. Pono malonė. Besmegenis. Kietakaktis. Našlaitės dalia.

Senas bambeklis, senas idiotas, kiauradantė boba. Snarglius, žąsis, šunytis, geltonsnapis, pienas po nosim.

Aklas? Ne, neregys. Senas? Ne, pagyvenęs. Invalidas? Ne, neįgalus.

Šuniškas oras. Nuėjo šuniui ant uodegos. Po perkūnais, po velnių. Sprogsiu iš pykčio. Kaip katinas su pūsle. Vilko apetitas. Sudaužė kaip obuolį.

Neturi galvoje košės, jam vėjai galvoje. Muilina akis. Jam vieno šulo trūksta. Plyšta iš juoko. Išsisukinėja kaip žaltys. Žino kaip savo kišenę. Vaikų žaidimas. Gyvenimą man nuodija.

Kas tai yra? Iš kur tai atsirado? Kodėl?

Batas – daiktavardis, batas – subjektas.

Bet kodėl: kvailas kaip bato aulas? Ar protingas buvo tas, kuris išgalvojo gramatiką?

95. Vaikai nemėgsta nesuprantamų posakių, o kartais patys mėgina nustebinti aplinką. Jie apdairiai perima suaugusiųjų frazes, o kai kurių dažnų mūsų kreipinių aiškiai tyčia vengia.

– Klausyk, duok. Žiūrėk, paskolink. Klausyk, parodyk.

„Klausyk“, „žiūrėk“ atitinka mūsų „prašau“.

Prašyti – tai elgetauti (vargšas prašo). Vaikas nemėgsta žeminančio žodžio.

– Manai, kad imsiu prašyti? Neprašyk jo. Dar jo prašinėsiu. Palauk, tu manęs dar paprašysi.

Žinau tik vieną išskirtinai iškilmingą kreipinį.

– Matai, koks tu, o aš tavęs taip prašiau.

Net kreipdamasis į suaugusiuosius, vaikas mieliau renkasi for-

mą: „tegul mama, tegul ponas padaro“ ir, tik pasiduodamas reikalavimui, „prašo“.

Žodžiu „matai“ vaikas pakeičia ne mažiau jam nemalonų „atsiprašau“.

– Matai, aš netyčia. Matai, aš nenorėjau. Matai, aš nežinojau.

O koks įtikinimų ir perspėjimo frazių turtingumas, kad išvengtum susidūrimų.

– Liaukis, palik, nepradėk, eik sau, atstok. Gana jau. Sakau tau, liaukis. Prašau tavęs, liaukis (čia prašymas yra labai griežtas įsakymas). Ar tu neisi šalin? Klausyk, ar pagaliau nesiliausi?

Grasinimas:

– Nori gauti? Nori į kailį? Pamatysi, pasigailėsi. Ei, tuojau verksi.

Pakartojimas:

– Gerai, gerai... Žinau, žinau... Palauk, palauk.

Drąsumo demonstravimas:

– Oi, kaip išsigandau! Manai, kad bijau! Bijosiu jo matai!

Kiekviena vaiko nuosavybė yra ginama: negalima jos atiduoti neatsiklausus, negalima naikinti, turi tik naudojimo teisę (juo labiau vertina, kai kuo nors nereikia dalytis).

– Tavo suolas, tavo stalas?

– Mano (arba: o gal tavo?).

– Aš čia pirmas buvau.

„Pirmas“ užėmė vietą, čia pradėjo žaisti, pradėjo kasti. Suaugusieji, ištroškę tik ramybės, labai atsainiai žiūri į vaikų ginčus.

– Jis pirmas pradėjo. Jis mane pastūmė. Aš sau stoviu, o jis...

Įdomi yra neiginio forma:

– Kaip neužvožti? Kaip nebėgti? Kaip nesijuokti?

Čia sužadžia dviprasmybę; gal tas „ne“ yra draudimų aidas. Aiškiai pasakomas ketinimas.

– Pažadėjai, ištesėk. Davei žodį. Sulaužei žodį.

Kas nesilaiko žodžio yra kiaulė. Suaugusieji turėtų apie tai nepamiršti.

Yra apie ką pagalvoti.

96. Vaikas mėgsta būti virtuvėje. Ir mėgsta ne todėl, kad ten džiovintos slyvos ir razinos, bet kad virtuvėje visada kas nors vyksta, o kambariuose – nieko, mėgsta, nes ten įdomesnės pasakos, nes šalia pasakos išgirsta ir pasakojimų iš tikro gyvenimo, nes ir pats gali ką nors papasakoti, ir visi jo įdėmiai klausosi, nes virtuvėje jis žmogus, o ne katė ant satino pagalvėlės.

– Tai pasaka? Na, gerai. Tai ką aš čia norėjau pasakyti? Aha, taigi buvo taip. Tuojau, leiskit prisiminti.

Kol prasidės pasaka, vaikas turi laiko patogiai įsitaisyti, atsikosėti, pasiruošti ilgai klausytis.

– Taigi eina, eina per mišką. O čia tamsu, nieko nesimato: nei medžio, nei žvėries, nei akmens. Tamsa, vien tamsa. O jai baisu, taip baisu. Tai ji persižegnojo kartą, truputį baimė nuslūgo, persižegnojo antrą kartą ir eina toliau.

Mėginau taip pasakoti, nelengva. Mes neturim kantrybės, mes skubame, negerbiame nei pasakos, nei klausytojo. Vaikas nespėja paskui mūsų pasakojimo tempą.

Jeigu mokėtume taip pasakoti apie iš linų audžiamą drobę, galbūt vaikas negalvotų, kad marškiniai auga ant medžių, o žemė apsėjama pelenais...

Tikras atsitikimas:

– Atsikeliu rytą, o čia man viskas akyse dvejinasi, žiūriu į vieną, o matau du. Žiūriu į kaminą – du kaminai, žiūriu į stalą – du stalai. Žinau, kad vienas, o matau du. Patrinu akis, nepadeda. O galvoje kažkas stuksena, stuksena.

Vaikas laukia, kada išaiškės paslaptis, o kai pagaliau ateina negir-

Daug klaidų kyla iš to, kad susitinkame su prievartos, vergijos, baudžiavos suluošintu, įsiskaudinusi, maištaujančiu vaiku; reikia per vargus numanyti, koks jis yra iš tikrųjų, koks gali būti.

dėtas pavadinimas: šiltinė – jis jau pasirengęs priimti svetimą žodį.

– Gydytojas sako: dėmėtoji šiltinė...

Pauzė. Pasakotojas ilsisi, ilsisi ir klausytojas.

– Taigi, kai susirgau dėmėtąja šiltine...

Ir pasakojimas teka toliau.

Paprastas pasakojimas apie tai, kad kaime gyveno jokio šuns nebijantis ūkininkas, kad jis susilažino ir šunį, piktą kaip vilką, paėmė ant rankų ir atnešė tarsi veršiuką, perauga į epą. Arba kaip per vestuves vienas persirengė moterimi ir niekas jo nepažino. Arba kaip ūkininkas ieškojo pavogto arklio.

Reikia šiek tiek pastabumo, o mes tikimės, kad pasirodys tikras pasakorius ilgu apsiaustu ir išmokys, kaip reikia su vaikais kalbėtis, kad jie klausytųsi. Reikia stebėti, mes labiau linkę drausti.

97. Ar tai – tiesa?

Reikia suprasti šio klausimo esmę, o mes, manydami, kad jis visai nereikšmingas, jo vengiame.

Jeigu mama arba mokytoja pasakė, vadinasi, tai – tiesa.

Na, vaikas jau suprato, kad kiekvienas žmogus turi tik tam tikrą žinių dalį, kad, pavyzdžiui, arklininkas daugiau žino apie arklius nei netgi tėtis. Toliau, ne kiekvienas, kad ir žinodamas, pasako. Kartais jiems nesinori, kartais tą tiesą supaprastina iki vaiko lygmens, dažnai ją slepia arba sąmoningai iškreipia.

Be žinių, dar yra tikėjimas, vienas tiki, kitas ne: senelė tiki sapnais, mama – netiki. Kuri teisi?

Pagaliau atsiranda melas – kaip pokštas ir melas tam, kad pasigirtum.

– Ar tiesa, kad žemė – rutulys?

Visi sako, kad tiesa. Jeigu kas nors vienas pasakys, kad netiesa – liks abejonės šešėlis.

– Jūs buvote Italijoje, ar tai tiesa, kad Italija panaši į batą?

Vaikas nori žinoti, ar pats matei, ar iš kitų žinai, iš kur žinai, nori, kad atsakymai būtų trumpi ir aiškūs, suprantami, rimti, sąžiningi.

– Kaip termometras matuoja karštį?

Vienas sako: „gyvsidabris“ (gyvas sidabras? kodėl gyvas?), antras, kad kūnai plečiasi (ar termometras – tai kūnas?), o trečias, kad vėliau sužinosias.

Pasakėlė apie gandrą žeidžia ir pykdo vaikus, kaip ir kiekvienas paikas atsakymas į rimtą klausimą: iš kur atsiranda vaikai? Ar: kodėl šuo aploja katiną?

„Nenorit, nepalengvinkite man darbo, bet kam apsunkinate, kodėl šaipotės iš manęs, kad noriu žinoti?“

Vaikas keršydamas draugui sako:

„Aš kai ką žinau, bet kadangi tu toks, tai nesakysiu.“

Taip, už bausmę nesakys, bet už ką suaugusieji juos baudžia?

Užsirašau dar kelis vaikų klausimus:

„Ar niekas pasaulyje nežino? Ar negalima žinoti? Kas tai pasakė? Ar visi, ar tik vienas? Ar taip būna visada? Ar taip privalo būti?“

98. Ar galima?

Negalima, nes nuodėmė, nes nesveika, nes negražu, nes per mažas, nes negalima, ir viskas.

Tačiau yra abejotinų ir sudėtingų dalykų. Kartais kai kas yra nesveika tuomet, kai mama pikta, kartais ir mažyliui leidžiama, jeigu tėčio nuotaika gera arba yra svečių.

Kodėl draudžia, kas jiems kenkia?

Laimė, teoretikų siūlomas nuoseklumas, praktiškai yra neįgyvendinamas. Negi norite vaiką paruošti gyvenimui taip, kad jis tikėtų, jog viskas yra teisinga, protingai motyvuota, nekintama?

Auklėjimo teorijoje pamirštame, kad privalome mokyti vaiką ne tik vertinti tiesą, bet ir atpažinti melą, ne tik mylėti, bet ir nekęsti, ne tik gerbti, bet ir niekinti, ne tik sutikti, bet ir pasipiktinti, ne tik paklusti, bet ir maištauti.

Dažnai sutinkame suaugusiųjų, kurie, užuot praleidę negirdom, piktinasi, užuot užjautę, niekina. Nes neigiamų jausmų srityje esame savamoksliai, nes buvom mokomi ne visos gyvenimo abėcėlės, o tik kelių raidžių, kitos buvo nuslėptos. Ar reikia stebėtis, kad klaidingai skaitome?

Vaikas jaučia nelaisvę, kenčia tuos pančius, ilgisi laisvės, bet jos neras, nes, keisdami formą, išlaikome draudimo ir prievartos turinį. Negalime pakeisti mūsų brandaus gyvenimo, nes mes užaugome nelaisvėje, negalime suteikti vaikui laisvės, kol patys esame surakinti.

Jeigu nesistengčiau iš anksto perspėti vaiko, jis susidurtų su negailestingu ir bendraamžių, ir suaugusiųjų vertinimu. Ar būtinybė tiesti naujus kelius, ar kelio prieš srovę sunkumai netaptų dar sunkesne našta? Kaip skausmingai mokyklų internatuose kenčia laisvų kaimo dvarelių paukščiai: už tuos porą tariamos laisvės metų laukuose, arklidėje, tarnautojų rūmuose...

Rašiau šią knygą karo lauko ligoninėje per karą²⁶, pabūklams tratant, vien kilniaširdiškumo programos nepakako.

99. Kodėl maža mergaitė, dar nė nenutuokianti apie brendimą, taip smarkiai skiriasi nuo berniuko?

Nes šalia visų vaikystės draudimų pasiduoda papildomiems apribojimams ir kaip moteris. O berniukas, nors ir su ribotomis teisėmis, pasigauna savo lyties pranašumą ir nepaleidžia, nenori juo dalytis su bendraamžė.

– Man galima, aš galiu, aš – berniukas.

²⁶ Knygą *Kaip mylėti vaiką* J. Korczakas rašė per Pirmąjį pasaulinį karą, kuriame dalyvavo (buvo mobilizuotas 1914 m.) kaip carinės armijos karo gydytojas.

Mergaitė tarp berniukų yra įsibrovėlė. Vienas iš dešimties vis vien paklaus:

– Ko jai su mumis?

Jeigu tik kils ginčas, berniukai išsiaiškins nepažeidę savo ambicijų, negrasindami išvyti, o mergaitei visada šiurkščiai pareikš:

– Nepatinka?! Tai ir eik pas saviškes!

Mieliau žaisdama su berniukais, mergaitė tampa įtartina tarp savo bendraamžių:

– Nenori, tai eik sau pas berniukus.

Savivertės trūkumas verčia į panieką atsakyti panieka, tai – užpultos garbės savigynos refleksas.

Tik išskirtinės asmenybės neatgrasys, ji nekreips dėmesio į nuomonę, bus aukščiau minios.

Kodėl toks ryškus daugumos vaikų priešiškus nuolatos su berniukais žaidžiančioms mergaitėms? Gal nesuklysiu, sakydamas, kad tas priešiškus sukūrė besąlygišką, žiaurią nuostatą: „Mergaitė yra paniekinta, jeigu berniukas pamatė apatines jos kelnaites.“

Šios nuostatos tokia forma, kokia egzistuoja tarp vaikų, suaugusieji neišgalvojo.

Mergaitė negali laisvai bėgioti, nes jeigu pargrius, jeigu suknelė tik kilstelės, tuoj išgirs piktybišką šūksnį:

– Oo, kelnaitės!

– Netiesa! – Arba jūliu: – Na, ir kas čia tokio? – atšaus nuraudusi, sutrikusi, paniekinta.

Jeigu tik pamėgins susimušti, tuojau tas šūksnis ją sulaukys, nuginkluos.

Todėl mergaitės yra mažiau vikrios, todėl nusipelnė mažiau pagarbos, nesimuša, bet įsižeidžia, pykstasi, skundžiasi ir verkia. O čia dar vyresnieji reikalauja joms pagarbos. Su koku džiaugsmu vaikai sako apie suaugusįjį:

– Aš neprivalau jo klausyti.

O nusileisti mergaitei privalau? Kodėl?

Kol neišlaisvinsime mergaičių iš nuostatų, kurios atsiranda dėl jų apdarų, bergždžios bus pastangos leisti joms būti berniukų bendražygėmis. Mes kitaip išsprendėme šią problemą: išpuošėme berniukus ilgais plaukais ir supančiojome juos tokiu pat padorumo taisyklių skaičiumi. Dabar jie žaidžia kartu, tačiau vietoj drąsių dukrų padvigubiname sumoteriškėjusių sūnelių skaičių.

Trumpos suknelės, maudymosi, sportiniai kostiumėliai, nauji šokiai – drąsus bandymas spręsti problemą pagal naujus principus. Kiek mados sprendimai pagrįsti rimtais svarstymais? Tikiu, kad jis ne lengvabūdiški. Negalima nusiminti ir kritikuoti, svarstydami vadinamąsias jautrias temas, turime būti prietaringai atsargūs.

Dar kartą nepradėčiau bandymo aptarti visų vaikų, visų jų vystymosi etapų trumpoje brošiūrėlėje.

100. Patiklus, pakėtas spalvingų staigmenų, besišypsantis vaikas iš pradžių džiugiai iriasi gyvenimo paviršiumi, nieko nenuoduodamas apie niūrią jo gelmę, pavojingus verpetus, tykančias pabaisas, tūnančias priešiškas jėgas, kol staiga prabunda iš žydro sapno ir su sustingusiu žvilgsniu, sulaikęs kvėpavimą, virpančiomis lūpomis išsigandęs šnabžda:

– Kas čia, kodėl, kam?

Girtuoklis šlitinėja, neregys lazdele baksnoja kelią, epileptikas griūva ant šaligatvio, veda vagį, arklys stimpa, gaidžiuką papjauna.

– Kodėl? Kam visa tai?

Tėvas kalba pakeltu tonu, mama verkia, verkia, verkia. Dėdė pabučiavo tarnaitę, ta jam pagrasino, abu juokiasi, žiūrėdami vienas kitam į akis. Pasipiktinimo kupinos kalbos apie kažką, kas po juoda žvaigžde gimęs, taigi reikia jam kaulus sulaužyti.

– Kas čia, kodėl?

Nedrįsta klausti. Jaučiasi mažas, vienišas ir bejėgis prieš besigrumiančias paslaptingas galias.

Jis, seniau buvęs valdovas, kurio noras buvo įsakymas, apsiginklavęs ašaromis ir šypsena, turtingas, nes turi mamą, tėtį, auklę, pastebi, kad tai jie turi jį savo smagumui, kad jis yra jiems, o ne jie jam skirti. Budrus kaip protingas šuo, kaip karalaitis-belaisvis žiūri į šalis ir žiūri į save.

Jie kažką žino, kažką slepia. Jie nėra tie, kuriais save vadina, ir reikalauja, kad jis nebūtų toks, koks yra iš tikrųjų. Garbina tiesą, o patys meluoja ir liepia meluoti. Vienaip kalba su vaikais, visiškai kitaip tarpusavyje. Jie turi savo gyvenimą ir pyksta, kai vaikas nori jį perprasti, nori, kad jis būtų lengvatikis, džiaugiasi, kai naiviu klausimu išsидуoda, kad nesupranta.

Mirtis, žvėris, pinigai, tiesa, Dievas, moteris, protas, visur yra tarsi apgaulė, tarsi bjauri mįslė, pikta paslaptis. Kodėl nenori pasakyti, kaip yra iš tikrųjų?

Ir vaikas su gailėsčiu atsimena ankstyvos vaikystės metus.

101. Antrą prieštaravimų etapą, apie kurį nieko tvirtai negaliu pasakyti, išskyrus tai, kad egzistuoja, pavadinau mokykliniu. Taip pavadinau išsisukinėdamas, dėl žinių stokos, šiaip sau, kad tik būtų kaip viena etikečių, kurias mokslas paleidžia į apyvartą, sukurdamas vaizdą, apgaudinėdamas profanus, kad žino, kai tuo tarpu vos pradeda numanyti.

Mokyklinis prieštaravimas – tai ne lūžis tarp kūdikystės ir ankstyvos vaikystės, ir ne brandos laikas.

Fiziniai pokyčiai: pasikeičia išvaizda vaiko nenaudai, keičiasi sapnai, troškimai, susilpnėjęs imunitetas, paveldėtų trūkumų išryškėjimas, prasta savijauta.

Psichiniai pokyčiai: vienvė, dvasinė suirutė, priešiškumas aplinkai, lengvas pasidavimas moraliniam užkratui, įgimtų polinkių maištas prieš primestas auklėjimo įtakas.

– Kas jam atsitiko? Aš jo neatpažįstu, – skundžiasi motinos.

Kartais:

– Maniau, kad tai – kaprizai, pykau, bariau, o jis jau tikriausiai seniai sirgo.

Motinai yra staigmena, kad pastebėti fiziniai ir psichiniai pokyčiai tarpusavyje taip susiję.

– Maniau, kad tai – bloga draugo įtaka.

Taip, bet kodėl iš daugelio pasirinko blogus, kodėl jie taip lengvai jį pritraukė, o jis pasidavė jų įtakai?

Vaikas, skausmingai atitrūkdamas nuo artimųjų, dar silpnai suaugęs su vaikišku kolektyvu, jaučia tuo didesnę nuoskaudą, kad jam nenorima padėti, kad neturi jį ką kreiptis patarimo, neturi prie ko prisiglausti.

Kai tokie pokyčiai pastebimi internatuose, kai iš šimto vaikų šiandien vienas, o rytoj kitas „sugenda“, tampa tingus, negrabus, mieguistas, kaprizingas, jautrus, meluojantis, bet po metų jis pasiveja kitus, „pasitaiso“, sunku abejoti, kad šitie pokyčiai tiesiogiai susiję su augimo procesu, apie kurio taisykles šiojį tokį supratimą duoda objektyvūs, nešališki duomenys: svoris ir ūgis.

Nujaučiu tokią akimirką, kada svoris, ūgis, gal ir kiti tobulėjančių žmonių atrasti duomenys taps slaptų visos sandaros jėgų seismografu, leis ne tik pažinti, bet ir numanyti.

102. Netiesa, kad vaikas trokšta stikliuko iš lango ir žvaigždėlės iš dangaus, kad jį galima papirkti pamaloninimu ir nuolaidumu, kad jis – iš prigimties anarchistas. Ne, vaikas turi savanoriškos pareigos jausmą, jam patinka planas ir tvarka, nesikrato taisyklių ir pareigų. Tik reikalauja, kad našta nebūtų pernelyg sunki, kad stuburo nesulaužytų, kad suabejojęs, paslydęs sulauktų pakantumo arba kai stabteli pavargęs tam, kad įkvėptų oro.

Pabandyk, įsitikink, ar paneši, kiek žingsnių žingsi su ta našta, ar kasdien tiek įstengsi – tai pagrindinė ortofrenijos²⁷ taisyklė.

Vaikas nori, kad jį žiūrėtume rimtai, reikalauja pasitikėjimo, nurodymų ir patarimo. Mes kreipiamės į jį pajuokaudami, jį nuolatots įtarinėjame, atstumiamo nesuprasdami, atsisakome padėti.

Motina, atėjusi patarimo pas gydytoją, nenori pasakyti pavyzdžio, ji geriau apibūdina bendrais žodžiais:

– Nervinga, kaprizinga, neklauso.

– Faktai, gerbiama ponai, požymiai.

– Įkando draugei. Net gėda pasakyti. Juk ją mėgsta, visada su ja žaidžia.

Penkios minutės pokalbio su mergyte: nekenčia „draugės“, nes toji iš jos juokiasi, iš jos suknelių, o mamą pavadino šiukšlininke.

Kitas pavyzdys: vaikas bijo vienas miegoti kambaryje, jį ima siaubas vien nuo minties apie artėjančią naktį.

– Kodėl man nesakei?

– Kaip tik sakiau.

Motina nekreipė dėmesio: gėda, kad toks didelis berniukas bijotų.

Trečias pavyzdys: spjovė auklei, įsikibo jai į plaukus; tik jėga jį atplėšė.

Auklė guldėsi jį nakčiai į savo lovą, liepė prisiglausti, grasino, kad įkiš į kraičio skrynią ir įmes į upę.

Siaubingai vienišas gali būti vaikas su savo kančia.

103. Gimnazijos metai²⁸ – ramybė ir giedra. Net ir „nervingi“ vaikai tampa vėl ramūs. Sugrįžta gyvybingumas, vaikiškas tvirtumas, gyvenimo funkcijų harmonija. Yra ir pagarba vyresniems, ir klusnumas, ir geros manieros, nėra nerimą keliančių klausimų, kaprizų ir išdaigų. Tėvai vėl patenkinti. Vaikas iš išorės asimiluoja si su šeimos ir aplinkos pažiūromis, naudodamasis tariama laisve, ne-

²⁷ Ortofrenija – (gr. orthós – taisyklingas – dvasia, protas, jausmas) – gydomoji pedagogika, užsiimanti fiziniiais ir psichiniais nukrypimais nuo normos.

²⁸ Baigus šešias privalomas pradines klases (7–14 metų vaikai), buvo galima ketverius metus mokytis gimnazijoje.

reikalaujamas daugiau, nei jam duodama, stengiasi neskelbti savo pažiūrų, nes iš anksto žino, kurios suaugusiuosius papiktins.

Mokykla su tvirtomis tradicijomis, triukšmingu ir spalvingu gyvenimu, planais, reikalavimais, rūpestingumu, nesėkmėmis ir triumfais, knyga-bičiulė – tai gyvenimo turinys. Faktai nepalieka laiko bergždiems tyrinėjimams. Dabar vaikas jau žino. Žino, kad ne viskas pasaulyje yra gerai, kad yra blogis ir gėris, žinojimas ir nežinojimas, teisingumas ir neteisingumas, laisvė ir vergovė. Nesupranta – tai nesupranta, koks pagaliau skirtumas? Jis susitaiko, plaukia pasroviui.

Dievas? Reikia melstis, išskirtiniais atvejais reikia prie maldos dar pridurti auką, kaip kad visi daro. Nuodėmė? Ateis atgailos laikas, ir Dievas atleis.

Mirtis? Na taip, reikia verkti, nešioti gedulą, atsidusti prisiminus, kaip visi daro.

Reikalauja, kad būtų pavyzdingas, linksmas, naivus, dėkingas tėvams, jeigu reikia, prašom – aš jūsų paslaugoms.

Prašom, ačiū, atsiprašau, mamytė perduoda linkėjimų, iš visos širdies linkiu (ne iš vienos jos pusės). Taip paprasta, lengva, o būna giriamas, išsikovoja ramybę.

Žino, kada, į ką ir kaip, su koku prašymu kreiptis, kaip mikliai išsisukti iš nemalonios padėties, kaip ir kuo kam nors įtikti, ir tik pasvarsto, ar verta.

Gera dvasinė savijauta, fizinė sėkmė padaro juos pakančius, linkusius nusileisti: tėvai iš tikrųjų yra geri, pasaulis, bendrais bruožais, malonus, gyvenimas, išskyrus smulkmenas, gražus.

Šis etapas, kurį tėvai galėtų savaip išnaudoti, kad save ir vaiką parengtų būsimoms naujoms problemoms, yra naivios ramybės ir nerūpestingo poilsio laikas.

Padėjo vaistai ar vitaminai, gera mokytoja, čiuožykla, atostogos

Šaukiu Magna charta libertatis, reikalauju vaiko teisių.

Gal jų yra daugiau, aš radau tris pagrindines:

- 1. Vaiko teisė į mirtį.*
- 2. Vaiko teisė į šiandieną.*
- 3. Vaiko teisė būti tuo, kas jis yra.*

vasarnamyje, išpažintis, motinos pamokslas.

Tėvai ir vaikas apsigauja, kad jau susikalbėjo, kad įveikė sunkumus, nes lygiai taip pat kaip ūgis yra svarbi, bet nūdienos žmogaus mažiausiai suvokta dauginimosi funkcija. Greitai ji pradės skaudžiai konkuruoti su vis dar vykstančia asmenybės vystymosi funkcija, su jauks dvasių ir užplūs kūną.

104. Ir vėl pastangos apeiti tiesą, atsainus jos suvokimo palengvinimas, suklydimo pavojus, atrodo, jau ją sugavo, tačiau sugavo tik šešėlj, pamatė tik kelis bendro kontūro brūkšnius.

Nei sutrikimo, nei ramybės laikas nėra paaiškinamas reiškinys, tik populiarai antraštė. Išsiaiškintas paslaptis priimame kaip objektyvias matematinės formules, kitos, prieš kurias jaučiamės bejėgiai, mus gąsdina ir pykdo. Gaisras, potvynis, kruša yra katastrofa, bet tik vertinant padarytus nuostolius, todėl organizuojame gaisrines, statome užtvankas, saugomės, ginamės. Prisitaikėme prie pavasarių ir rudenų. Su žmogumi bergždžiai kovojame, nes, jo nepažindami, nesugebame su juo harmoningai gyventi.

Šimtas dienų iki pavasario. Dar nematyti nė vieno žolės daigelio, nė vieno pumpuro, bet žemėje šaknys jau gavo pavasario įsakymą, jis pasislėpęs tūno, virpa, slypi, brinksta – po sniegu, nuogose šakose, šaltame vėjyje tam, kad staiga išsprogtų žiedais. Tik paviršutiniškas žvilgsnis permainingame kovo dienos ore mato netvarką: ten giliai yra kažkas, kas valanda po valandos logiškai bręsta, kaupiasi ir gula, mes tik neatskiriame geležinės astronominių metų teisės nuo jos atsitiktinių, laikinų susikryžiovimų su mažiau žinoma arba visai nežinoma teise.

Tarp gyvenimo etapų nėra pasienio riboženklių, mes juos sustatome taip, kaip nudažėme pasaulio žemėlapij įvairiomis spalvomis, nustatydami dirbtines valstybių sienas, keisdami jas kas kiek metų.

– Jis iš to išaugs, tai laikina, tai pasikeis, – ir jūs – auklėtojas – su nuolaidžia šypsena laukiate, kol pagelbės laimingas atsitiktinumas.

Kiekvienas tyrėjas myli savo darbą už ieškojimų kančias ir kovos malonumą, bet sąžiningas – nekenčia už nuolat tvyrančią baimę suklysti, už sukurtas iliuzijas.

Kiekvienas vaikas išgyvena senatviniuo nuovargio laiką ir būna apgirtęs nuo gyvenimo veiklos pilnatvės, bet tai nereiškia, kad reikia pasiduoti ir saugoti, nereiškia, kad reikia kovoti ir grūdinti. Širdis nespėja su ūgiu, todėl leiskime jai pailsėti. O gal reikia žadinti, kad dirbtų sparčiau, kad sustiprėtų, augtų?

Šį klausimą galima svarstyti tik tam tikru atveju ir tam tikru momentu, tačiau reikia įgyti vaiko pasitikėjimą ir kad jis būtų to užsitarnavęs. O visų pirma reikia, kad žinios būtų patikimos.

105. Reikia iš pagrindų peržiūrėti viską, ką šiandien priskiriame brendimo laikotarpiui. Vertiname jį rimtai, ir tai teisinga, tik ar ne perdėtai, vienpusiškai ir visų pirma neskirstydami jį sudarančių veiksmų? Ar susipažinimas su ankstesniais vystymosi etapais neleistų objektyviau pažvelgti į šį naują, bet vieną iš daugelio pervertos laikotarpių, kurio savybės panašios į buvusių, ir taip apvalyti jį nuo nesveiko paslaptingo išskirtinumo? Ar tik nebūsim šiek tiek dirbtinai aprenę bręstančio jaunimo tokia pat dvejojimo ir nerimo uniforma, kaip vaikų – giedros ir nerūpestingumo, ar neperduodame jam šios sugestijos? Ar mūsų bejėgiškumas nedaro įtakos audringam jaunystės vyksmui? Ar ne per daug kalbame apie gimstantį gyvenimą, rytdieną, pavasarį ir polėkius, o mažai apie faktinius duomenis?

Kas vyrauja: ar bendro greito augimo reiškinys, ar tik tam tikrų organų vystymasis?

Kas priklauso nuo pokyčių kraujotakos sistemoje, širdyje ir gys-

lose, nuo nusilpusios ar kokybiškai pakitusios smegenų ląstelių oksidacijos ir jų mitybos, kas nuo liaukų vystymosi?

Jeigu tam tikri reiškiniai sukelia jaunimui paniką, jį skausmingai gniuždo, palieka daug aukų, traiško jo gretas ir naikina, tai nereiškia, kad taip turi būti, bet kad taip vyksta nūdienos socialinėmis sąlygomis, yra labai palanki dirva, kad būtent taip susiklostytų tas trumputis gyvenimo periodas.

Pavargęs kareivis lengvai pasiduoda panikai, dar lengviau, kai nepasitiki vadais įtardamas išdavystę arba matydamas jų dvejojamą, taip pat, kai jį alina nerimas, nežinojimas, kur jis yra, kas prieš jį, kas iš šalies ir už jo, o lengviausiai, kai priešas užklumpa netikėtai. Vienatvė irgi didina paniką, o darni rikiuotė, petys prie peties, sutvirtina ramybę ir drąsą.

Vienišas, nuo augimo pavargęs jaunimas, be protingų vadų, pasiklydęs gyvenimo problemų labirinte, staiga susiduria su priešu, pervertina neva triuškinančią jo stiprybę, nežinodamas, iš kur atsirado, kaip pasislėpti ir gintis.

Dar vienas klausimas.

Ar nepainiojame to laiko patologijos su brendimo fiziologija, ar mūsų požiūrio nepaveikė gydytojai, matantys tik *maturitas difficilis*, sunkų brendimą, o ne normalų? Ar nekartojame šimto metų senumo klaidos, kai visi nepageidaujami vaiko iki trejų metų požymiai buvo priskiriami dantų dygimui? Tai, kas liko iš legendos apie „dantukus“, gal po šimto metų liks ir iš legendos apie „lytinį brendimą“.

106. S. Freudo vaikų seksualinio gyvenimo tyrimai sutepė vaikystę, bet ar drauge neapvalė jaunimo? Išsklaidyta paplitusi iliuzija apie nekaltą vaiko skaistumą išdraskė kitą erzinančią iliuziją: kad staiga „nubus jame žvėris ir įtrauks į pelkę“. Parašiau šią nuvalkiotą

frazę, kad kuo stipriau pabrėžčiau, koks fatališkas yra mūsų požiūris į libido raidą, su gyvenimu susijusią kaip ir ūgis.

Išsklaidytų jausmų migla – tai ne dėmė, jausmų, kuriuos sukelia tik sąmoningas arba nesąmoningas nusikaltimas, nėra dėmė ir neapibrėžtas „kažkas“, kuris pamažu, per daugybę metų vis ryškiau nuspalvina dviejų lyčių jausmus net iki akimirkos, kai potraukiui išsivysčius ir visiškai subrendus lytiniams organams, įvyks naujos gyvos būtybės pradėjimas, atsiras dar vienas palikuonis, pratęsiantis kartas.

Lytinė branda: sistema pasirengusi, kad be trukdžių būtų pradėtas sveikas palikuonis.

Lytinio potraukio branda: aiškiai juntamas geismas normaliai susijungti su priešingos lyties atstovu.

Berniukams kartais lytinis gyvenimas prasideda anksčiau negu subręsta lytinis potraukis, mergaitėms būna įvairiai, priklausomai, koks atvejis: vedybos ar išprievartavimas.

Sudėtinga problema; juo labiau yra nesuprantamas nerūpestingumas, kai vaikas nieko nežino, ir pyktis, kai šį tą nujaučia.

Ar ne todėl juos šiurkščiai atstumiamo, kai tik klausimas yra iš uždraustos srities, kad įsibauginęs ateityje neišdrįstų vėl klausti, kai ne tik nujaus, bet ir pradės aiškiai jausti?

107. Meilė. Išsinuomojo ją menas, prikabino sparnus, o ant jų užmetė kvailio skraistę, tai klaupėsi prieš ją, tai snukį malė, sodino į sostą, liepė gatvėje praeivius vilioti, patyrė šimtus šlovinimo ir paniekos nesąmonių. O grynas mokslas su akiniais ant nosies tada ją laikė dėmesio verta, kai galėjo tyrinėti jos pūlinį. Meilės fiziologija turi tik vieną aspektą – tarnauja rūšiai pratęsti. To šiek tiek per maža, per skurdu. Astronomija žino daugiau negu kad saulė šviečia ir šildo.

Ir taip jau atsitiko, kad meilė apskritai yra purvina ir pakvaišus,

visada įtartina ir juokinga. Gerbtinas yra tik prierašumas, kuris visada ateina gimus pirmajam teisėtam vaikui.

Taigi juokiamės, kai šešiametis atiduoda mergaitei pusę savo pyragėlio, juokiamės, kai mergaitė nurausta atsakydama į mokinuko pasisveikinimą. Juokiamės, pamatę vaikiną, įsižiūrėjusį į jos fotografiją, juokiamės, kai ji puolė atidaryti durų brolio korepetitoriui.

Bet suraukiame kaktą, kai jis ir ji kažkaip pernelyg tyliai žaidžia arba galynėjasi, uždusę nuvirsta ant žemės. Pratrūkstame pykčiu, kai dukros arba sūnaus meilė stoja skersai kelio mūsų užmačioms.

Juokiamės, nes dar toli, užsirūstiname, nes jau artėja, pasipiktiname, kai sugadina reikalus. Įskaudiname vaikus pašaipa ir įtarumu, paniekiname naudos nenumatančius jausmus.

Todėl slepiasi ir myli slapta.

Myli ją, nes ji ne tokia žąsis kaip kitos, nes linksma, nepyksta, nes jos palaidi plaukai, nes neturi tėvo, nes tokia miela.

Myli jį, nes jis ne toks kaip visi kiti vaikinai, nes jis ne šelmis, nes juokingas, nes jo akys švyti, nes jo vardas gražus, nes toks mielas.

Slapstosi ir myli.

Myli ją, nes panaši į angelą paveiksle šoniniame altoriuje, nes skaisti, o jis tyčia apsilankė toje gatvėje, kad pamatytų „tokią“ tarpuvartėje. Myli jį, nes sutiktų vesti su viena sąlyga: niekada už jokių pinigų nenusirengs tame pačiame kambaryje. Du kartus per metus pabučiuotų jai ranką, o kartą – į lūpas.

Patiria visus meilės jausmus, išskyrus vieną, kurio nuojauta skamba žiauriai:

– Užuot flirtavus, geriau jau... Užuot sau meilėmis galvą sukus, geriau jau...

Kodėl susekė ir pjudo?

Ar blogai, kad myli? Netgi ne myli, o tik labai simpatizuoja. Ar daugiau myli nei tėvus? Gal tai yra nuodėmė?

O jeigu kas nors turėtų mirti? Dieve, juk aš prašau visiems sveikatos.

Meilė brendimo metu nėra nieko naujo. Vieni myli dar būdami vaikai, kiti tokio amžiaus jau šaiposi iš meilės:

– Ji yra tavo panelė, ar ji tau parodė?

Ir berniukas, norėdamas įrodyti, kad neturi panelės, tyčia pakisha jai koją arba skausmingai timpteli už kasos.

Ar išmušdami iš galvos per ankstyvą meilę, neįmušame per ankstyvos paleistuvystės?

108. Brendimo laikas – tarsi visi kiti buvę etapai nebūtų laipsniškas brendimas – tai lėtesnis, tai greitesnis. Pasižiūrėkime į savorio kreivę ir suprasime nuovargį, nepaslankumą, tingumą, sapno būseną, balso pustonius, blyškumą, mieguistumą, valios stoką, kaprizingumą, tam amžiui būdingą neryžtingumą, sakykim, didelį „disbalansą“, kitokį nei buvusieji.

Augimas yra darbas, visos sistemos darbas, o gyvenimo sąlygos nepaaukos jam nė vienos mokyklinės valandos, nė vienos gamylinės dienos. O kaip dažnai jis užklumpa beveik kaip susirgimas, nes per ankstyvas, nes pernelyg staigus, nes nutolęs nuo normos.

Pirmosios mėnesinės mergaitei yra tragedija, nes ji buvo auklėjama taip, kad kraujas jai kelia siaubą. Krūtų vystymasis ją liūdina, nes buvo išmokyta gėdytis savo lyties, o krūtys ją demaskuoja, visi pamatys, kad ji – mergaitė.

Berniukas lygiai taip pat išgyvena savo fiziologinius pokyčius, bet psichiškai reaguoja kitaip. Jis laukia ir svajoja, kada išdygs pirmas žadėtas ūsų pūkelis, ir, jeigu gėdijasi savo plono balso ir ilgų kaip pagaliai rankų, žino, kad dar privalo laukti, dar nepasirengęs.

Ar nepastebėjote paniekintų mergaičių pavydo ir neapykantos privileijuotiems berniukams? Taip, pagal ankstesnes nuostatas vi-

sada krito bent kaltės šešėlis, o kuo dabar kalta, kad ne berniukas?

Mergaitės anksti pradeda keistis ir džiaugsmingai demonstruoja tą savo vienintelę privilegiją:

– Aš esu beveik suaugusi, o tu dar pienburnis. Aš po trejų metų galiu ištekėti, o tu dar vis sėdėsi prie knygų.

Malonus vaikystės žaidimų bičiulis apdovanojamas paniekos šypsniu.

– Ištekėsi už vyro, bet ar tave kas nors ims? Aš be santuokos turiu teisių.

Ji anksčiau subręsta meilei, jis – meilinumisi, jiniai santuokai, jis – smuklei, jiniai motinystei, jis – santykiams su patele „pagal mūsų pavyzdį, – sako Kuprinas, – kurios sekunde sulipo ant lango rėmo, o paskui kvailai nustebusios pasikasė kojėlėmis sprandus ir išsilakstė amžiams“²⁹.

Dviejų lyčių priešprieša dabar įgauna naujų spalvų, kad greitai vėl pakeistų kaukę, kai jiniai slepiasi, o jis ją medžioja, kad sutvirtintų priešiškus santykius su sutuoktine, esančia jam našta, atimančia privilegijas ir pati jas įgydama.

109. Buvusi slepiama vaiko neapykanta suaugusiesiems įgauna grėsmingų spalvų.

Dažnas atsitikimas: vaikas nusikalto, sudaužė lango stiklą. Turėtų jaustis kaltas. Nors baramė ir pelnytai, rečiau sulaukiame apgailėstavimo, dažniau susiduriame su maištu, pykčiu su surauktais antakiais, žvilgsniu iš paniūrų. Vaikas nori, kad auklėtojas parodytų jam prielankumą kaip tik tada, kai yra nusikaltęs, kai piktas, kai jam atsitiko nelaimė. Sudaužytas stiklas, išpiltas rašalas, sudraskyti dražubūžiai – tai nesėkmingi bandymai, net jei daromi, nepaisant įspėjimų. O kaip suaugusieji, patyrę nuostolių blogai apskaičiuotame versle, išgyvena nusivylimą, pyktį ir priekaištus?

²⁹ Citata iš Aleksandro Kuprino (1870–1938) romano *Duobė* (Lenkijoje išleista 1910 m.).

...vaiko auklėjimas – tai ne smagus žaidimas, o užduotis, reikalaujanti daug pastangų išverti bemiegos naktis, sunkių išgyvenimų kapitalo ir daug minčių...

Tas nusistatymas prieš griežtus ir negailestingus auklėtojus atsiranda tada, kai vaikas suaugusiuosius laiko aukštesnėmis už save būtybėmis. Staiga sučiumpa juos ant karštųjų.

Aha, tai šitaip, tai yra jūsų paslaptis, ir ją slėpėte, o buvo ko gėdytis.

Ir anksčiau girdėjo, bet netikėjo, abejojo, jam tai nerūpėjo. Dabar nori žinoti, žino, iš ko gali sužinoti, ta žinia jam reikalinga kaip ginklas prieš juos, pagaliau pats jaučia, kad yra įtrauktas į šį reikalą. Seniau buvo: „Šito tai nežinau, bet šitai žinau tikrai“, dabar viskas yra aišku.

Taigi galima norėti, bet neturėti vaikų, taigi panelė gali turėti vaiką, taigi galima negimdyti, jei nenorima, taigi už pinigus, taigi ligos, taigi visi?

O jie gyvena sau, ir nieko, jie vieni kitų nesigėdija.

Jų šypsenos, žvilgsniai, draudimai, abejonės, sutrikimai, nutylėjimai, viskas, kas buvo anksčiau neaišku, dabar suprantama ir sukrečiamai tikra.

Tai gerai, suvedam sąskaitas.

Lenkų kalbos mokytoja šaudo akimis į matematiką.

– Ateik, kažką tau pasakysiu į ausį.

Ir piktdžiugiškas juokas, ir žiūrėjimas pro rakto skylutę, ir piešinukas su degančia širdimi ant sugeriamojo popieriaus arba ant lentos...

Senoji išsipustė. Senis kuisiasi. Dėdė suima už smakro ir sako: „Tai čia dar snarglius.“

Ne, jau ne snarglius: „Aš žinau.“

Jie dar vaidina, dar mėgina meluoti, vadinasi, reikia juos sekti, demaskuoti apgavikus, keršyti už nelaisvės metus, už vogtą pasitikėjimą, išsireikalautas glamones, už išprašytus išsipasakojimus, priverstą pagarbą.

Gerbti? Ne, niekinti, šaipytis, dergti. Kovoti su nekenčiama priklausomybe.

– Aš jau ne vaikas. Ką galvoju, mano reikalas. Reikėjo manęs negimdyti. Ar mama man pavydi? Suaugusieji – irgi ne šventieji.

Arba vaidinti, kad nežinai, išnaudoti tai, kad jie atvirai neišdrįs pasakyti, ir tegul pašaipus žvilgsnis ir kreiva šypsena sako: „Žinau“, o lūpos:

– Nežinau, kas čia blogo, nežinau, ko jūs norit.

110. Reikia prisiminti, kad vaikas yra užsispyręs ir piktybiškas ne todėl, kad „žino“, bet kad kenčia. Giedra sėkmė yra atlaidi, o išdavikiškas nuovargis – irzlus ir smulkmeniškas.

Būtų klaidinga manyti, kad suprasti reiškia išvengti sunkumų. Kiek kartų auklėtojas, jausdamas užuojautą, privalo užgniaužti savo švelnumą, nes net ir nenorėdamas privalo barti už išdaigas, kad vaikas suprastų prasižengęs. Čia sunkius išbandymus turi atlaikyti ilgas mokslinis pasirengimas, didelė patirtis ir pusiausvyra.

– Aš suprantu ir atleidžiu, bet žmonės, pasaulis – neatleis.

Privalai gatvėje elgtis padoriai, susilaikyti nuo itin audringų juoko protrūkių, nerodyti pykčio priepuolių, nereikšti savo pastabų ir nuomonės, gerbti vyresnius.

Būna sunku, sunku net turint gerą valią ir geranoriškumo. O ar vaikas randa supratimą savo gimtuosiuose namuose?

Jo šešiolika metų, tai tėvų keturiasdešimt ir daugiau, skausmingų apmąstymų amžius, kartais – paskutinis jo gyvenimo protestas, akimirka, kai praeities balansas rodo aiškų deficitą.

– Ir kas man iš gyvenimo? – sako vaikas.

– O man kas?

Nuojuota sako, kad gyvenimo loterijoje ir jis neišloš, bet mes jau pralošėme, o jis dar turi vilties, ir dėl tos apgaulingos vilties jis taip lekia į ateitį, abejingai nepastebėdamas, kad mus jau laidoja.

Ar prisimenate tą akimirką, kai kūdikis savo burbuliavimu jus

pažadino ankstyvą rytą? Tada sau už savo vargą užmokėjome bučiniu. Taip, už sausainį gaudavome dėkingos šypsenos brangakmenį. Batukai, kepurytė, seilinukas, visa tai taip pigu, miela, nauja, džiugina. O dabar viskas brangu, viską greitai sudėvi, o už tai – nieko, net gero žodžio.

Kiek jis sportbačių nudrengia vydamasis savo idealus, kaip jis greitai viską išauga, nenori nešioti išaugtinių.

– Čia tau smulkioms išlaidoms...

Privalo paislaidauti, turi mažų savo poreikių. Priima per prievartą, abejingai, kaip prieš išmalda.

Vaiko skausmas žeidžiamai didina tėvų skausmą, tėvų kančia nepagrįstai paveikia vaiko skausmą. Jeigu trintis yra tokia stipri, tai įsivaizduokime, kaip ji dar labiau sustiprėtų, jeigu vaikas, nepaisydamas mūsų valios, pats vienas, nepasiruošdamas iš lėto, stengtųsi suvokti, kad nesame visagaliai, visažiniai ir tobuli.

111. Jeigu įdėmiau įsižiūrėsime ne į kolektyvinę tokio amžiaus vaikų sielą, o į jos sudedamąsias dalis, ne į grupę, o į individą, vėl pamatysime dvi skirtingų polių organizacijas.

Atpažįstame tą, kuris tyliai inkštė lopšyje, pamažu atsistodavo savo jėgomis, neprotestuodamas atiduodavo sausainį, iš tolo žvelgė į šalia žaidžiančius, o dabar – maištas ir skausmas, slapta išliejamas naktį ašaromis.

Atpažįstame tą, kuris mėlynavo nuo klykimo, net ir akimirkai neįmanoma buvo palikti jo vieno, išplėsdavo bendraamžiui kamuolį iš rankų, vadovavo: „Na, kas žaidžia, greičiau susikimbam už rankų“, o dabar savo vienmečiams ir visai visuomenei primeta savo maišto programą ir aiškų nerimą.

Ilgai ir sunkiai ieškojau skausmingos paslapties paaiškinimo, kodėl ir jaunimo, ir suaugusiųjų kolektyviniame gyvenime dažnai są-

žininga mintis privalo slėptis arba atkakliai įtikinėti, o maištas vystosi réksmingai, kad gėris yra kvailumo ir netikėliškumo sinonimas.

Kaip dažnai apdairus visuomenės veikėjas ir sąžiningas politikas, pats nežinodamas kodėl, nuolaidžiauja, atrasdamas paaiškinimą Jellenty³⁰ žodžiuose: „Aš neturiu tobulos fizionomijos, su kuria galėčiau atsakinėti į jų sąvokas ir piktybiškumą, ir nemoku kalbėtis ir svarstyti su tais, kurie į viską turi išankstinį jūžulų alfonsų atsakymą.“

Ką daryti, kad cirkuliuojančiose kolektyvinio organizmo sultyse galėtų vienodai įsitemkti pasyvūs ir aktyvūs, kad jose laisvai sau nardyty visi naudingi elementai.

„Aš šito neatleisiu. Jau žinau, ką padarysiu. Man jau gana to gero“, – sako aktyvus maištas.

„Duok ramybę. Kam tau to reikia? Gal tau tik taip atrodo.“

Šie paprasti sakiniai, sąžiningos abejonės ar nuoširdaus pasidavimo žodžiai veikia raminamai, turėdami didesnės galios nei įmantri frazeologija tironijos, kurią mes, suaugusieji, pasitelkiame norėdami pavergti vaikus. Ne gėda paklausti bendraamžio, bet leistis įtikinam suaugusiojo, o juo labiau susijaudinti – tai reiškia prisileisti per arti, leistis būti apgautam, pripažinti savo silpnumą. Taigi jie yra teisūs nepasitikėdami.

Kaskart iš naujo vis galvoju, kaip apsaugoti mąstymą nuo godžių ambicijų, tylų svarstymą nuo réksmingo argumento, kaip išmokyti atskirti idėją nuo „butaforijos ir karjeros“, kaip apsaugoti dogmą nuo pašaipos ir jaunatvišką idėją nuo prityrusios klastingos demagogijos.

Vaikas žengia pirmyn į gyvenimą, o ne į lytinį gyvenimą, bręsta, o ne lytiškai bręsta.

Jeigu supranti, kad nė vieno iš klausimų nesugebėsi išspręsti vienas, jiems nedalyvaujant, jeigu paskaitysi paskaitą iš to, kas čia pasakyta, ir pabaigoje išgirsi: „Na, pasyvieji, einam namo“; „Nebūk

³⁰ Cezary Jellenty (1861–1935) – literatūros kritikas, rašytojas.

toks veiklus, nes gausi per snapą“; „Ei, dogmatinis lauke, nusiimk kepurę!“, nemanyk, kad jie šaiposi, nesakyk: „Neverta...“

112. Svajonės.

Žaidimą vaidinant Robinzoną pakeitė svajonės apie keliones, o žaidimą „plėšikai“ pakeitė svajonės apie nuotykius.

Ir vėl negana tikrovės, taigi svajonės yra pabėgimas nuo jos. Išseko mintys, atsiranda poetinė jų forma. Svajonėmis tampa nerealizuoti jausmai. Svajonė yra gyvenimo programa. Jeigu mokėtume ją iššifruoti, pamatytume, kad svajonės pildosi.

Jeigu paprastas darbininkų vaikas svajoja tapti gydytoju, o tampa ligoninės slaugytoju, vadinasi, atliko savo gyvenimo programą. Jeigu svajoja apie turtus, o miršta ant sofos – tai tik tariamai suskilusios svajonės: nesvajojo apie pelną nešantį darbą, tik apie malonumą išlaidauti, svajojo, kaip maudysis šampane, o gėrė degtinę, svajojo apie salonus, o užavo karčiameje, norėjo žarstyti auksą, o žarstė variokus. Svajojo tapti kunigu, o yra mokytojas, ne, tik namo sargas, bet tapo kunigu kaipo auklėtojas, kunigu kaipo sargas.

Svajojo būti griežta karaliene, o ar ištekėjusi už smulkaus tarautojo, neterorizuoja vyro ir vaikų? Svajojo būti mylima karaliene, o ar nekaraliauja bendruomenėje? Svajojo būti garsia karaliene, o ar nėra žinoma kaip nepaprasta, išskirtinė siuvėja ar buhalterė?

Kas stumia jaunimą į meninę bohemą? Vienus – lengvabūdiškumas, kitus – egzotika, trečius – impulsas, ambicija, karjera, o tiktai vienas myli meną, tiktai vienas iš viso būrio iš tikrųjų yra menininkas, tas vienas meno neparduos ir mirs skurde visų užmirštas, nors svajojo apie pergale, o ne apie pagyras ir auksą. Perskaitykite Zola³¹ kūrybą, gyvenimas yra logiškesnis, nei manome.

Svajojo apie vienuolyną, atsidūrė viešnamyje, bet tapo gailiatingąja seserimi, kuri po darbo valandų slaugo sergančias drauges,

tirpdo jų liūdesį ir skausmus. Kita troško linksmybių ir linksmi leidžia laiką vėžininkų prieglaudoje, net mirštantieji pradeda šypso-tis klausydamiesi jos plepalų, gęstančiais žvilgsniais sekiodami jos šviesų siluetą...

Vargas.

Mokslininkas galvoja apie jį tyrinėdamas, projektuodamas, kurdamas teorijas ir hipotezes, jaunuolis svajoja, kad stato ligonines, dalija labdarą...

Vaikų svajonėse yra Erosas, kol jose nėra Veneros. Kenksminga yra vienpusiška formuluotė, kad meilė – tai rūšies egoizmas. Vaikai myli tos pačios lyties asmenis, senius, niekada nematytus, net ir neegzistuojančius žmones. Net ir patyrę geismo jausmą, dar ilgai myli idealą, o ne kūną.

Kovos, tylos, triukšmo, darbo, aukos poreikis, noras turėti, naudotis, ieškoti, ambicija, pasyvus mėgdžiojimas – viskas atsispindi svajonėje, nesvarbu, kokios formos.

Gyvenimas įgyvendina svajones – iš šimto jaunuolio svajonių sulipdo vieną tikrovės statulą.

113. Pirmoji brendimo etapo stadija: žinau, bet dar nejaučiu, nujaučiu, bet dar netikiu, griežtai mąstau apie tai, ką daro gamta su kitais, kenčiu, nes man grasina, nesu tikras, ar išvengsiu. Nekaltas, kad niekinu juos, bijau tik dėl savęs.

Antroji stadija: sapne, pusiau sapne, svajonėje, žaidimo įkarštyje, nepaisant pasipriešinimo, nepaisant pasibjaurėjimo, nepaisant draudimo, vis dažniau ir aiškiau ryškėja jausmas, be skausmingo konflikto su išoriniu pasauliu, užverčiantis dar ir konflikto su pačiu savimi sunkumą. Vejama šalin mintis puola dar agresyviau, tarsi būsima liga, tarsi pirmas karščiaavimo drebulys. Seksualiniai jausmai, kurie stebina ir išgąsdina, paskui kelia nerimą ir desperaciją, turi inkubacinį periodą.

³¹ Émile Zola (1840–1902) – prancūzų rašytojas, natūralizmo atstovas ir teoretikas.

Pašnabždomis, kikenant sakomų paslapčių epidemija gęsta, pikantiški juokeliai praranda žavesį, vaikas žengia į išsipasakojimų laiką, draugystė stiprėja, graži gyvenimo tankmėje pasiklydusių našlaičių bičiulystė, tu, kurie prisiekia, kad padės, kad vieni kitų neapleis, nesiskirs nelaimei užklupus.

Pats būdamas nelaimingas, vaikas jau ne išmokta maldele ir su niūriu nuostabos nerimu, o su karšta užuojauta atsigręžia į kiekvieną skurdą, kančią, negalią. Pernelyg susitelkęs ir susirūpinęs saviimi, negali labai ilgai gailėtis kitų, bet suras valandėlę ir apgautai merginai, ir sumuštam vaikui, surakintam kaliniui.

Kiekvienas naujas šūkis, idėja ir kreipinys atranda jame budrų klausytoją ir aistringą palaikytoją. Knygą ne skaito, o geria kaip alkoholikas ir meldžiasi prašydamas stebuklo!

Vaikų Dievas – pasaka, vėliau Dievas – kaltininkas, visų nelaimių ir nusižengimų versmė, tas, kuris gali, bet nenori, grįžta kaip Dievas, galinga paslaptis, Dievas – atleidimas, Dievas – protas virš silpnos žmogaus minties. Dievas – tylus užutėkis uragano valandą.

Seniau: „Jeigu suaugusieji liepia melstis, tikriausiai ir malda yra melas, jeigu koneveikia bičiulį, matyt, jis man kaip tik parodys kelią“, nes kaipgi galima jais pasitikėti?

Šiandien kitaip: priešiškus užleidžia vietą užuojautai. Apibrėžimo „kiaulystė“ negana: čia slypi kažkas daug sudėtingesnio. Tačiau kas? Knyga tik iš dalies akimirką išsklaido dvejonės, bendramžis ir pats silpnas ir bejėgis.

Yra akimirka, kai galima vaiką susigrąžinti, jis laukia, nori išklausyti. Ką jam pasakyti? Tik ne pasakoti apie tai, kaip apsidulkina gėlės ir veisiasi hipopotamai ir ne kaip kenksminga onanizuotis. Vaikas jaučia, kad čia slypi kažkas daug svarbiau nei švarūs pirštai ir paklodė, kad čia sveriamą jo dvasinę būseną, jo atsakomybės gyvenime visumą.

Ak, vėl būti nekaltu vaiku, kuris tiki, pasitiki, negalvoja.

Ak, pagaliau būti suaugusiu, pabėgti nuo „pereinamojo“ etapo, būti kaip jie, kaip visi.

Vienuolynas, tylą, pamaldūs apmąstymai.

Ne, šlovė, didvyriški darbai.

Kelionės, vaizdų ir jausmų kaita. Šokiai, linksmybės, jūra, kalnai.

Geriausia mirtis, nes ir kam gyventi, kam kankintis?

Auklėtojas, priklausomai nuo to, ką parengė šiai akimirkai ilgus metus įdėmiai stebėdamas vaiką, gali jam duoti programą: kaip save pažinti, kaip save nugalėti, kokių pastangų imtis, kaip ieškoti savo gyvenimo kelio.

114. Spalvinga savivalė, tuščias juokas, jaunystės linksmumas.

Taip, džiaugsmas, kad esi kitų būryje, išsapnuotos pergalės triumfas, neprityręs tikėjimo pliūpsnis, kad, nepaisant nieko, – sudrebinsim žemės pamatus.

Tiek mūsų, tiek jaunų veidų, suspaustų kumščių, tiek sveikų ilčių – nepasiduosim.

Stikliukas ar bokalas išvaiko abejonių likučius.

Mirtis senajam pasauliui, už naują gyvenimą, valio!

Nepastebi vieno, kuris, primerkęs akis, šaiposi: „durniai“, nemato kito, kuris liūdnomis akimis sako: „vargšai“, nemato trečio, kuris trokšta pasinaudoti akimirka ir kažką pradėti, dėl kažko prisiekti, kad iškilmingas polėkis nenuskęstų orgijoje, neišsisklaidytų beprasmuose šūkavimuose...

Dažnai kolektyvinės linksmybės yra energijos, kurią sukelia ir apgaulingai jaudrina tik nervingas, akimirką jokių ribų nejuočiantis nuovargis, perteklius. Prisiminkime vaiko linksmumą traukinio vagonė, kai jis nežino, kaip ilgai ir kur važiuoja, neva patenkintas įspūdžiais, bet niurzgėdamas dėl jų pertekliaus ir dėl laukimo to,

kas dar bus, kai staiga iš didelio linksmumo prapliumpa karčiomis ašaromis.

Pagalvokite, kodėl suaugusiųjų buvimas „sugadina vakarėlį“, trikdo, suteikia prievartos...

Iškilingumas, pompastiškumas, susikaupimas – suaugusieji taip gražiai susijaudinę, taip įsijautę į akimirką. O čia du tokie: pasižiūrės vienas kitam į akis ir prunkščia, leipsta iš juoko, laikosi net iki ašarų, kad tik neprapliuptų, negali susilaikyti nuo deginančio noro stuktelėti alkūne, pašnabždėti piktybišką pastabą sukeldami skandalo pavojų.

– Tik atsimink, nesijuokti! Tik nežiūrėk į mane. Tik nejuokink manęs.

O po iškilmių:

– Kokia jos nosis buvo raudona. Kaklaraištis jam persisuko. Vos nenualpome. Parodyk, tu taip gerai mėgdžioji.

Ir neišsenkančios kalbos apie tai, kaip viskas buvo juokinga...

Arba:

– Jie mano, kad man linksma. Tegul sau mano. Dar vienas įrodytas, kad mūsų nesupranta...

Noriai atliekamas jaunystės darbas: kažkokie pasiruošimai, veiksmas, turintis aišką tikslą, kai reikalingos miklios rankos ir proto išradingumas. Čia jaunimas savo stichijoje, čia pamatysi sveiką linksmumą ir giedrą pakilią nuotaiką.

Planuoti, nuspręsti, nusivaryti nuo kojų, bet padaryti, juoktis iš nepavykusių bandymų ir įveiktų sunkumų.

115. Jaunystė yra kilniadvasiška.

Jeigu drąsa pavadinsite tai, kad vaikas be jokios baimės persiveria per ketvirto aukšto langą, jeigu gerumu pavadinsite tai, kad raišam elgetai atidavė auksinį mamos ant stalo paliktą laikrodėlį,

jeigu pavadinsite nusikaltimu tai, kad metė į brolių peilį ir išmušė jam akį, – sutinku, jaunimas yra kilniadvasiškas, neturėdamas partitės didžiulėje – kaip pusė gyvenimo – darbo srityje, visuomenės hierarchijoje ir socialinio bendravimo teisių srityje.

Nepatyrę mano, kad, priklausomai nuo jausmų, galima rodyti prielankumą arba priešišumą, pagarbą arba panieką.

Nepatyrę mano, kad galima geranoriškai užmegzti ir nutraukti santykius, paklusti priimtoms normoms arba į jas nekreipti dėmesio, atsisakyti bendrųjų taisyklių arba su jomis sutikti:

– Pašvilpkit, spjaunu, man nerūpi, tegul sau kalba, nenoriu, ir viskas, o mano koks reikalas?

Vos tik įkvėpė oro, vos nors kiek išsprūdo iš tėvų valdžios, – jau nauji santykiai, valio!

Todėl, kad kažkas turtingas ar gerbiamasis ponas, todėl, kad kažkas kažkur kažką gali pasakyti?

Kas moko jaunimą, kokie kompromisai yra gyvenimo būtinybė, o kokių galima išvengti ir kokia kaina, kokie atneša skausmo, bet nepalaužia, kokie yra neteisėti. Kas nubrėžia ribas, kada veidmainystė yra padorumas nespjaudyti ant grindų, nesišluostyti nosies staltiese, o ne yda.

Vaikui sakėme: „Juoksis iš tavęs.“

Dabar reikia pridurti: ir numarins.

Sakote: jaunimo idealizmas. Iliuzija, kad visada galima įtikinti ir viską pataisyti.

Ir ką darote su tuo kilniadvasiškumu? Nuožmiai naikinate jį savo vaikuose ir meiliai čiauskate apie idealizmą, bevardžio „jaunimo“ linksmumą, kaip kad anksčiau apie savo vaikų nekaltumą, žavesį ir meilę. Ir susidaro įspūdis, kad idealas – tai tokia pat liga kaip kiaulytė arba vėjaraupiai, kad tai – tokia nekalta pareiga kaip paveikslų galerijos lankymas povestuvinėje kelionėje.

Ir aš buvau karys mameliukas³². Mačiau Rubenso tapybą.

Kilniadvasiškumas negali būti paryčių rūkas, o tik pluoštas spindulių. Jeigu mes dar to nesugebame, tai kol kas auginkime sąžiningus žmones.

116. Laimingas autorius, baigdamas darbą, suvokiantis, kad pasakė tai, ką žino, ką išskaitė, įvertino pagal matytus pavyzdžius. Atiduodamas knygą spaudai, yra patenkintas ir ramus, kad sukūrė subrendusį, savarankiškai gyventi sugebantį kūdikį.

Būna kitaip: nemato skaitytojo, reikalaujančio paprasto paaiškinimo su gatavu receptu ir nuoroda, kaip vartoti. Čia kūrybos procesas yra įsiklausymas į neapibrėžtas, neįrodytas, staiga išnirusias mintis. Čia darbo pabaiga – šaltas balansas, skausmingas nubudimas iš sapno. Kiekvienas skyrius žvelgia priekaištaudamas, kad buvo numestas šalin dar prieš jam atsirandant. Paskutinė knygos mintis nėra visumos pabaiga ir stebina, kad jau, kad nieko daugiau?

Ar tada pridurti? Tai reikštų dar kartą pradėti, atmesti, ką žinau, imtis naujų problemų, kurias dar tik numanau, parašyti naują knygą, irgi nebaigtą.

Vaikas į motinos gyvenimą atneša stebuklingą tylos dainą. Jos turinys, programa, stiprybė, kūrybiškumas yra priklausomi nuo prie jo praleistų valandų skaičiaus, kai jis ne reikalauja, o tiesiog gyvena, nuo minčių, kuriomis rūpestingai jį apipina; motina, tyliai kontemplanuodama, per vaiką subręsta iki įkvėpimo, kurio reikalauja auklėjamasis darbas.

Ne iš knygos, o iš savęs. Tada kiekviena knyga tampa tik smulki vertybė, o maniškė savo užduotį atliks, jeigu tuo įtikinsi.

Budėk protingoje vienvėje paskendus...

³² Mameliukai (iš arabų k. – vergai) – tiurkų, taip pat gruzinių, čerkesų ir kitų kaukazičių kilmės kariai, XII–XIX a. pradžioje veikę daugiausia Artimuosiuose Rytuose.

JANUSZ KORCZAK

Kaip mylėti vaiką
Vaikas šeimoje

Iš lenkų kalbos vertė Birutė Jonuškaitė
Redagavo Audronė Daugnorienė
Iliustravo Marija Smirnovaitė

Išleido Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga
Plačioji g. 10, LT-01308 Vilnius
tel. (8 5) 210 7176
Tiražas 1200 egz.
Leidinyi platinamas nemokamai.

Spausdino AB „Spauda“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius